

Tudományos és Műszaki Tájékoztatás

Könyvtár- és információtudományi
szakfolyóirat

61. évfolyam
HU ISSN 0041-3917

2014/11–12

Tartalom

Ajánló

FONYÓ Istvánné: **Új szemlélet, új alkalmazások, új győztes**

Cikkek

BRÉM Zsuzsanna – DUBNICZKY Zsolt: **XXI. század: környezetbarát fenntarthatóság
a könyvtárakban** 403

GARAMVÖLGYI László: **Mobileszközökre optimalizált könyvtári honlapok és katalógusok,
OSZK-s tapasztalatok** 431

Beszámolók • Szemlék • Referárumok

BODA Gáborné Köntös Nelli: **Pro és kontra az e-könyvekről** 438

KOKAS Károly: **Szegedi pályázatok „Az év fiatal könyvtárosa” (2014) címre**..... 443

KECSKEMÉTI Gergely: **A Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Kuno Könyvtára kölcsönzési
politikájának és szabályzatának kialakulása** 444

MOLNÁR Sándor: **Folyóirat-digitalizálási projektek a Széphalomtól a DélmagyArchívig**..... 448

NAGY Gyula: **Hírlapok digitalizálása és szolgáltatása a világban és Magyarországon** 453

PUSKÁS Nikolett: **Információs grafika a könyvtárban**..... 456

CSENGŐDI Erika: **Könyvtári PR a baglyon túl** 469

Scientific and Technical Information

Hungarian journal of library and information science

Vol. 61 • 2014/11–12

Summaries

BRÉM, Zs. – DUBNICZKY, Zs.: 21st century: environmental sustainability in libraries..... 403

Sustainability and green thinking have become an issue of general interest by our days, and these efforts constitute a major task and responsibility for institutions mediating information. In the future, those libraries will succeed which correspond to human ecological considerations as well, are environmentally conscious, and prefer sustainable thinking. Institutions in favour of this principle and spirit are called green libraries. They are built according to the certification standards on green buildings on the one hand, and incorporate sustainability and human ecological approach into their operations, on the other. To be qualified as a green library several criteria have to be met; these relate to the institution, its building, location, collection, vision and services. If only part of these criteria can be integrated into the everyday life of the institution, the term „a library of green nature” is justified. In addition, there is a difference between a newly built library’s green nature and an existing library building becoming green or greener – the latter being especially interested in solutions regarding energy conservation, waste collection and paper usage. In addition to sustainability and developing green collections, libraries play an important role in green education, whose effectiveness increases – as the Singapore Children’s Library’s example proves it – with starting it with the possibly youngest age group.

GARAMVÖLGYI, L.: Library websites and catalogues optimized to mobile devices. Experience from the National Széchényi Library..... 431

Smart mobile devices are spreading widely, however, content is adapted rather slowly to these "new" devices in the library world. There are, of course, progressive developments, but it can be said in general that even large libraries are just testing relevant applications. This attitude cannot be maintained for long, as many people are questioning the necessity of libraries in the future. It is important that our latent, potential and existing users should be aware that libraries do not constitute a dying branch of education, but an evolving area which wishes to meet the changing needs of users in the digital world as well. It is desirable that libraries start the application of mobile devices with making their website and catalogue accessible, and continue with optimizing their digital collection(s). The article analyses primarily mobile websites and catalogues in more detail, to encourage and inform those wishing to take first steps in this field.

Proposals from Szeged to the title „The young librarian of the year 2014”

KECSKEMÉTI, G.: Evolution of the circulation policy and guide of the Klebelsberg Library at the University of Szeged 444

The evolution of a library's circulation policy rarely constitutes the subject of scholarly studies. The primary goal of the present work was to review available information in terms of the reasons for and the historical background of particular changes leading to the current circulation policy of the Klebelsberg Library at the University of Szeged.

MOLNÁR, S.: Journal digitization projects in Szeged 448

The Klebelsberg Library at the University of Szeged has been engaged in providing digitized copies of journals for more than 15 years. A current project deals with the digitization of Délmagyarország, the city's oldest daily. The article presents the complete workflow of digitization, from holdings assessment to opening the service.

NAGY, Gy.: Digitization and provision of newspapers in the world and in Hungary. The case of the daily Délmagyarország 453

Recently, the digitization of newspapers has become a hot topic, because some archives have been set up in Hungary as well. This article reports about the newspaper as a special type of document, the largest foreign and Hungarian newspaper archives, and presents the birth and functioning of the Délmagy Archív database.

PUSKÁS, M.: Information graphics in the library. A traditional–new possibility in information 456

The article presents how and why visual information, that has always been present along the evolution of humanity, can gain increasing ground now, in the early 21st century. In information services visualised information might be a more effective way of arousing readers' interest.

CSENGŐDI, E.: Library PR, behind the owl. Marketing communication and PR activities at the Klebelsberg Library of the University of Szeged 469

In the present essay, marketing and PR strategies are reviewed which are routinely used in the business sector and can be applied to the non-business sector as well, especially in terms of library target groups. An analysis of communication practices regarding programmes and events may critically reflect on our practices, and may suggest optional routes and possible future solutions. Since marketing and PR are not separated either in our daily practice, or conceptually, the two areas are discussed together. To preserve our values and to deliver our messages to existing and potential users we should be creative and proactive. This is basically not a financial issue, but we must change our and our whole institution's approach. The entire PR and marketing strategy should be flexible in order to face future challenges.

Brém Zsuzsanna – Dubniczky Zsolt

XXI. század: környezetbarát fenntarthatóság a könyvtárakban

Az utóbbi bő egy évtized információs technológiai forradalma nagymértékben változtatásra készítette a könyvtárakat és átalakította az intézmények működési rendjét. Napjaink tudásalapú társadalmában csakis azok az intézmények tudják megőrizni a korábbi népszerűségüket, amelyek integrálják szolgáltatásaikba a felhasználók által kedvelt új, mára már web 2.0-vá fejlődő technológiákat. Ugyanakkor az emberek legtöbbször valami ösztönös erő húzza vissza a természethez, és a mindennapi életük során egyre több figyelmet fordítanak környezetük megóvására és értékékként kezelik az erre irányuló kezdeményezéseket. A fenntarthatóságra és a zöld szemléletre egyre nagyobb hangsúly esik, amiben, mint a társadalom egészét érintő kérdésben, a könyvtáraknak is megvan a maguk szerepe és felelőssége. Ezt az elvet valló és ezt a szellemiséget tükröző intézmények az ún. zöld könyvtárak – a XXI. század új kulturális gyűjteményei, amelyek egyrészt a szigorú környezetvédelmi szabályoknak megfelelő zöld épületminősítési előírások szerint épülnek, másrészt pedig működésükbe a fenntarthatósággal és humánökológiai szempontokkal kapcsolatos szemléletet építik be, és ezeknek az elvárásoknak kívánnak megfelelni. A 2013-ban Szingapúrban megrendezett IFLA-konferencia alkalmával került sor a világ első zöld gyermekkönyvtárának a megnyitására, amely fizikai megjelenésében és szellemiségében a zöld értékek mellett kötelezte el magát. A „My Tree House” nevet viselő zöld intézmény azon kevés intézmények közé tartozik, amely minden tekintetben példaértékűvé válhat az olyan könyvtárak előtt, amelyek idővel maguk is ezt a nevet szeretnék elnyerni és viselni. De hogyan lehet zöld egy könyvtár? A tanulmány többek között erre keresi a választ.

„We shape our buildings; thereafter they shape us.”

(Winston Churchill)

„A történelmi múlt ugyanis arra tanít, hogy a civilizáció szabja meg az építmény funkcióját, a kultúra az alkotás technikai megoldását és építészeti megfogalmazását.”

(Kubinszky Mihály)

A fenntarthatóság és a könyvtárak

Korunk technikai fejlődése mellett, amely – azt lehet mondani – jelentősen megváltoztatta az emberi kapcsolatok minőségi és mennyiségi tartalmait, egyre nagyobb hangsúlyt kap a környezettudatos gondolkodás, a még meglévő természeti környezet megőrzése magunk és az utókor számára. A szakemberek véleménye szerint a minket fenyegető humánökológiai katasztrófa csak akkor gátolható meg, ha a káros folyamatok lassításával párhuzamosan alternatív megoldások kidolgozására kerül sor nemzetközi együttműködésben, ami arra ösztönzi társadalmunkat, hogy egyre nagyobb

figyelmet fordítson a természeti értékek megőrzésére.

Napjainkban a környezettudatos gondolkodás és szemlélet kialakításában, valamint a környezettudatos nevelésben a könyvtárakra – mint közösségi intézményekre és terekre, egyszersmind pedig tudás- és információközpontokra – egyre nagyobb hangsúly esik. A web 2.0 megjelenése óriási változást hozott az intézmények életébe – amit még sejteni sem lehetett. Lehetőséget teremtett a könyvtáraknak a közösségi oldalakon való megjelenésre, fórumot, hozzászólást nyújtott a könyvtárfelhasználók számára, egy interaktív csatornát nyitott és virtuális kommunikációs teret teremtett a könyv-

táros és könyvtárhasználó között, jelentős mértékben változtatva meg a könyvtárak fejlődési irányát és a könyvtárról alkotott fogalmunkat.

A fenntarthatóság, a fenntartható fejlődés szintén egy olyan trend napjainkban, amely a könyvtárakra sem hatástalan. S miként a könyvtár képes volt alkalmazkodni az új technikai kihívásokhoz, és azokat jelentős részben a maga hasznára tudta fordítani, úgy a jövőben azok a könyvtárak fognak élen járni, amelyek a humánökológiai szempontoknak is megfelelnek és a környezettudatos fenntartható gondolkodást részesítik előnyben.¹

Mindennek hosszú távú, a társadalom széles körére kiható következményei és eredményei lehetnek. „A fenntartható gondolkodás előmozdítja a partnerkapcsolatokat, javítja a társadalmi méltányosságot és a gazdasági életképességet, emeli a környezet minőségét, továbbá növeli az állami bevételt, és értéket közvetít” – írja *Rebekka Aldrich*.²

A fenntartható fejlődés az 1980-as évek elején jelent meg a nemzetközi szakirodalomban, és ekkortól kezdett a közgondolkodás részévé válni. 1981-ben látott napvilágot *Lester R. Brown* ökológusnak, a washingtoni *Világfigyelő Intézet* igazgatójának, a modern környezetvédelmi mozgalom egyik kiemelkedő alakjának könyve (*A fenntartható társadalom*),³ amely a fenntartható társadalmi rend kialakításával foglalkozott. Művében a népesség növekedését az ökológiai környezet pusztulásával kapcsolta össze, s arra kereste a választ, hogy hogyan lehet ezt a két tendenciát összeegyeztetni úgy, hogy a környezeti pusztulás a lehető legkisebbre redukálódjon. Véleménye szerint „a fenntartható társadalomban összhangot kell biztosítani a népesség növekedése, a társadalom anyagi igényei, a természeti erőforrások hasznosítása, valamint a környezetszennyezés minimalizálása között.”⁴ Brown problémafelvetését az ENSZ is hamar felismerte, és 1983-ban megalakult az ENSZ *Környezet és Fejlődés Világbizottsága*, amely *Gro Harlem Brundtland* norvég miniszterelnöknek vezetésével kezdte meg a munkáját. A bizottságnak maradéktalan érdeme volt abban, hogy a fenntartható fejlődés koncepciója a hosszú távú környezeti, gazdasági és társadalmi politikai intézkedésekben központi szerepet kapott. A bizottság 1987-ben *Közös jövőnk (Our Common Future)* címmel egy jelentést adott ki, felhívva benne a figyelmet a természeti erőforrások megőrzésének szükségességére, a gazdasági fejlődés társadalmi és környezeti megközelítésére. A jelentés röviden és tömören a következőképpen határozta meg a

fenntartható fejlődés fogalmát: „a fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen generáció szükségleteit anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő generációk esélyét arra, hogy ők is kielégíthessék szükségleteiket”.⁵

Az EU, és benne hazánk, teljes mértékben elkötelezte magát a fenntartható fejlődés mellett. Célja, hogy olyan környezetet teremtsen, amely nem ártalmas az egészségre és fenntartja a jelenlegi életminőséget.⁶

A fenntarthatóság megvalósításához azonban egy, az élet számos területén megnyilvánuló szemléletformálásra van szükség, amely a könyvtáraktól – az épület tervezőitől és építőitől, a felhasználóktól és az abban dolgozó könyvtárosoktól egyaránt – cselekvési programot kíván. Ezek közé tartozik többek között a tömeg- és kerékpáros közlekedés elősegítése, az energiatakarékos építési koncepciók és működési elvek kidolgozása, az energiafelhasználás csökkentése, a megújuló energiaforrások növelése, valamint az újrahasznosíthatóság széles körű alkalmazása.

A könyvtárak működésének hatásai kevésbé megterhelők a környezetre és kevésbé nyilvánvalók, mint a sokszor látványos pusztulást vagy átalakulást eredményező ipari és mezőgazdasági termelésé, ugyanakkor ezek az intézmények sem elhanyagolható tényezők. Ha a könyvtár és annak környezeti hatásai kerülnek szóba, leginkább a papírhasználat és az energiatakarékosság jut eszünkbe. A probléma és a kérdéskör azonban ennél sokkal összetettebb. A könyvtár ugyanis a fenntartható fejlődéssel és a környezettudatos gondolkodással kapcsolatban nemcsak mint környezetkárosító intézmény kerül szóba, hanem mint a környezettudatos nevelés egyik lehetséges és fontos potenciálja. Kérdés azonban, milyen szerepei és feladatai lehetnek a könyvtáraknak – legyenek azok az egyetemekhez, tudományos intézményekhez kapcsolódók vagy nyilvánosak – a fenntarthatóságban?

A különböző dokumentumok gyűjtése és őrzése révén az intézmény már létében, alapeszméjében és küldetésében magában hordja a fenntarthatóság gondolatát, ami a mindennemű értékeknek, többek között az emberi tudásnak és ismereteknek a gyűjtéséről és megőrzéséről, konzerválásáról és hozzáféréséről szól. Beletartozik mindebbe az intézmény nevelő, példát mutató és értékeket közvetítő funkciója is, amely a közösségi szellemet és az összefogást erősíti.

Szolgáltatások, épületek, logisztika, IT-felszerelések és még egyéb dolgok – ez napjainkban a könyvtárkép. Ezek az eszközök többnyire gazdasági nézőpontból jelennek meg a könyvtár éves költségvetésében, de vajon a könyvtárak érzékelik-e, hogy emellett milyen hatást gyakorolnak a könyvtár környezeti fenntarthatóságára? Ha meg szeretnénk figyelni, hogy hol és milyen módon jelenik meg a környezeti fenntarthatóság egy könyvtárban, nem elég csupán gazdasági elemzést végeznünk. A fenntartható fejlődés feltételeinek megteremtésével, az ökohatékonyság, mint mérőszám hozzáadásával és a környezetbarát működéssel a könyvtári szemlélet nagymértékben hozzájárulhat a könyvtár fenntarthatóságának megvalósításához.⁷

A 2009 és 2014 közötti időszakra megfogalmazott magyarországi fenntarthatósági akcióprogram több szempontot is megfogalmaz a könyvtárakkal kapcsolatban, amelyek a munkájuk révén segíteni, szervezni, valamint alakítani tudják a környezeti nevelést. Egyrészt – mivel az ismeretterjesztésre és szemléletformálásra erőteljes hatást gyakorló közintézményekről van szó – közvetlen vagy közvetett módon segítséget vár el tőlük a környezeti szemléletformálás terén más közgyűjteményekkel (pl. múzeumokkal) összefogva, másrészt pedig a környezeti szempontok erősödő térnyerését hangsúlyozza az intézmények működésében.⁸

A könyvtár épületének a fenntartásában és az intézmény működésében fontos szerepet kell kapnia a humánökológiai szempontoknak. Ügyelni kell arra, hogy a károsító hatások az intézmény működése során minél kisebb mértékben legyenek jelen, amit többek között az energiatakarékossággal (pl. számítógép, világítás), a tudatos hulladékgazdálkodással (pl. szelektív gyűjtés, minimalizálás, újrahasznosítás) lehet elérni. Ugyanakkor – mint ahogy az akcióprogram is hangsúlyozza – az információszolgáltatás, valamint az ismeretterjesztés és a szemléletformálás terén hárulnak jelentős feladatok a könyvtárra. Mivel rendeltetéséből adódóan gyűjti a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos különböző dokumentumokat is, alkalmassá válik arra, hogy ezek révén részben közvetve, ugyanakkor pedig különböző humánökológiai szempontokat érintő programok szervezésével és rendezésével egyszersmind közvetlenül is részt vegyen a társadalom környezettudatos szemléletformálásában, a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos tudás megosztásában, valamint a környezeti nevelésben.

A *zöld könyvtár* az előbb említett szempontoknak az elemeiből építkezik. Az elnevezésben rejlő

eszme és célkitűzés értelmében ott beszélhetünk zöld könyvtárról, ahol ezeknek a szempontoknak az összessége jelen van és érvényesül, míg ahol hiányoznak bizonyos elemek, ott inkább a *zöld jellegű könyvtár* elnevezés az indokolt. Ugyanakkor a fogalom még nemzetközi szinten is viszonylag annyira új – bár az utóbbi években, évtizedben robbanásszerűen terjed –, hogy ezek az elnevezésbeli finomítások még váratnak magukra. Egyelőre elégedjünk meg annak megválaszolásával, hogy mitől is zöld egy zöld könyvtár?

A zöld könyvtár nemzetközi és hazai viszonylatban

A fogalom új keletűségét mutatja, hogy az ezredforduló környékén még jószereivel alig találkozhatunk ezzel a kifejezéssel és a hozzá kapcsolódó szakirodalommal. Az utóbbi évtizedben viszont már egyre több internetes oldal, valamint könyvtári és könyvtárakat is érintő kongresszus vette fel a témái közé. A 2000-es évek utolsó harmadára tehető az az időpont, amikor a zöld könyvtár fogalma és elnevezése már erőteljesen megjelent a köztudatban, Észak-Amerikában és Európában, ez utóbbiban főleg német és angolszász területen.

Maga a mozgalom (Green Library Movement) az 1990-es években indult útjára Észak-Amerikában, amelynek a kialakulását nagymértékben inspirálhatta a szintén innen induló fenntarthatósággal foglalkozó közösségi mozgalom (US American Sustainable Communities Movement). A szakmán belül közel tizenöt év múlva vált népszerűvé, a 2007–2008-as évek pedig már a széles körű ismertség időszakát jelzik, amit egyrészt az egyre nagyobb számban megjelenő publikációk mellett az egyre több egyesült államokbeli zöld könyvtári program is fémjelez.

Európában 2010-ben a berlini *Humboldt Egyetem* a fenntarthatósággal kapcsolatban *Generation Nachhaltigkeit – oder nach uns die Sintflut?* címmel egy konferencia megrendezésére került sor,⁹ amelyet a téma kiemelkedő jelentőségénél fogva a következő esztendőben is megrendeztek. A könyvtáraknak a kérdésben megmutatkozó kiemelkedő szerepére hívja fel a figyelmet, hogy már az első, 2010-es konferencián hangzott el előadás ebben a témakörben a *Nachhaltiges Design und Energieeffizienz* szekción belül *Ökologische Nachhaltigkeit in Bibliotheken* címmel, amelyet többek között Jessica Euler, az egyetem Könyvtár és In-

formációtudományi Iskolájának munkatársa és Danilo Vetter tartott meg.

Nemzetközi szinten a zöld könyvtár eszme és elgondolás az IFLA kongresszusain jórészt 2009-től van rendszeresen jelen, s nem múlik el úgy év, hogy a téma ne kerülne előtérbe valamilyen formában. Az *IFLA Környezeti Fenntarthatóság és Könyvtárak Speciális Érdekeltségű Csoportjának* (Environmental Sustainability and Libraries Special Interest Group) küldetésnyilatkozata a következőben definiálja működési területét: „az emberiség klímaváltozásban betöltött szerepének figyelembevétele, illetve a fenntartható fejlődés eszméje a társadalom, következésképpen a könyvtárak szívügye”. A hosszú távú célkitűzések között pedig olyan elképzelések állnak, amelyek egy új, a XXI. század feltételeinek és kihívásainak megfelelni kívánó könyvtár körvonalait, azaz részben a zöld könyvtár definícióját adják.

„A Speciális Érdekeltségű Csoport küldetése, hogy felhívja a figyelmet:

- a klímaváltozás könyvtárakra gyakorolt hatásaira (a raktározás és megőrzés körülményeinek átalakítása, az épületek szigetelése, a könyvtár pénzügyeire és vezetésére gyakorolt hatások),
- a környezetbarát gyakorlatok könyvtári bevezetésére, vagy könyvtárakba való áthelyezésére (esővíz kivonása, megújuló energiaforrások fel-

használása, nyomtatás szabályozása, papír újrahasznosítása stb.),

- a szakma számára környezetvédelmi ajánlások indítványozására (elavult dokumentumok újrahasznosítása, biológiailag lebontható anyagok alkalmazása stb.),
- a fenntarthatósághoz kapcsolódó dokumentációs források és könyvtári szolgáltatások számának növelésére és népszerűsítésére (környezetvédelmi témákra irányuló gyűjteményszervezés, kiállítások, nehezen megközelíthető célcsoportok elérése stb.),
- maguknál a könyvtárosoknál a környezettudatos szemléletmód kialakításának gyorsítására.”¹⁰

A 2013-as szingapúri IFLA kongresszuson augusztus 19-én négy előadás hangzott el a zöld könyvtár témakörrel kapcsolatban, aminek a keretében bemutatották a világ első zöld, *Az én faházam* (*My Tree House*) nevet viselő gyermekkönyvtárát is, amely a szingapúri nemzeti könyvtárban kapott helyet¹¹ (1., 2. ábra). A könyv jórészt a kongresszushoz kapcsolódóan *The Green Library – Die grüne Bibliothek. The challenge of environmental sustainability – Ökologische Nachhaltigkeit in der Praxis* címmel jelent meg,¹² és a fenntartható fejlődés korában a könyvtárak helyét és szerepét, zöld jellegük kialakításának módját vizsgálja – részben az IFLA kongresszuson is elhangzott előadások tükrében.

1. ábra A szingapúri gyermekkönyvtár logója

2. ábra Zöld könyvtár a gyermekekért

Persze nem ez az egyetlen dokumentum – viszont alighanem máig az egyik legösszetettebb –, amely ezzel a témával foglalkozik, hiszen már korábban is láttak napvilágot olyan kiadványok, amelyek a könyvtárak zöld jellegének a kialakítását és vizsgálatát tárgyalták.¹³

Tanulmányunk célja, hogy körvonalazzuk azokat a kritériumokat, amelyek szükségesek ahhoz, hogy egy könyvtár zöldnek mondhassa magát. Mindezt olyan nemzetközi gyakorlatból vett példákkal egészítjük ki, amelyek egy-egy sikeres fenntarthatósági projekt eredményeként születtek meg és a zöld jelleg sokoldalúságát domborítják ki. Ezek közé tartozik a már említett szingapúri gyermekkönyvtár,¹⁴ valamint azok a könyvtári intézmények, amelyek zöld működésére a 2013-ban megjelent IFLA kiadvány rezüméi¹⁵ hívják fel a figyelmet.¹⁶

A zöld könyvtár fogalma

A fenntarthatóság és a zöld szemlélet között értékrendbeli különbség húzódik, ugyanis a zöld kifejezés egy szűkebb fogalom a széles körű és holisztikus szemléletű fenntarthatósággal szemben. Ez utóbbinak a jórészt környezetvédelmi és humán-ökológiai szempontokkal interpretálható zöld kifejezés mellett még egyéb alapvető: gazdasági, társadalmi, szociális elemei és aspektusai is vannak, amelyek viszont – és beleértve ebbe a zöld jelleget is – átjárhatók és nem határolódnak el élesen egymástól.

Ennek alapján a *zöld könyvtár* kifejezés, amely a fenntarthatóság részét képezi, egy olyan, különböző tudományos területekkel érintkező fogalmat és elképzelést jelent, amely magában foglalja a közintézményben a humánökológiai zöld és fenntarthatósági szempontok érvényesítését és érvényesülését anélkül, hogy ez csakis a környezetvédelmi irányelvek és célkitűzések alkalmazását jelentené. A zöld könyvtár minőség és minősítés több dolgot jelent egyszerre: intézményt, épületet, helyet, átlományt, szemléletet, szolgáltatást.

1. Zöld könyvtárról egyrészt akkor beszélünk, ha az épületet, valamint annak elemeit (pl. bútorok, világítás, energiaszolgáltatás) a környezettudatos épületminősítési rendszerek előírásai sze-

rint tervezték és építették, vagy a már meglévő épületet ennek jegyében újíították fel.

2. Ugyanakkor a könyvtár gyűjtőkörén belül rendelkezzen bizonyos százaléku zöld állományal, azaz a humánökológiai szempontokat, valamint a fenntartható fejlődést és a környezet-tudatos gondolkodást, a környezetvédelmet szolgáló gyűjteménnyel. Emellett pedig nagy hangsúllyal szerepeljen a hosszú távú tervei között az ökológiai szakirodalom figyelemmel kísérése és gyűjtése.
3. Fontos az is, hogy a könyvtár a működésébe és szolgáltatásaiba emelje be azokat az elemeket és alkalmazza azokat a gyakorlatokat, amelyek a humánökológia és a fenntartható fejlődés célkitűzéseit és érvényesülését szolgálják.
4. Mindemellett kiemelendő szempont, hogy az intézmény maga – különböző programok szervezésével – hangsúlyos szerepet játsszon a zöld szemléletnek, a zölden való gondolkodásnak a társadalom mindennapi életébe történő átültetésében és elterjedésében, valamint aktív cselekvő faktora és propagálója legyen a humánökológiai zöld és fenntarthatósági szempontok érvényesítésének.

A szemlélet része az is, hogy a könyvtár – vagy a fenntartója – olyan *Fenntarthatósági Tervet* készítsen, amelyben megfogalmazzák, és a PDCA-ciklus elvei szerint¹⁷ érvényesítik a közgyűjtemény fenntarthatósággal kapcsolatos hosszú és rövid távra szóló terveit és célkitűzéseit. A tervbe vett célok folyamatos ellenőrzése és a beavatkozások révén a hibák folyamatos javítása a humánökológiai szemlélet és a fenntarthatósági elvek folyamatos megletét, korrigálását, a szemlélet folyamatos ébren-tartását segítik elő.

Az sem elhanyagolható, hogy a könyvtárak kommunikációs és marketing tevékenységgel ismer-tessék meg a külvilággal az egészséges környez-etért folytatott erőfeszítése(i)ket.

Hazánkban még ritka az olyan könyvtári intéz-mény, amelyet minden szempontból (pl. épület, állomány, szolgáltatás, menedzsment) zöld könyv-tárnak lehetne nevezni, világviszonylatban viszont a tendencia az újonnan épült könyvtárépületek esetében ebbe az irányba mutat. Környezetkímélő eljárással felépült új, önálló könyvtárépülete-re hazánkban – tudomásunk szerint – sajnos még nem találhatunk példát, más közintézményre, amely könyvtárat is magában foglalna, azonban igen: ilyen lehet például a Debreceni Egyetem Műszaki Kar épületének kibővítési tervezete.¹⁸

Külföldön viszont több zöld könyvtár is épült már az utóbbi években, s egyre inkább bővül azoknak a köre, amelyeknek a működésében megjelenik a zöld szemlélet. Dániában például négy közkönyv-tárból egy zöld működésre irányuló politikát folytat. Hétfőből egy könyvtár környezeti szempontokat is figyelembe vett az épület tervezése során, míg becslések szerint hatból egy könyvtár más kontex-tusban, például a kommunikáció terén hagyja ér-vényesülni a környezeti szempontokat.¹⁹

A világ számos pontján építettek már úgynevezett zöld könyvtárat: Amerikában, Európában, Ázsiá-ban egyaránt. Ezek közé tartozik többek között a birminghami²⁰ vagy a berlini Központi Könyvtár,²¹ a Beitou könyvtár Taipeien Tajvanon,²² Prágában az Országos Műszaki Könyvtár,²³ az Egyesült Ál-lamokban a seattle-i²⁴ (3. ábra) vagy a minnea-polisi Központi Könyvtár²⁵ vagy az utóbbi időben épült, már említett szingapúri gyermekkönyvtár. Természetesen joggal vetődik fel a kérdés, hogy ezek a világ különböző pontjain elhelyezkedő köz-intézmények miért viselik magukon, mivel érdemel-ték ki a másoktól megkülönböztető, egyszersmind ezeket egy csoportba tömörítő zöld kifejezést? A válasz főként a környezettudatos gondolkodásban és a környezetkímélő technológiák alkalmazásá-ban rejlik. Abban, hogy az ilyen épületek megter-vezésénél többek között az energiatakarékos, környezetbarát, a természet energiáit és erőforrá-sait felhasználó technológiát részesítették előny-ben. A nem megújuló energiaforrásokkal takaréko-san, a megújuló forrásokkal gazdaságosan bán-nak, a szennyező anyagok kibocsátását pedig a minimumra próbálják csökkenteni.²⁶

Újonnan épült zöld könyvtári épületek

A reprezentáció kifejtésére az építészet a legal-kalmasabb művészet. Jórészt minden épület a megrendelő/tulajdonos társadalmi helyzetét mutat-ja. Kifejezhet hatalmat, gazdagságot, de árulkod-hat ezek ellenkezőjéről is. Az újonnan emelt mo-dern, XXI. századi könyvtárépületek a tudás fel-legvárjai, amelyek gyakran gigantikus formáikkal és méreteikkel, csillogó üvegfületeikkel kiválóan alkalmasak arra, hogy felhívják magukra a figyel-met, vonzást gyakoroljanak, és esztétikai élményt váltsanak ki szemlélőikből. Sokszor hívogató, meg-tekintésre és betérésre ösztönző épületek, ame-lyek elhelyezkedésükkel környezetük szervező központjává válnak. Megjelenésük a társadalom-ban betöltött szerepükről szól, a megőrzött és át-örökített tudás és információ hatalmát és gazdag-

3. ábra A seattle-i könyvtár

ságát sugározzák magukból.²⁷ Többségük emellett szorosan kapcsolódik ahhoz az építészeti irányzathoz, amely a XX. század '80-as éveitől kezdett az építészeti formanyelvben megjeleníteni. Szabálytalan formákból, az épület olykor szándékos torzításából építkezik ez a stílus, ahol a tördelt, látszólag rendet nélkülöző vonalak éppúgy megtalálhatók, mint a lágy, ívelt formák, a folytonos külső felülettel határolt aerodinamikus tömegek (takete-baluba).²⁸ Az új forma azon kívül, hogy követi a modern építészeti stílusirányzatot, a könyvtárak átalakuló szerepéről árulkodik: a hagyományos szolgáltatások mellett újonnan megjelenő, pontosabban eredetileg is meglévő, de napjainkra felerősödő funkciókról. Manapság a könyvtár az információközvetítés és ismeretszerzés mellett élmények helyszínévé, amely inspirálóan hat, és elősegíti a felhasználók különböző képességeinek kifejlődését, valamint az egyéni céllal érkezőknek közösséggé kovácsolódását.

A környezettudatosság és környezetünk megóvása, fenntartása az építészet és az építőipar területén is érezteti hatását. Az építészetben manapság már szinte kötelező elvárás lett az energiahaté-

konyság, a környezetbarát szempontokat érvényesítő környezettudatos és művészi gondolkodásmód, amely napjainkra az építészet és belsőépítészet egyik legfontosabb szempontjává nőtte ki magát. Új alapanyagok előállítása, környezetbarát technológiák kidolgozása, a természettel harmonizáló épületek, épületegyüttesek, zöld városok tervezése – néhány példa, amely az építészeti szemlélet terén bekövetkező változásokat fémjelzi. Egy-egy újonnan épülő közintézménynél, s ebbe a könyvtárak is beleértendőek, már jórészt ezek a környezettudatos épületminősítési rendszerek előírásai szerinti szempontok érvényesülnek.

A fenntartható könyvtárat és az építészeti csúcsteljesítményt ötvöző berlini Filológiai Könyvtárban, amelyet 2007-ben a Deutscher Architekturpreis és a Contractworld.award díjakkal tüntettek ki, az aktív és a passzív építészeti stratégiák és innovációk a fenntarthatóság biztosítása érdekében egy dinamikus tervezési folyamat keretében kerültek megvalósításra. Amellett, hogy a térfogattal összefüggésben a burkolási felületet csökkentették, a speciális építési anyagok felhasználása is figyelemre méltó. Ez, valamint a napfény és az innova-

tív fűtési és ventilációs rendszer biztosítja többek között a tudatos fenntarthatóságot.²⁹

Előkészületi munkák

Az épületek jelentős részét konkrét használat céljából tervezik. Egyéni megbízás esetén ez viszonylag könnyen realizálható, hiszen a megrendelő előzetes közlése, bejelentett igénye alapján kerül sor az építkezésre – legyen az egy új épület létrehozása vagy egy már meglévő átalakítása. Egy közintézmény esetében azonban már más a helyzet. Az épület funkciói természetesen ebben az esetben is adóttak (pl. könyvtári funkció), a felhasználói igényeket és jövőbeni szükségleteket azonban csak feltételezni, elgondolni és megálmodni lehet. A tervezés helyességét a későbbi használat igazolhatja vissza.

A hosszú távú tervek és célkitűzések eredményessége a megfelelő előkészületi munkák elvégzésén: a tervek alapos kidolgozásán, alkalmas, hozzáértő szakemberek bevonásán, véleményük kikérésén és meghallgatásán nyugszik. Egy, feltehetően több egymást követő generációt kiszolgáló modern, a környezetvédelmi előírásoknak megfelelő könyvtáráépület létrehozása többlépcsős, különböző szakterületek bevonását és összehangolását igénylő tartós beruházás. Egy személy részére az igények jórészt pontosan rögzíthetők, nagyobb közösségek számára készült épületek esetében inkább csak feltételezni és elgondolni lehet a jövőbeli használók szükségleteit és elvárásait. Az előbbi esetben jórészt elegendő egy-egy építész megbízása, az utóbbi nagyberuházások viszont különböző szakágak előzetes megbeszélését, egyeztetését, a fenntarthatósági célokról és a létesítmény funkcióiról való összehangolt gondolkodást igényelnek – figyelembe véve természetesen a rendelkezésre álló pénzügyi támogatás kereteit is. Jó példa erre a világ első, gyermekek számára kialakított zöld könyvtára, amelynek a létrehozása – miként az intézményről szóló beszámolóban olvasható – különböző szakterületek bevonásán keresztül valósulhatott meg. Az együttműködők a Nemzeti Könyvtári Bizottsággal és a Központi Közkönyvtárral karöltve dolgoztak azért, hogy egy elvarázsolt erdőt idéző, vicces terekkel tarkított légkör alakulhasson ki, amelyben egyaránt lehetővé válik az aktív tanulás és a reflexió. A projekt sikerességét bizonyítja, hogy a My Tree House 2013 májusában elnyerte a szingapúri Building Construction Authority Green Mark Platinum díjat.

A szingapúri Nemzeti Könyvtári Bizottság a Városfejlesztési Kft.-vel együttműködve törekedett a Központi Közkönyvtár épületén belül a világ első, gyermekek igényeit kielégítő zöld könyvtárának kialakítására. Az együttműködés egy 3P (Public-Private-People, azaz a közszféra és a magánszféra együttműködése) projektről szólt. Miközben a Városfejlesztési Kft. felújította és átalakította a Központi Közkönyvtár Gyermekrésztlegét, melyet My Tree House névre kereszteltek, addig a Nemzeti Könyvtári Bizottság a könyvtár gyűjteményén, szolgáltatásain és programjain dolgozott. A My Tree House megnyitója 2013. május 31-én zajlott le a Nemzeti Könyvtári Bizottság fennállásának 50. évfordulójához kapcsolódóan, de bemutatták az IFLA szingapúri World Library Conference programjának keretében is 2013 augusztusában.

A My Tree House tervezését és építését a Városfejlesztési Kft. támogatta, a Nemzeti Könyvtári Bizottság által meghirdetett mottó és fogalom alapján. A támogatás részét képezte, hogy tapasztalt építészeit, belsőtervezőiket, tanácsadóikat a Központi Közkönyvtár rendelkezésére bocsátották annak érdekében, hogy a könyvtárban meglévő gyermekrésztlegét zöld gyermekkönyvtárrá alakíthassák át. A csapat újrahasznosított anyagokat használt, és igyekezett módot találni a környezeti elemek, úgymint a levegő minősége, a világítás, az energia és a minőséghatékonyság javítására. Ezen felül környezetbarát anyagokat biztosítottak a könyvtár számára, valamint a fenntarthatóságra irányuló gyakorlatokat is bevezettek a zöld könyvtár kialakítása érdekében. Ezen innovatív, úttörő projekt ökoirányultsága garantálja, hogy a holisztikus tervezés és infrastruktúra, az építkezés során használt anyagok, az innovatív kulcselemek egyesítése nem csupán a fenntarthatóságot teszi lehetővé, de proaktívan meg is erősíti a teljes zöld fogalmat. Így a Központi Közkönyvtár olyan zöld szakértőket és más, hasonló gondolkodásmódú szervezeteket hozott össze egymással, amelyek saját szakterületükön vezető szerepet játszanak a zöld gondolkodásban, annak érdekében, hogy szakértelmük és segítségük felhasználásával megvalósulhasson a célkitűzés.

A fejlesztést tervezési tanácsadóként az *ADDP Architects LLP* vezette, amelynek elnöke, *Mr. Tang Kok Thye* 2012-ben elnyerte a szingapúri Építészeti és Építkezési Hatóság által kiosztott „Az év zöld építésze” díjat, emellett pedig *Elsie Chin*, az *ADDP* vezető belsőépítésze. Rajtuk kívül a Köz-

ponti Közkönyvtár az Interface-t, a világ vezető fenntartható szőnyegcsempe gyártóját is bevonta, hogy biztosítsa a könyvtár szőnyegellátását. Az Interface vezető vállalatként széles körben ismert mint a fenntarthatóság úttörője. A környezet iránti elkötelezettsége már korábban beépült a vállalat filozófiájába, amely a meglévő szőnyegek újrahasznosításán és zöld jellemvonásokkal rendelkező, esztétikus új termékekkel alakításán alapszik. A szőnyegek több mint 70%-ban újrahasznosított anyagból készülnek. Emellett az energiatakarékos és új világítási megoldások terén piacvezetőnek számító *Royal Philips Electronics* vállalat világítási tanácsadóként működött közre, energiatakarékos világítási megoldásokat és felszereléseket biztosítva a My Tree House számára.

Az egyik fő oka annak, amiért a zöld könyvtár a Nemzeti Könyvtári Épületben, a Központi Közkönyvtárban került elhelyezésre nem más, mint hogy ez az épület nyerte el elsőként a Green Mark Platinum Award díjat 2005 áprilisában, majd 2009 márciusában is. Ez a legmagasabb szintű kitüntetés, amit egy szingapúri zöld épület elnyerhet, és az Építésügyi és Építkezési Hatóság adományozza. A könyvtár 2007 júliusában az ASEAN Energiahatékonyság első díjat is elnyerte, az Új és Fennálló Épület kategóriájában, 2007 májusában pedig az épület az Építésügyi és Építkezési Hatóság által kiosztott Universal Design Award Ezüst díjban részesült széles tereinek, jó világításának, hozzáférhetőségének és tisztaságának köszönhetően.³⁰

Az együttműködés egy másik szép példája a brightoni *Jubileumi Könyvtár*. Itt a városi önkormányzat 1998-ban döntött arról, hogy egy új könyvtárat állít fel. A tervezés során a public private partnership modellt alkalmazták (köz- és magánszféra együttműködése), amelybe a nagyközönséget is bevonták. A könyvtár sok szempontból fenntartható épületté vált, és a 2005-ös megnyitása óta több mint egy tucat díjat nyert el, miközben a polgárok is hamar a szívükbe zárták. A további fejlődés érdekében a könyvtár folyamatosan kiértékelte a fogyasztását, és hét évvel később, az energiafogyasztást és a használók visszajelzéseit figyelembe véve megállapították, hogy a fenntartható és zöld szemlélet terén milyen jól teljesített az épület.³¹

Az épület

Minden épület az építészeti tervezés alapjából, a koncepcióból és az azt követő kétdimenziós vetületekből megvalósuló térben komponált mű, a tér és

tömeg egymáshoz viszonyított elrendezése, amely leginkább akkor teljesíti be a küldetését, ha forma és funkció találkozik benne és összhangban áll egymással. „A formatervező a helyesen értelmezett tartalomból – cél, rendeltetés, komplex funkció – bontja ki a formát, a legalkalmasabb eszközök megválasztásával” – írja *Pogány Frigyes* A szép emberi környezet című művében.³²

Az ipari társadalom környezetromboló hatásának ellensúlyozására a forma és tartalom egységének hangsúlyozása mellett a tervezői gondolkodásban és a gyakorlati tevékenységben napjainkra kiemelkedő szempont lett az olyan, zöldnek, illetve fenntarthatónak nevezett épületek és intézmények létrehozása, amelynek a „teljes életciklusára vetített erőforrás-használata nem nagyobb, mint a vizsgált terület adott épületre jutó erőforrása.”³³

„Az ember alkotásai nem kelnek versenyre a természettel, és nem is irányulnak ellene. A természet és a civilizáció megmaradhatnak egymás mellett, ha tiszteletben tartják egymás határait” – írja *Herbert Bayer*.³⁴ Különböző korok építészeti teoretikusai és gondolkodói sokféleképpen megfogalmazták már a város és a környezet, az építészet és a természet kapcsolatát, és szemléletmódtól függően értelmezték ezt hol egymást kizáró ellentétként, hol pedig egymásra épülő kölcsönhatásként. Az építkezés mindig térelhatárolást jelent a külső környezettől – függetlenül attól, hogy egy épülettel vagy egy várossal állunk szemben. Az építkezés során kiharcolunk magunknak egy teret a természettől, hogy megteremtjük saját helyeinket, egyúttal megóvva magunkat az olykor szélsőséges környezeti hatásoktól. Ugyanakkor a legtöbb embert ösztöne a természetbe hajtja: szívesen időz annak ölnél, élvezve annak melegét, a virágok adta színeket, a kőtömbök helyett a zöld pázsitot. *Jean-Jacques Rousseau* híressé vált „vissza a természethez” gondolata manapság a városok terjedésével egyre inkább égető érzéssé és az emberi társadalmat tettekre serkentő késztetéssé vált, egyben felelősségtudatot is érezve és követelve a jövő generációi iránt. *Batár Attila* megállapítása szerint a „város a természet kiszorítása révén, annak rovására jött létre. Ezért sokak számára úgy tűnik, hogy a kettő együtt, ugyanazon a helyen, egyszerre nem létezhet. Pedig a természet egyes elveszett kedves elemei az urbánus területeken is kialakíthatóak, egy részüket művi úton vissza lehet állítani, hiányukat pótolhatjuk.”³⁵

Ma már általánosan elfogadott szabály, hogy egy magát környezetbarátnak mondó épületnek olyan

tulajdonságokkal kell rendelkeznie, amelyek együttese minél kisebb mértékben gyakorol kedvezőtlen hatást környezetére. Ennek mérésére, valamint a következetes mérések elvégzésére születtek meg a különböző épületminősítési rendszerek, amelyek az épített környezet minőségének a javítását tűzték ki célul. Ezek közül a világon a legismertebbek és legelterjedtebbek az amerikai *LEED* (Leadership in Energy and Environmental Design), az angol *BREEAM* (BRE Environmental Assessment Method), a német *DGNB* (Deutsche Gesellschaft für Nachhaltiges Bauen), illetve az *Európai Unió Green Building Programme*. Zöld könyvtári épületekről akkor beszélhetünk, ha azok a környezettudatossági szempontok figyelembevételével készültek és az épületek jellemzői az egyetemes kritériumrendszerrel dolgozó épületminősítési rendszerek valamelyikének megfeleltethetők.

Az *Utolsó Napok Szentjeinek Jézus Krisztus Egyháza* 2009-ben egy új könyvtárat nyitott, amelyet azért terveztek, hogy megfeleljen az *US Green Building Council* (USA Zöld Építési Tanács) által az újonnan emelt építmények számára támasztott szigorú szabványoknak. A projekt sikere hivatalosan akkor nyert bizonyítást, amikor az *Egyháztörténeti Könyvtár* elnyerte a Leadership in Energy and Environmental Design (LEED) tanúsítványt. A környezetvédelmi és újrahasznosítási szempontokat figyelembe vevő intézmény kiváló példája annak, amit egy egyszerű zöld épület gyakorolhat egy teljes szervezet fenntarthatósági gyakorlataira.³⁶

A fenntarthatóságnak és az ahhoz kapcsolódó zöld könyvtárnak azonban nemcsak humánökológiai és környezetvédelmi szempontjai vannak, hanem szociális aspektusai is.³⁷ Minden új könyvtárépület megtervezésénél különös figyelmet fordítanak arra, hogy a társadalom fogyatékos, hátrányos helyzetű, mozgássérült tagjai egyaránt használni tudják a könyvtárat és hozzáférjenek annak minden szolgáltatásához, mint egészséges társaik. Ez egyrészt a hátrányos helyzetűek szociális, társadalmi beilleszkedését, másrészt pedig a tudástársadalomban kialakuló információs szakadékok áthidalását és a fogyatékkal élőknek az információs társadalomba történő integrációját szolgálja. Ezért az újonnan épült könyvtárat már ennek a figyelembevételével építették. Biztosítják benne az ilyen emberek számára az épület megközelítését, valamint az épületben történő szabad mozgást, illetve a könyvtár nyújtotta különböző szolgáltatások elérését.

Építési anyagok

„Az építészetnek összhangban kell lennie saját környezetével és a hozzá tartozó éggel és fénnel” – írja a már idézett Batár Attila, építésmérnök, szakíró.³⁸ Az építkezés lényegéből adódóan az épület és annak összessége, a város megsokszorozza az ember léthelyzetét, és szembeállítást eredményez a külső és belső helyek, valamint az épület és környezete között. Az ókortól a 20. századig az építészek meghatározó törekvései közé tartozott, hogy az általuk tervezett épület ne váljon tájidegen elemmé, hanem a környezetbe mind fizikai, mind szellemi értelemben beágyazott legyen, és azzal harmóniát képezzen. Az ipari forradalomnak köszönhető tömeges méretű építkezés viszont egyre inkább kezdett elszakadni környezetétől, felélve és maga alá gyűrve annak minden természeti adottságát és a táj nyújtotta esztétikai keretet. Az 1960-as években fogalmazódtak meg először ennek a természetromboló és az értékeket kizsákmányoló szemléletnek a kritikái, aminek eredményeként a környezet ismét az építészet egyik alapvető elemévé vált. Az újonnan megfogalmazott nézetek szerint a természetet már nem legyőzni kell, hanem viszonyt és kontextust szükséges vele kialakítani.

Az építőanyagok terén a zöld program két cél megvalósulását jelenti. Egyrészt, hogy az épület létrehozása során minél kevesebb, az építkezés során keletkezett „hulladék” menjen veszendőbe, másrészt pedig, hogy az építkezés alkalmával minél több helyben talált és újrahasznosítható anyagot használjunk fel.

A napjainkban épülő zöld könyvtárak esetében az egyik legfontosabb szempont a környezetbe való beágyazottság, ami elsősorban a helyben rendelkezésre álló építőanyagok alkalmazását jelenti. Az ipari forradalom előtt az épületeknek lokális kötődései voltak. Alkalmazkodtak környezetük, a táj természeti adottságaihoz, építésük során helybéli anyagokat használtak, és olyan építési módszereket alkalmaztak, amelyek szintén a környezeti adottságokból eredtek. Korunkban ugyanezekhez, az immár értékként kezelt megoldásokhoz próbálunk visszatérni, újra előnyben részesíteni a lokálisból eredő sajátosságokat, felfedezve mindebben azokat az értékeket, amelyek a fenntarthatóságot és a gazdaságos, a környezetet kevésbé terhelő működést segítik elő.

A beitousi könyvtárépülethez kizárólag csak helyi faanyagot használtak, amely teljes mértékben tűri és ellenáll a szubtrópusi éghajlat szélsőséges hatásainak. Mindez a tartósságot is szolgálja egyben, hiszen a levegő magas páratartalma és a magas nappali középhőmérséklet más épületek korai pusztulását okozná. A fa emellett természetes, környezetbarát – sőt, jó esetben, újrahasznosítható – építőanyag. Fontos szempont, hogy alapanyaga megújul – természetesen csak akkor, ha szakszerű erdőgazdálkodásból származik. Nem beszélhetünk zöld könyvtárról abban az esetben, ha az építkezés során felhasználtak ugyan környezetbarát faanyagot, ugyanakkor ez egyben jelentős erdőpusztulást idézett elő. Egy-egy ilyen épület megtervezésénél nem mindegy – s ez vonatkozik a belsőépítészeti eljárásokra és a bútorkra egyaránt –, hogy milyen erdőből származó fát használnak fel az építkezés alkalmával. Ugyanis, ha az amúgy is veszélyeztetett trópusi esőerdő fáit vágják ki erre a célra, az erdő – a sok csapadéknak köszönhető talajerózió miatt – csak lassan, több emberöltő alatt képes regenerálódni. Hasonló a helyzet ott is, ahol a kitermelés során tarvágást alkalmaznak. Környezetkímélő megoldásról akkor beszélhetünk, ha a fakitermelés fokozatosan történik, és gondoskodnak a kivágott fa pótlásáról. A fenntarthatóság az erdőgazdálkodásban azt jelenti, hogy a faanyag fenntarthatóan kezelt erdőből származik, azaz nem lopott, és a kivágott fa helyére újat ültetnek, valamint a faállomány ápolása során vigyáznak az élővilág összetételére és háborítatlanságára, és a feldolgozás során is betartják a minősítéshez előírt szabályokat.³⁹

A minneapolis-i könyvtár építése során helyi mészkövet használtak fel, ezen kívül üveget, sőt az épületbe alacsony VOC (illékony szerves vegyületeket szabályozó besorolás) minősítésű, valamint újrahasznosított anyagokat is beépítettek.⁴⁰

Ezek az építészeti eljárások egyben példamutatást is jelentenek a jövőre nézve a fenntartható építkezési technológiák mind szélesebb körben történő alkalmazására.

A homlokzat

A zöld könyvtárak jellegzetességei közé tartoznak a homlokzatot borító hatalmas üvegfelületek vagy üveghomlokzatok. Ez a megoldás egyrészt a manapság divatos építészeti eljárások és stílusirányzatok közé tartozik, ugyanakkor esztétikai és funkcionális célokat szolgál. Az üvegfelületek révén a könyvtárban tartózkodó ember, annak ellenére,

hogy egy védett belső térben helyezkedik el, nem érzi magát bezártnak, hanem éppen ellenkezőleg, inkább a környezetével egynek (transzparencia). Az üvegfelület nemcsak a könyvtárhasználó térélményét teszi kellemesebbé és tágassá, szép kilátást eredményezve az ilyen épületeket olykor körülvevő zöld környezetre, hanem a könyvtár energiafelhasználását is jelentős mértékben csökkenti, kiemelkedő szerepet játszva az épület természetes megvilágításában. Mivel ezek jórészt új technológiával készült „E” értékű, vagyis fényenergia-áteresztő és hőszigetelt üvegfelületek, az épület belső hőháztartásában is kiemelkedő szerepet kapnak. A bejövő napenergiát átengedik, viszont megakadályozzák, vagy a minimumra csökkentik a belső tér hőveszteségét. Minneapolisban a könyvtárépületnek mind az öt szintjén nagy felületű, fényenergia-áteresztő és hőszigetelt ablakokat helyeztek el a természetes megvilágítás és az energiatakarékosság érdekében. Persze az sem mellékes szempont, hogy itt a fűtést energiatakarékos, modern radiátorok szolgáltatják.⁴¹ A jövő kihívásai közé tartoznak az alternatív fűtési technológiák: szalma- és fabrikett, faapríték, a geotermikus és napenergiát hasznosító berendezések minél szélesebb körben történő alkalmazásai.

A tető

A tető az épület oldalfalaival együtt a belső tér záró része, mely a külvilágtól, a külső tértől való elhatárolást teszi lehetővé. Lehet az építmény hangsúlyos része (manzárdtető) vagy fajsúlytalan eleme (lapostető) – részben attól függően, hogy a tervezőnek és az építetőnek mi a szándéka az építkezéssel, illetve magának az épületnek mi a rendeltetése (reprezentáció, dizájn), és hogyan használja környezetének energiáit. Kialakítása a belső térformálásnak is meghatározó része. A magasságtól és a felülettől függően (tégla- vagy kőboltozat) hangsúlyossá teheti a belső terek zártságát, viszont az üvegfelületek révén lehet könnyed, légies, szerepet játszva egyben a belső tér természetes megvilágításában.

Napjaink népszerűvé váló építkezési formái közé tartoznak a passzív házak, amelyeket úgy terveznek, hogy az épület hővesztesége a nullával legyen egyenértékű, az energiafelhasználása pedig minimális mértékű. A különböző építészeti technológiák mellett (pl. vastag fal és hőszigetelő réteg) ezt szolgálják az úgynevezett zöld tetők, amelyek a legtöbb esetben a földrajzi környezet adottságait kihasználó hegy- vagy domboldalba besüllyesztett, földborította épületet takarnak. A többszintes

könyvtárépületek létrehozásánál ilyen hegy- vagy domboldalba süllyesztésről szó sem lehet, a zöld tető-technológia viszont ezeknél az épületeknél is kivitelezhető, külföldön jórészt általánosan alkalmazott megoldás. Ez egy bizonyos vastagságú – általában 25–50 centiméter vastag – földterület felhordását jelenti az épület lapos tetejére, elsődlegesen azzal a céllal, hogy az épület hőháztartását viszonylag egyensúlyban tartsa, és a szélsőséges időjárási jelenségek (forróság, kemény fagyok), nagy mennyiségű csapadék hatását csökkentse.

A minneapolis-i könyvtár egyik fő különlegessége az épület 1700 m²-es zöld teteje, amely többféle elvárásnak és kíváncságnak tesz eleget. A zöld tető kialakítása nemcsak az épületen belül, hanem annak környezetében, a városban is érezteti hatását. Az energiatakarékos és környezettudatos szemléletet mutatja, hogy ezt a zöld felületet nem a bevasárlóközpontok vagy irodaházak mintájára tervezték, ahol elsőrendűen inkább a tetőn kialakított közösségi terek díszül szolgálnak. Az elsődleges cél itt és az ehhez hasonló beruházásoknál az épület alacsonyabb energiafelhasználása volt. A tető nyáron hűt, télen fűt, hiszen a száraz nyári időszakban a korábban felszívott csapadékvíz hatására kizöldellő növények hőszigetelés módján hűtik a könyvtár belső tereit, télen viszont a belső hővesztést csökkentik. Emellett a tetőnek hosszabb élettartamot biztosítanak, ami a fenntarthatósággal együtt jelentkező gazdasági hasznosság mellett az épített környezet humanizálásában is fontos szerepet játszik. A minneapolis-i könyvtár épületének három zöld tetejét 18 sedum (varjúháj) és 41 fűfajtaival telepítették be, úgy válogatva össze a növényeket, hogy az év nagy részében folyamatosan virágozzanak. Ez utóbbi az épületben való tartózkodásunkat is kellemesebbé teszi, ugyanis a második emeletről a zöld tető egy részére nyílik rálátás, biztosítva az embernek a természet iránt ösztönösen megnyilvánuló esztétikai érzését.

Ugyanakkor a zöld felület a nagyvárosokban minduntalan tapasztalható kő- és betonrengeteget lágyítja, az egyhangúságot és az ember sivárságérzetét csökkenti, visszaadva valamennyi területet a város által kiszorított természetből. Emellett fontos, környezettudatos szempont az is, hogy ezek az építészeti alkotás részévé váló zöld felületek kiemelkedő szerepet játszanak a városi levegő minőségének javításában, és elősegítik az erőteljesebb légmozgást. A beépített városi környezetnek igen alacsony a nedvességmegtartó képessé-

ge, ugyanakkor több hőt nyel el s egyben többet is tárol, ami – főleg nyáron – sokszor az elviselhetetlenségig növeli a napi középhőmérsékletet. A zöld tető az urbánus klímának ezt a szélsőséges megnyilvánulásait kompenzálja, elősegítve a városokban jelentkező hőszigetelés csökkentését.⁴²

A belső tér

„Az építészet nemcsak abból áll, amit látunk. Az építészeti teret nemcsak az formálja, amit látunk, hanem az is, amit hallunk, kitapintunk, szagolunk, bejárunk, bőrünkkel felfogunk, s amelyet a szél, a permetező víz, a meleget adó tűz, a fojtogató füst, a környezetünk okozta fájdalom és annak nyomása okozhat” – írja Batár Attila, a már korábban idézett, az építészet láthatatlan karaktereit megszólaltató művének hátsó borítóján.⁴³ Mindez arra világít rá, hogy a belsőépítészetben alkalmazott különböző formák és színek mennyire fontosak az ember harmóniaérzésének a kialakításában, s ezek mind együttesen eredményezik azt a hatást, amellyel egy-egy belsőépítészeti tér a kellemes érzés szigetévé alakulhat át. Mint ahogy minden embernek, úgy minden emberi alkotásnak is megvan a maga sajátos kisugárzása, a társadalomra és annak tagjaira, valamint a környezetre gyakorolt hatása. Minden könyvtár a maga sajátos egyedi vonásaival vonzza, vagy olykor éppen taszítja olvasóját. Egy-egy intézmény „rólunk írták” rovata sok egyéni élményt és személyes tapasztalatot őriz az épülettel vagy a kiszolgálással kapcsolatban. A rendszeres könyvtárlátogatók sokszor úgy lépik át az épület kapuját, mintha hazamennének. Megérinti őket a könyvtárakra jellemző egyedi klíma, az ahhoz tartozó zajok és illatok, sajátos akusztikai hatások, az életet jelentő nyüzsgés, vagy éppen az elmélyült gondolkodást szolgáló csend és nesztelenség. Ezek az érzések jórészt a belsőépítészeti megoldásokból fakadnak: a térképzésből, azok méreteiből és beosztásából, a felületek kialakításából, a dekorációk elhelyezéséből, a homlokzaton elhelyezett nyílások nagyságrendjéből.

Az újonnan épült zöld könyvtári épületek esetében újszerű, sokszor gigantikus érzéseket gerjesztő belső terek kialakítására kerül sor. A hatalmas tereket átfogó átriumos megoldások egyrészt a könyvtárhasználói térélmény, egyszersmind az energiatakarékoság jegyében fogantak. Az átriumszerű, egybenyíló terek kialakítása a világítási költségek csökkentését és a nappali természetes fény szabad áramlását biztosítja. Ezt segítik továbbá az ilyen épületekben az öntartó lépcsők és

üvegkorlátok, valamint üvegliftek, amelyek ahelyett, hogy elnyelnék, átterestik mind a nappali természetes fényt, mind az esti, mesterséges megvilágítást.

De nemcsak a felhasználó komfortérzete fontos, hanem a könyvtári állomány megfelelő védelme is. A hatalmas üvegfelület még káros hatású is lehet, ha nem nyújt védelmet a könyveknek a káros UV-sugárzástól. Ugyancsak állományvédelmi szempontból van jelentősége a könyvespolcok között történő jó légkeringés biztosításának.⁴⁴

Az ember természetes igényei közé tartozik az elvonulás, a magányban való alkotás. A zöld könyvtárak megtervezésénél az építészek már figyelembe veszik a könyvtárhasználóknak ezt az igényét is. Ha összevetjük ezeket az épületeket annak a társadalmi rétegnek az építkezésével, amely a gazdagsága révén olyan lakhelyet alakíthatott ki magának, amely a saját igényén túl, alighanem a mai átlagember mindennapi igényével is megfeleltethető, érdekes hasonlóságokra bukkanhatunk. A főúri építkezés jellegzetes alkotásai közé tartoznak a városi paloták, amelyek a XVI. századtól kezdve a városba költöző arisztokrácia szezonális tartózkodási helyei, rezidenciái voltak. Ezeknek az épületeknek a belső terei két nagy részre oszlottak. Egyrészt megtalálható bennük a több száz személy befogadására alkalmas fogadóhelyiségek: a szalonok és szalonsorok, valamint az emberi intimszféra világát jelentő budoárok, toilettek, pipa-, dohányzó- és dolgozószobák, ahol a tulajdonos jórészt a többiekől elvonultán vagy maga, vagy szűkebb baráti körével, a hozzá szorosabban kötődő baráti társaságával tartózkodott.⁴⁵ Az új, zöld könyvtárépületek már az ilyen emberi igények figyelembevételével épültek.⁴⁶ A nagy, választófalakat nélküli, közösségi, olvasó és szabadpolcos átriumjellegű terek mellett kialakítottak olyan részeket is, ahova az ember magában, vagy éppen ismerőseivel, tanítványával összefutva félrevonulhat beszélgetni, tanulni vagy csendben olvasni úgy, hogy közben ne zavarjon másokat. Jó példa az ilyen kisebb „kuckók” és részlegek kialakítására a minneapolis-i könyvtár, de hasonló szellemben fogant a szingapúri gyermekkönyvtár is. Ez utóbbiban a könyvtár terét Aktív és Passzív Zónákra osztották. Az Aktív Zónák interaktív jelleggel rendelkeznek, úgymint *zöld aktivitási terek, emelvény, kézműves kiállítás- és árnyjátékfal*. A Passzív Zónák elsődlegesen a csendes olvasáshoz szükséges gyűjteményt, az e-olvasásra alkalmas fülkéket és részleget foglalják magukban. A zöld aktivitási tereket elemes bútorokkal szerelték fel, melyek

flexibilis használatot tesznek lehetővé úgy a könyvtárosok, mint a speciális programokban, például kézműves foglalkozásokban segédkező partnerek számára. Az ilyen programok eredményeképpen születő termékek a Kézműves Kiállítás Részlegén kerülnek bemutatásra. Az emelvény gyermekek által prezentált, gyermekeknek szóló történetmesélésre, előadásra és versenyek megrendezésére egyaránt alkalmas.⁴⁷

Belsőépítészet

Egy új zöld könyvtár létrehozásakor nemcsak az épületet tervezik a környezetbarát elvárásoknak – azaz a zöld építési irányelveknek – megfelelően, hanem a belsőépítészeti megoldások során is ügyelnek arra, hogy ezek a szempontok jussanak érvényre. Mit jelent ez? Először is olyan belsőépítész szakemberek véleményének a kikérését és javaslataik figyelembevételét, akik már ismerik a környezetbarát anyagokat és tapasztalatokat szereztek e megoldások terén.

A minden területen megnyilvánuló zöld beszerzés tudatos döntést igényel: olyan termékeknek a kiválasztását, amelyek környezetbarát termékjelleggel vannak ellátva, garantálva, hogy az előállításkor a lehető legkisebb környezeti megterhelést alkalmazták. Ez vonatkozik a könyvtárépület bútoraira és berendezéseire, de egyúttal a mindennapi működéshez szükséges irodaszerekre is.

A zöld szempont érvényesítése a könyvtár berendezési tárgyainak a megválasztása során főleg az újrahasznosíthatóságot jelenti. Olyan termékeknek a kiválasztását, amelyek könnyen az alkatrészeikre bonthatók, illetve minél több újrahasznosított vagy újrahasznosítható anyagot tartalmaznak, ugyanakkor nélkülözik a gyártás vagy a használat során kiszabaduló káros anyagokat.

Egy zöld könyvtárban a bútorok jórészt fából és újrahasznosított anyagokból készülnek. Fabútorok esetében – a kitermelés mellett – fontos az a szempont is, hogy ezeket milyen eljárással illesztették össze: a környezetet megterhelő mesterséges ragasztókkal vagy pedig környezetbarát nyelveket használtak hozzá, esetleg a manapság egyre inkább elterjedőben lévő préselési megoldást alkalmazták. Természetesen nem készülhet minden fából, így a zöld könyvtárak esetében használnak még könnyűszerkezetes alumínium megoldásokat, de elfogadott az újrahasznosított anyagokból készült rugalmas műanyag, esetleg papír tárgyak gyakorlata is. Ismét jó példa erre a szinga-

púri gyermekkönyvtár, ahol a berendezés szinte kivétel nélkül újrafelhasznált anyagokat tartalmaz. Ezek közé tartozik az az ötezer újrahasznosított műanyag üveg és konzervdoboz is, amelyet 2012 novembere és 2013 januárja között sikerült összegyűjteni.

A My Tree House a padlótól a plafonig kizárólag környezetbarát anyagok felhasználásával, a faház lombkoronája több mint 3000 újrahasznosított, a közösségtől, iskoláktól és látogatóktól üzletközpontok által összegyűjtött műanyagüvegből készült. A falakat alacsony illóolaj-tartalmú festmények díszítik, és ugyanilyen típusú ragasztóanyagokat használtak fel a berendezésük során. A meglévő könyvespolcokat újrahasznosították, átalakították, újrahasznosított deszkák felhasználásával izgalmas formákat és sajátságokat adva hozzájuk. A szőnyeg kiválasztására különleges figyelmet fordítottak, hogy ez is zöld tulajdonságokkal rendelkezzen. A gyárilag előállított szőnyegcsempe mentes az üvegházhatású gázoktól, és több mint 70%-ban újrahasznosított anyagokból készült. Mi több, nincs szükség ragasztóra az előállításához. A tervezési, fejlesztési fázisban egyéb környezetkímélő anyagokat, többek között ökogyantát, újrahasznosított műanyagot és üvegyapotot is felhasználtak annak érdekében, hogy a zöld könyvtár kialakítása során érvényesüljön a holisztikus zöld szemléletmód.⁴⁸

Energia, fény

A világítástechnikán sok múlik. Az épületek villamosenergia-költségének 20-40%-át a világítás teszi ki,⁴⁹ ami arra utal, hogy zöld könyvtárak esetében mindenképpen érdemes ezen a téren gazdaságosságra törekedni. A már említett üvegfelületek részben ezt szolgálják nappal. A minden szempontból megfelelő természetes és mesterséges világítás kialakítása komoly tervezői feladat, amelyben a következő szempontoknak kell érvényesülniük:

1. megfelelő megvilágítás,
2. jó árnyékhatás,
3. tér és időbeli egyenletesség,
4. esztétikai követelmények,
5. gazdaságosság.

Míg korábban a LED-es világítást szinte kizárólag a tévé és a monitor jelzőfényeként használták, mára egyre gyakrabban tűnik fel más szerepben. Ma már a zöld könyvtárépületeknél az energia-takarékos LED-es lámpák fogadják a használókat. Előnyük a kis méret, hátrányuk viszont, hogy a

fényük eltér az izzóknál és a kompakt fénycsövek-nél megszokott kellemes meleg fehér fénytől, így ezeket rejtett módon – oszlopfőkre, falba, mennyezetbe süllyesztve – helyezik el, hogy az éles fény ne bántsa a szemet. Mindez egyúttal növeli a könyvtárhasználók komfortérzetét. Ugyanakkor ez a világítás sokkal energiatakarékosabb, kevésbé vakító fénnel is ugyanúgy biztosítja a használók számára a kényelmet, nem igényel folyamatos karbantartást és az eddigieknél zöldebb terméknek tekinthető.

Már meglévő könyvtár zölddé tétele

Negyedszázadokban mérhető az az idő, amikor egy-egy intézmény vagy szakterület új, a XXI. század kívánalmainak megfelelő technológiával készült központi könyvtárépületének az átadásáról hallunk. Egy-egy ilyen beruházásnak rengeteg anyagi és technikai vonzata van, amelyet a tudományos és közintézetek ritkán, csak állami támogatással tudnak megengedni maguknak. Környezettudatos szempontokat azonban a már meglévő könyvtárépületekben is lehet alkalmazni, ami az épületek zölddé, zöldebbé tételét jelenti.

Különbséget kell tennünk azonban egy már meglévő, de nem könyvtárként funkcionáló épület – pl. régi gabonasiló, postairoda, laktanya, gyárépület, vasútállomás, istálló – könyvtárként történő újrahasznosítása és egy eredetileg is könyvtárnak épült intézmény környezettudatos működése között. Az előbbi megoldások alapján véve a fenntarthatóság fogalomkörébe esnek, s csak fenntartással sorolhatók a zöld szemlélet határterületei közé. Ezek leginkább akkor nevezhetők zöldnek, ha az intézmény létrehozása és működtetése során érvényesülnek a zöld, a környezeti terhelés csökkentésére irányuló elvárások.

Világszerte divatos tendencia, hogy régi épületeket alakítsanak át könyvtárrá. Egy eredetileg más funkciójú épület könyvtárként való felhasználása nyilvánvalóan az újrahasznosítás tárgykörébe tartozik. Egy elsődlegesen nem könyvtárként létrehozott épület átalakítása kihívást jelent, egyúttal magában hordozza a fenntartható gondolkodás lehetőségét a könyvtári tervezésben.

Mivel a nem megújuló energiaforrások száma csökken, az újrafelhasználásra és újrahasznosításra egyre nagyobb szükség lesz a jövőben. A régi épületek újrahasznosítása a könyvtárépületek ökológiai lábnyomának költségkímélő és hatékony

csökkentését jelenti. Mivel eléggé távol áll a zöld aspektusoktól, úgymint vízkonzerválás, energia-konzerválás, újrahasznosított vagy fenntartható építészeti anyagok, belső légminőség, illetve a fényelektromos panelekből származó napenergia, az adaptív újrafelhasználás megtervezése merőben különbözik attól, ha a könyvtárat egy teljesen új épületben kívánjuk elhelyezni.⁵⁰

Egy már meglévő könyvtári épület zölddé/zöldebbé tétele apró lépések sorozatából áll. A könyvtár levegőminőségétől – azaz a fűtéstől és szellőztetéstől – kezdve a mindennapi víz- és energiatakarékosságon át a természetes anyagok használatáig és a zöld beszerzésig bezárólag, ami természetesen összhangban áll az erre fordítható anyagi lehetőségekkel, egyszersmind függ a könyvtár nagyságrendjétől, az intézményi hierarchiában elfoglalt helyétől, valamint a felhasználók hozzáállásától.

A zöld könyvtárak körül kialakult vita többnyire az épületekre korlátozódik, vagyis olyan témákra, mint az új építmények energiatakarékossága és alapos renoválása. Sajnos azonban képtelenség minden könyvtárat újjáépíteni, így a meglévő épületekben új energiaforrások nélkül kell környezetbarát módon dolgozni. A könyvtárak kifejezhetik a zöld értékek iránti elkötelezettségüket, nyitott és könnyű hozzáférést kínálhatnak a környezeti tudáshoz. Mi több, a megosztott tér biztosítása és az új típusú, kölcsönözhető eszközök értékes példát nyújtanak az új, környezetileg fenntartható tevékenységekről. A környezetvédelmi munka szerves része az álláspontunk tisztázása, valamint a könyvtár számára egy látható, zöld kép kialakítása. A fenntarthatóság és az új, környezetbarát szolgáltatások módját adnak a megfelelő imázs kialakítására, ezáltal a döntéshozók és a felhasználók körében a könyvtárak népszerűsítésére.⁵¹

A már meglévő könyvtár zölddé tétele leginkább egy tudatos cselekvési programot, környezetbarát gondolkodást és cselekvést, az ökológiai szempontok figyelembevételét jelenti a könyvtárhasználók részéről, amelybe – s ezt fontos hangsúlyozni –, nemcsak a látogatók, hanem az ott dolgozó munkatársak is beletartoznak. Vagyis egy-egy könyvtár zölddé tétele jórészt az ott dolgozók környezettudatos gondolkodásán múlik, és leginkább olyan dolgokat érint, amelyeket ugyan sokszor feleslegesnek érzünk megtenni, de ha odafigyelünk rájuk, és veszünk hozzá a fáradságot, jelentős eredmények érhetők el velük, s csökkenthetjük általuk a földünkre gyakorolt negatív hatást.⁵² Mit jelent mind-

ez a könyvtári mindennapok során? Odafigyelést az energiafelhasználás, a hulladékgyűjtés és az egészséges környezet kialakítása terén.

Energiafelhasználás

Napjaink egyik legnagyobb problémája a növekvő energiafogyasztás, ami környezetünk negatív átalakulásának: a klímaváltozásnak az egyik legfőbb oka és előidézője. Az energiát és elektromos áramot adó fosszilis energiahordozók elégetése az egyik legnagyobb CO₂ kibocsátó tevékenység, előidézve vele a sokat emlegetett üvegházhatást. Minden könyvtár a számítógépek, fénymásolók, nyomtatók és a már említett világítás, valamint a napjainkban divatos légkondicionálás révén jelentős energiafelhasználó közintézmény.⁵³ Ezeknek a mindennapi kényelmet szolgáló gépeknek az energiatakarékos működtetése csökkenti és késlelteti egyrészt a nem megújuló energiahordozók kimerülését, másrészt az üvegházhatásért felelős gázok kibocsátását. A felmérések szerint energiafelhasználási szokásaink megváltoztatása és tudatos átalakítása jelentős, kb. 5-10%-os fogyasztás-csökkenést eredményezhet.⁵⁴

A fűtés az egyik legnagyobb energiát igénylő rendszer, amelynek a hatékonyságát a hőszigetelésen és a fűtési rendszeren kívül az ember igényei és szokásai alakítják. Elkerülhető a pazarlás az időjáráshoz igazodó hőmérséklet szabályozással, a hétféle és éjszakai vagy a raktárépületben történő hőmérsékletcsökkentéssel, a fűtőtest szabaddá tételével, valamint a megfelelően hatékony szellőztetési eljárással: naponta többször, rövid ideig, kitért ablakkal.

A világítás helyi szinten megnyilvánuló gazdaságossága az egyén szintjére utalja a döntéseket, és elsősorban a felesleges világítások elkerülését jelenti ott, ahol az nem feltétlenül szükséges. Hasonló a helyzet a különféle elektromos berendezésekkel is. A konnektorból nem szükséges kihúzni ezeket, de kikapcsolni mindenképpen ajánlott a hosszabb időre mellőzött gépeket. Az éves áramfogyasztás 8-10%-át a gépek (számítógép, fénymásoló, nyomtató) készenléti üzemmódja – standby állapot – teszi ki, ami egy kis odafigyeléssel szintén csökkenthető.⁵⁵

Hulladékgazdálkodás

A hulladék és a hulladékgazdálkodás világméretű jelenség és világszerte elismert gond. A hulladék növekedése elsősorban az életmódbeli változá-

soknak, a fejlett ipari országokban megnövekvő fogyasztásnak köszönhető. „A hulladék az ipari forradalom, illetve az emberiség lélekszámának megsokszorozódása előtt olyan végtermékké bomlott le, ami biztosította az életfeltételek újatermelését.”⁵⁶ Az emberiség régen olyan és annyi hulladékot termelt, amit a természet képes volt kezelni: elnyelni és feldolgozni, újrahasznosíthatóvá tenni. Az ipari forradalom azonban ezen a téren is változásokat generált. Egyrészt a sokszorosára duzzadt a keletkező hulladék mennyisége, másrészt olyan anyagok keletkeztek, amelyek nem vagy csak igen lassan – jórészt évtizedekre menően – bomlanak le, illetve olyan anyagokká alakulnak át, amelyek a természeti környezetet messzemenően megterhelik és veszélyesek rá. A legfontosabb alapelv ezen a téren a környezetkárosító megsemmisítés helyett a megelőzés: a keletkező hulladék mennyiségének minimalizálása, valamint a visszaforgatás, az újrafelhasználás és újrahasznosítás lehetősége, a hulladékból értékes nyersanyagok előállítás. „A jelenlegi hulladékproblémákat csak akkor tudjuk csökkenteni, ha a hulladékokat értéként kezeljük, s velük másodnyersanyagként (erőforrásként) bánunk” – szól a fenntartható fejlődés hulladékgazdálkodással kapcsolatos programja még az 1990-es évek derekáról,⁵⁷ ami mutatja, hogy nem napjainkban keletkező problémáról van szó.

Napjaink szemléletváltásának egyik fontos mérföldkövét jelenti a korábbi időszak általánosan elterjedt szemétszállításával szemben a hulladékgazdálkodásra való áttérés, a város vagy falu szélén kialakított, egykori szeméttelpek felszámolása mellett a tudatosságot igénylő hulladékgyűjtésre és -feldolgozásra irányuló törekvés, esélyt teremtve az újra feldolgozható anyagok hasznosítására. A hosszú távú cél a tartósság: olyan termékek előállítása, amelyek hosszú távon kerülnek felhasználásra úgy, hogy közben nem terhelik a környezetüket, életciklusuk végén pedig újrahasznosíthatóvá vagy természetes módon lebomlókká válnak. Ma már olyan új alapanyagok vannak forgalomban, amelyekből – a szelektív gyűjtésnek köszönhetően, s ez már a zöld szemléletet érinti – ismét újabb termékeket lehet előállítani ahelyett, hogy az ugyancsak környezetet terhelő égetéssel semmisítenék meg őket. Az ilyen sikeres projektek közé tartozik a bangkoki *Kasetsart Egyetem Ökokönyvtára*, amely a fenntartható épületek új generációjának prototípusát testesíti meg Thaiföldön.

Az agrártudomány terén elhíresült Kasetsart Egyetemet gyakran nevezik *Zöld kampusznak*. Az ökokönyvtár létrehozásának ötlete még 2010-ben

merült fel, a hosszú távú Kasetsart Loves Environment (Kasetsart a környezetért) projekt keretében. Két évvel később sikeresen elkészült az első thaiföldi ökokönyvtár, két intézmény együttműködésének köszönhetően. Az egyik a nagyközönség számára nyitott tanulási teret biztosító *Egyetemi Könyvtár*, a másik pedig az *Építészeti Kar Hulladék Laborja* volt, amely főként környezetbarát termékek kifejlesztésén dolgozik. A projekt további támogatóinak a helyi bútorgyárak és más intézmények számítottak. Ezek gyakran adták át feleslegessé vált anyagaikat a Hulladék Labor „Gyárnak”, ahol a hulladékok értékes nyersanyagokká váltak, kihívás elé állítva az oktatókat és hallgatókat egyaránt, hogy kreativitásukat miként tudják kamatoztatni az új termékek tervezése során. A nagyszámú látogató és a folyamatban lévő projektek is azt bizonyítják, hogy az ökokönyvtár létrehozása nem egy felszínes ötlet volt, amely felbukkanása után rövid ideig marad csak fenn, végül pedig teljesen elhalványul. Sokkal inkább támogatja és fejleszti a főkönyvtárat, amely aktívan részt vesz a BEAT 2010 – Building Energy Award of Thailand-ban (Thaiföldi Építési Energia Díj). Azóta mindkét szervezet folyamatosan fejlődik, hiszen követve a zöld fogalmat, hogy erősítsék az egyetem hitvallását – az environmentalizmust.⁵⁸

A hulladékgazdálkodás már meglévő könyvtárak esetében elsősorban a papírhasználatot és a szelektív hulladékgyűjtést érinti. Míg az előbbi inkább a könyvtári dolgozóktól vár el nagyobb odafigyelést, addig a szelektív hulladékgyűjtés már egy szélesebb kört, a könyvtárhasználókat is érintő tudatos szemlélet, ami a hatékony hulladékgazdálkodás és az újrahasznosított termék-előállítás első lépcsőfoka.

A papír gyártása és felhasználása több szempontból a környezetünket megterhelő eljárás. Egyrészt a papírgyárak nagy mennyiségű energia- és vízfelhasználók, emellett a gyártás során jelentős mennyiségű szennyvíz keletkezik. A gyártás alapanyagát adó fa napjaink féltett természeti kincsei közé tartozik, a papír hulladék megsemmisítése pedig ugyancsak a környezetet megterhelő folyamat. Az újrapapír gyártása ugyan kevesebb energiát igényel, de a környezetterhelés szempontjából a megelőzés és a takarékos papírhasználat a legjobb megoldás, amit a következő módokon tudunk elérni:

- 1) a nyomtatással szemben a digitális megoldásokat részesítjük előnyben,
- 2) csak akkor nyomtatunk ki valamit, ha az mindenképpen szükséges,

- 3) kétoldalas nyomtatás alkalmazása,
- 4) újrapapír-használat,
- 5) piszkozatpapír használata a kevésbé fontos anyagokhoz.

Zöld növények

A könyvtár felhasználói és irodahelyiségeiben elhelyezett zöld növények nemcsak esztétikus látványt nyújtanak, és sokszor oldják az építészeti tér sivárságát, s növelik a természetközelség érzését, de egyszersmind természetes légtisztítóként is viselkednek. Mivel megkötik a belső térben felhalmozódott káros anyagokat, jelentős eredmények érhetők el velük az egészséges környezet kialakítása terén. Egyrészt párasítják a belső tér sokszor száraz levegőjét növelve a hőérzetet, oxigént termelnek és megkötik a szén-dioxidot, másrészt kiszűrik a levegőből a fénymásolás és nyomtatás által keltett káros anyagokat.⁵⁹

A zöld állomány

A zöld könyvtár fogalmába beletartozik az olyan könyvtári gyűjtemény létrehozása vagy kialakítása is, ahol elsőrendűen a környezettudatosságot és a

humánökológiai szempontokat, részben fenntarthatóságot hangsúlyozó művek elhelyezésére és ezek gyűjteménnyé szervezésére kerül sor. Ezek a könyvtári gyűjtemények napjainkban a teljes könyvtári állományon belül egyre magasabb százalékarányt képviselnek – jelezve valamelyest a kérdés fontosságát és az irántuk megnövekedő igényt. A szingapúri gyermekkönyvtár gyűjteményében például a gyermekirodalmi művek mellett állatokhoz, növényekhez és a környezethez kapcsolódó művek is megtalálhatók. Sőt, kiegészítésként, a környezethez, természethez, időjárás-hoz és klímaváltozáshoz, újrahasznosításhoz és a növényekhez kapcsolódó ismeretközlő művek is bekerültek a gyűjteménybe. Ezek a könyvek a gyermekkönyvtár állományának 30%-át teszik ki, egyenlő arányban biztosítva a J (Junior) és a JP (Junior Pictures – Junior képes) könyvek jelenlétét. A gyűjtemény becslések szerint 15 000 kötet ismeretközlő és 30 000 kötet szépirodalmi művet tartalmaz 4 nyelven (angol, kínai, maláj és tamil), a 0–12 éves korosztály számára (1. táblázat).

Dewey Tizedes Osztályozása alapján az ismeretközlő művek az alábbi osztályokból kerültek kiválasztásra (mellettük feltüntetve a megfelelő jelzet 2. táblázat).⁶⁰

1. táblázat

A szingapúri gyermekkönyvtár állománya

	Angol	Kínai	Maláj	Tamil	Összesen
J szépirodalmi	6000	3000	600	450	10 050
J ismeretközlő	4500	2500	300	250	7550
JS szépirodalmi	9000	0	0	0	9000
JP szépirodalmi	3900	6000	600	450	10 950
JP ismeretközlő	4500	2500	300	250	7550
Összesen	27 900	14 000	1800	1400	45 100

2. táblázat

Ismeretterjesztés tárgy szerint

Állatok	597.8-636
Környezet	333.7
Növények	581
Szennyezés	363.73, 574.52, 615.902
Újrahasznosítás	363.72
Víz	553
Időjárás	551.6

Az ilyen zöld állományú gyűjtemények, vagy nagyobb formában már könyvtárak, azonban függetlenek is lehetnek a zöld könyvtári épületektől. Azaz, zöld könyvtári épület nem képzelhető el zöld állományú gyűjtemény nélkül, viszont létezhetnek zöld állományú gyűjtemények és könyvtárak zöld könyvtári épület nélkül is.

Zöld állományú könyvtáraknak azok az intézmények tekinthetők, amelyekben elsősorban a kulturális, társadalmi, gazdasági vonatkozású ökológiai és környezetvédelmi irodalmat gyűjtik, emellett pedig fellelhetők azok a művek, amelyek az alternatív energiahasznosítási és építési eljárások témájával, valamint a környezeti neveléssel, illetve a bio- és hulladékgazdálkodással, az egészséges életmóddal foglalkoznak.⁶¹

Zöld állománnyal elsősorban ott találkozunk, ahol a könyvtárvezetés vagy a könyvtári munkatársak fontosnak tartják és kiemelten kezelik az ökológiával és környezetvédelemmel, a fenntarthatósággal kapcsolatos problémákat, nézeteket, és gyűjtik ennek szakirodalmát. Ugyanakkor léteznek, jórészt a teljes állományt felölelő, zöld állományú könyvtárak, elsősorban a sajátos gyűjtőkörből adódóan. Ilyenekkel már Magyarországon is találkozhatunk. Ezek közé tartozik többek között a *Kulturális Innovációs Alapítvány Könyvtára*,⁶² a 2012-ben bezárt és az *Országos Mezőgazdasági Könyvtárba* kerülő *Környezetvédelmi és Vízügyi Szakkönyvtár*,⁶³ a *Keve András Madártani és Természetvédelmi Szakkönyvtár*,⁶⁴ az *Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ*,⁶⁵ a *Szent István Egyetem Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltár* klímakönyvtári részlege.⁶⁶

Gyűjtőkörük a humánökológiával, a környezeti neveléssel, a természet- és környezetvédelemmel kapcsolatos (szak)irodalom, valamint a fenntartható fejlődés és a környezetbarát technológia válogatott művei, illetve minden olyan zoológiai, botanikai és földrajzi tárgyú kiadvány, amely érinti a természetvédelmet is.⁶⁷

Zöld szemlélet és nevelés

Manapság egyre több szó esik a társadalmi hasznosság és hasznosulás kérdéséről az oktatás, a foglalkoztatás vagy éppen a szabadidő területén. Olyan ismeretek elsajátítását és átadását jelenti, amelyek hasznossá válnak a nagyobb közösség, a társadalom számára is. A könyvtárak ezen a téren nem állnak rosszul, minden korban elismerték az

értékeiket, azt a hatalmas tudás- és információbázist, amelyet képesek megosztani a közgyűjteményt felkereső személyekkel. Az általuk őrzött tudás azonban mindaddig passzív tudás, visszhangtalan információ és kihasználatlan aranybánya marad, ameddig nincs meg az az olvasói és felhasználói réteg, amely érdeklődve és haszonnal forgatná a könyvtárak által kezelt dokumentumokat.

Ahhoz, hogy ez megtörténjen, a felhasználói szinten is szemléletváltásra és -formálásra van szükség, s ebben alighanem a könyvtáraknak is aktív szerepet kell – s nemcsak lehet – vállalniuk. Minden oktató és nevelő munkának csak az egyik pillére a jól használható tananyag és információ, a többi már a nevelő és oktató munka része, ami többek között az egész életen át tartó tanulás megalapozására, valamint az önképzésre és a folyamatos önművelésre serkent. A zöld könyvtár akkor tudja betölteni a hivatását, ha maga is aktívan részt vesz ebben a társadalmi tudatosságot és érzékenységet fejlesztő feladatban.

A történelemből vett példák igazolják – s itt gondolhatunk például Széchenyi Istvánnak a magyar arisztokrácia részére megnyilvánuló példamutató magatartására –, hogy egy eszme, egy elképzelés önmagában kevés, ha nincsenek annak terjesztői és aktív szereplői. Azok a könyvtárak mondhatják magukat „teljes egészében” zöldnek, amelyek ezen a téren is aktív szerepet vállalnak.

Németh László esszéjében⁶⁸ a tanárookra bízta a tanítást, míg a nevelést egy sokkal szélesebb tevékenységként jelölte meg, amelynek a szereplői már nemcsak az iskola falain belül találhatóak. Véleménye szerint a „nevelés atmoszféra dolga” azé a környezeté, amit a gyermek, illetve a felnőtt maga körül lát és tapasztal. Ebbe a környezetbe a könyvtárak, az iskolákhoz szorosan kötődő és azokat támogató intézményrendszerek éppúgy beletartoznak, mint a család vagy az iskola. Alighanem nem véletlen, hogy manapság, amikor a nevelésre nagyobb hangsúly esik, egyre inkább kezd kidomborodni a könyvtáraknak ez a szerepe és olyan megfogalmazásokban ölt testet, mint a gyermek nevelésében és készségeinek kifejlesztésében szerepet játszó család és iskola mellett megjelenő „harmadik hely”, amely a tanulás mellett közösségi térként és találkozóhelyként funkcionál a különböző korosztályú felhasználók számára.

A zöld könyvtárak kapcsán nem elhanyagolható ez a mindig is meglévő, de korunkban talán hatvá-

nyozottabban érezhető szociális funkció, amely toleranciára és együttélésre nevel, valamint szerepet játszik a társadalmi tőke növelésében. Egyes megállapítások szerint a nevelés lényege az „értékek és erények mentén való tökéletesedés”, amelyben a könyvtárak szerepe az, hogy mozdítsanak „elő olyan célokat, melyeknek eszközei a könyvtár értékeket képviselő forrásai.”⁶⁹ Neveljék például az ifjúságot a könyv szeretetére, az olvasásra, értéként mutatva fel és értéként kezelve a dokumentumokat, amelyek információt és tudást adnak, és amelyeknek leginkább a könyvtárak a szakszerű őrzői és a hozzáférést biztosító intézményei. Zöld könyvtárak esetében ez részben a fenntartható fejlődés és a környezettudatos gondolkodás értékeinek propagálását jelenti. Csakis az az intézmény tudja jól betölteni a zöld küldetését és szerepét, amely nevel, példát mutat, és olyan értékeket közvetít, amelyek a társadalmi felelősség vállalására, az egymás iránti toleranciára hívják fel a figyelmet. A könyvtárban az ilyen értékeket azonban nemcsak a dokumentumok képviselik. Értéket jelent rajtuk kívül a könyvtárosok hozzáállása, munkamorálja és hivatástudata, a felhasználókkal szemben tanúsított tolerancia, az empátia kérdése, valamint a könyvtárnak az egész hangulata és légköre, amit az intézmény fizikai megjelenése – a bútoroktól kezdve a figyelemfelkeltő plakátokig bezárólag – közvetít.

„A könyvtárak a közösséget szolgáló pedagógiai szerepük révén nélkülözhetetlenek abbéli erőfeszítéseink megvalósításához, hogy a közösséget, különösen a fiatal korosztályt az épített környezetben belüli fenntarthatóság fontosságára neveljük. [...] A Nemzeti Könyvtári Bizottság és a Központi Közkönyvtár elkötelezettsége a fenntartható fejlődés népszerűsítése iránt buzdítóan hat rám, és nincs kétségem afelől, hogy a My Tree House a környezettudatossághoz hasonlóan beleivódik a gyermekek és szüleik elméjébe” – jelentette ki *dr. John Keung*, az *Építésügyi és Építkezési Hatóság* vezérigazgatója Szingapúrban.⁷⁰

A My Tree House-nak az a célkitűzése, hogy megismertesse a gyermekeket a zöld fogalommal, összhangban áll a Központi Közkönyvtár jövőképével, hogy egy adott életstílust közvetítő könyvtárként működjön Szingapúr Művészeti és Örökségi Körzetében. Felismerve a jól megalapozott ismeretközlő gyűjteményben rejlő lehetőségeket, a Központi Közkönyvtár továbbra is igyekszik népszerűsíteni a művészet és tervezés fogalmait annak reményében, hogy képes lesz megosztani a nagyközönséggel az „életstílus-könyvtár” élmé-

nyét. A Központi Közkönyvtár jövőképével összhangban a My Tree House fejlődése tudatosságra sarkall, következőképpen a gyermekekből olyan „zöld” tinédzsereket és felnőtteket nevel majd, akik szeretettel, megértéssel és elfogadással viseltetnek a zöld életstílus iránt. Mindemellett, ha a zöld fogalom megismertetése és az ez irányú tudatosságra nevelés már fiatal korban kezdetét veszi, jó alapul szolgál arra, hogy a zöld fogalmak a döntések révén a gyermek egész életét végigkísérjék. Nem utolsósorban pedig, a könyvtár a legmodernebb zöld építészeti elemekkel és fenntarthatósági technikákkal rendelkezik, ami összhangban áll a Központi Közkönyvtár Művészeti és Tervezési elképzeléseivel.

Mint a tudás megosztásának központi tere, a My Tree House, ahol az átfogó zöld fogalom hatékonyan került megfogalmazásra és végrehajtásra, egyedülálló módon hívja fel a gyermekek figyelmét a fenntarthatóság jelentőségére. A zöld gyermekkönyvtár kiépítésének legalapvetőbb célja a környezeti műveltség bevezetése volt, ami a környezettudatos gyakorlatok ismeretét és ezek viselkedésbe való átültetését jelenti. A környezeti műveltség oktatásának kézzelfogható haszna többek között olyan zöld gyakorlatok elterjedése, mint az újrahasznosítás, az energia megőrzése vagy a természetvédelem. E cél megvalósítása érdekében a könyvtárban kettős szemléletmódot követnek, melynek elemei az infrastruktúra (hardver) és a szolgáltatás (szoftver). Azáltal, hogy a My Tree House a zöld fogalmat a hardverbe és a szoftverbe egyaránt beépíti, mélyen gyökerező tudatosságot, megértést és elfogadást alakít ki a gyermekekben a környezet, az őket körülvevő világ iránt.

A hardver kifejezés a Gyermekkönyvtár infrastruktúrájára utal. Ide sorolható minden anyagi objektum, amelyet a gyermekek látnak, és amelyekkel érzékszerveik segítségével kapcsolatba kerülnek. A My Tree House tervezési alapelemei lehetővé teszik a gyerekek számára, hogy érzékeik révén megtapasztalják az őket körülvevő környezetet, miközben végig a könyvtár fizikai terében maradnak. Mindez az oktatást, s ezáltal a kíváncsiság felkeltését szolgálja, ami a környezeti témák önirányított tanulásához vezet. A My Tree House fizikai struktúráját egy aprólékos tervezésnek köszönhetően alakították ki, végig hűen követve a projekt egészének célkitűzéseit. A könyvtár megépítésének fő céljai között szerepelt, hogy olyan egyedülálló teret alakít ki a gyermekeknek, ahol érzékekre alapozott élményben lehet részük, mely azt sugall-

ja számukra, hogy az információ a kibertéren keresztül könnyen és távolról is elérhető.

A szoftver elnevezés arra a fenntartható gyűjteményre, szolgáltatásokra és programokra utal, melyeket a My Tree House nyújt a gyermekek számára. A zöld gyermekkönyvtár szoftverének fejlesztése a zöld gyermekkönyvtár céljaival összhangban történt, hogy a célközönség körében népszerűsítse az intézményt, és olyan szolgáltatásokat és programokat szervezzen, amelyek segítségével a zöld fogalom népszerűbbé válhat a gyermekek körében. A hardver és a szoftver fejlesztése mellett egyrészt a megfelelő könyvtári környezet kialakítása, beleértve ebbe a levegő minőségét, a világítást, a páratartalom szabályozását és az energiatakarékos megoldásokat, másrészt a zöld építészeti elemek alkalmazása mindmind azt a célt szolgálják, hogy a fizikai térből igazi „zöld” környezet válhasson.⁷¹

A gyerekek személyiségének a formálását, amelybe manapság már a környezeti nevelés is beletartozik, egészen korán el lehet kezdeni, ugyanis az ekkor átélt élmények és a kialakított szokások, viselkedésformák meghatározzák az ember további cselekvését. Szingapúrban a gyermekeknek szánt zöld könyvtár kialakításának fő célja az volt, hogy a fiatalokból „zöld könyvtárhasználókat” neveljenek, akik később „környezetileg művelt” felnőttekké válnak. Ennek érdekében a gyermekkönyvtárban minden a fenntarthatóságot és a humán-ökológiai szemléletet sugallja magából: az elméleti és szellemi alapoktól, célkitűzésektől kezdve a fizikai megjelenésig bezárólag. Az intézményben minden a fa (angolban a *Tree* élő fát jelent!), mint földi létünk egyik alapvető szimbóluma köré szerveződik. A My Tree House nevét találóan a központi elemről, egy újrahasznosított anyagokból épült faházról kapta. Mindez egy olyan, különleges hely érzetét kelti a gyermekekben, amiről a mesekönyvekben olvashatnak.

A fa megtartó erőként is fontos szimbólum. Talán nem véletlen, hogy sokan idézik Goethének ezzel paralel gondolatát, miszerint „a gyerekeknek két dolgot kell adnunk: gyökereket és szárnyakat. Gyökereket, amelyek tartást adnak, hogy tudják hova tartoznak, de ugyanígy szárnyakat is, amelyek [...] lehetőséget adnak új utakat bejárni, ...”

A fa és annak földalatti gyökérzete, ami a szingapúri gyermekkönyvtárnak a fogalmában is megjelenik, egy, két egymást kiegyensúlyozó növekedési irány eredménye. Csak az a fa képes nagyra nőni

és hatalmas lombkoronát nevelni, amelyik biztos alapokon áll és kiterjedt gyökérzettel rendelkezik. Összesűrűsödik mindebben a képben a természetvédelem, az ökológiai szempont, a fenntartható fejlődés, de egyúttal az emberi tudás megszerzésének a kulcsa is. Szingapúrban a könyvtár fogalmát és felépítését – a kiváló elgondolás alapján – egy olyan szimbólum köré sikerült felépíteni, amely univerzális jellegű, és meghatározó helyet foglal el a keleti és a nyugati világ kultúrkinccsei és szakrális elemei között egyaránt.

A könyvtár mottója: Elvarázsolt erdő a városban. Az erdők mint a szárnyaló képzelet megtestesítői, a zöld fogalomhoz és a környezettudatosság fogalmához kapcsolódóan a gyermekkönyvtár alapjait képezik. Mi több, az elvarázsolt erdő motívumával a gyerekek gyakran találkozhatnak a tündérmesékben is,⁷² ami elősegíti a könyvek és a valós élet közötti átmenet megteremtését, emellett a könyvtárat a tudás és a szolgáltatások előállítójaként jeleníti meg.

A mágikus erdők jelenléte a gyermekirodalomban megkönnyíti a kapcsolódó szolgáltatások (pl. tematikus történetmesélés, könyvbemutatók) nyújtását. Ugyanakkor az elvarázsolt erdő fogalma némiképp modernizálódott. A környezetbarátság mellett sokkal aktuálisabb, hogy „ökosikkés” is legyen. Az ökosikkessé válás lehetővé teszi a felhasználóknak, hogy összekapcsolják az idealizációt (szűz erdők) a jelenlegi helyzettel (városi környezet). A 4-től 12 éves korig terjedő célcsoportok számára a könyvtár olyan élményt nyújt, melynek révén egyszerre lehetnek „kint és bent”.

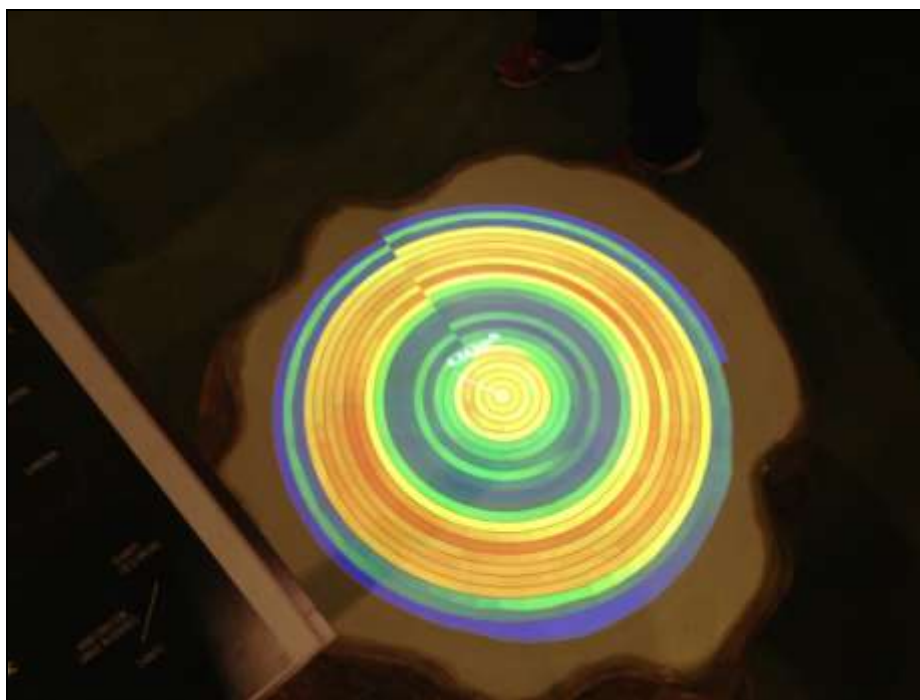
A találóan My Tree House-nak nevezett könyvtárnak két kulcseleme van. Az első az elvarázsolt erdő bejárata, melynek révén az ember úgy érezheti, egy varázserdőbe sétál be. A második központi elem maga a faház, amit szándékosan a terület közepén helyeztek el. Emellett a gyermekkönyvtár tervezési fogalma a *ROOTS*-on, azaz *gyökéren* alapszik – Reading, Observation, Optimising interactive spaces and senses, Teaching and Sustainability (Olvasás, Megfigyelés, interaktív terek és érzékek Optimalizálása, Tanítás és Fenntarthatóság). A gyökér megnevezés egy mélyen „gyökerező” alapot szimbolizál, amely a felnövő, fiatal elme szerkezetét követve segíti elő annak elérhető maximális növekedését. Ezt az ötletet a fák fejlődése, növekedése ihlette, amelyeknek szilárd talajba kell gyökeret verniük. A mag törekeny hajtássá csírázik ki, amely csak megfelelő gondozással érhet teljes értékű fává. A mélyen

„gyökerező” alap a növekvő fiatal elme szerkezetét követi, míg a „csírázási” folyamat az elérhető maximális növekedésre utal. Mindez a gyermeki agy fejlődését szimbolizálja, amely a gyermek jövőjének kulcsa, s az agy stimulálása alapvetően fontos segítség abban, hogy fejlessze, táplálja a benne rejlő lehetőségeket. Mindezek szem előtt tartásával igyekeztek a Nemzeti Könyvtári Bizottság Gyermekszekcióját zöld oktatási központtá átalakítani, ami tökéletes eszköz ahhoz, hogy a környezetvédelmi üzenet a gyermekekhez és a felnőttekhez egyaránt eljusson. A tervezési fogalom fő célja egy elvarázsolt, zöld tér létrehozása volt, amely becsalogatja a gyerekeket, nem utolsósorban pedig szórakoztatóvá, interaktívvá és élvezhetővé teszi a környezetről való olvasást és tanulást.⁷³

Ugyanakkor nemcsak a könyvtár elnevezése, valamint az építkezési technológia és elgondolás kapcsolódik ezzel össze, hanem a gyermekek szemléletét formáló játékok is. A már említett Aktív Zóna egyik legizgalmasabb eleme a két innovatív alapkellék egyike, az úgynevezett *Tudásfa*. A kellék tulajdonképpen egy interaktív kivetítő, ahol a gyerekek interakcióba kerülhetnek a képpel, megérinthetik azt az árnyékuk segítségével. A falikivetítés egy varázserdő dinamikus képét mutatja, amelyben időről-időre új növények és gyümölcsök sarjadnak. Amikor egy gyerek megérinti valamelyik gyümölcsöt, egy egyszerű kérdést kell megvála-

szolnia. Ha helyesen válaszol, a növény növekedésnek indul, ellenkező esetben elhervad. A kivetítő program célja egyrészt, hogy környezetközeli élményt, másrészt pedig interaktív és nevelő célzatú ökoélményt nyújtson, miközben az olvasóteremnek varázslatos jelleget kölcsönöz. A működést egy infravörös kamerával összekötött felső kivetítő biztosítja, az úgynevezett „árnyjátékfal” segítségével.

A Tudásfa mellett a másik innovatív kulcselem az *Időjárásrönk* (4. ábra). Ez az eszköz egy tudományos módszeren alapszik, amellyel a fa életkorát határozzák meg. A célkitűzés az volt, hogy a fa évgyűrűi interaktívak legyenek. Az évgyűrűk a szingapúri környezethez, például a hőmérséklethez, az esőhöz vagy a szélerősséghez igazodva változnak. Ez a dendrografikus gyűrű az időjárás percenkénti változásának valós idejű megjelenítésére képes. Az időjárásrönk segítséget nyújt az ökoüzenet átadásában, egyúttal emlékeztetőül is szolgál arra nézve, hogy bármit is tegyünk, mindig lesznek olyan környezeti hatások, amit a természet maga idéz elő. Mindez egy kivetítő, valamint a faház területén található farönk segítségével valósul meg. Emellett a farönkredezvények alkalmazásával a történetmesélők ülőhelyeként is funkcionálhat, a valós idejű környezeti adatokat pedig a szingapúri *Meteorológiai Szolgálat* szolgáltatja.⁷⁴

4. ábra *Időjárásrönk*

Ahogy a szingapúri példa is mutatja, a zöld szemlélet esetén nem feltétlenül kell nagy dolgokra gondolnunk, a XXI. századi információs technológia viszont a segítségünkre lehet. A skála széles körű, s ha úgy vesszük, már jórészt a könyvtár megközelítésével kezdetét veszi. Manapság a világon számos kampány folyik annak érdekében miszerint a kényelmesnek tűnő, de a városi környezet levegőjét igencsak megterhelő személygépkocsi helyett inkább a városi tömegközlekedés által kínált lehetőségeket vegyük igénybe, vagy, ha módunkban áll – s miért ne, hiszen jórészt az egészségünket szolgálja – gyalog közelítsük meg az intézményt. A mai mozgásszegény életmód közepette a napi húszperces gyaloglás az egészségünk megőrzését, fizikai állapotunk karbantartását szolgálja. Alternatív és napjaink egyre divatosabb megoldása közé tartozik a kerékpár, amely nagy távolságokat is képes viszonylag rövid időn belül áthidalni. A kerékpáros közlekedést népszerűsítő plakátok és kampányok egyre inkább a mindennapi életünk részeivé válnak – hazánkban és külföldön egyaránt –, amelyek a könyvtárakra is kiterjednek, és az intézmény zöld elemei közé sorolódnak (pl. kerékpár-tárolási lehetőség).

Mindemellett a könyvtár számos humánökológiai programnak adhat helyszínt. Bármely korosztályt meg lehet szólítani ezen a téren, és együttműködésre is építhetünk. Szingapúrban a Nemzeti Könyvtári Bizottság a könyvtári gyűjtemény fejlesztése érdekében, valamint azért, hogy a könyvtárat a környezetvédelemmel kapcsolatos oktatási célokra és a nehezen megközelíthető célcsoportok elérésére is fel lehessen használni, például azt vállalta, hogy más közhatalokkal együttműködik. A partnerintézmények közé tartozik a *Ministry of Environment and Water Resource* (Környezeti- és Vízforrások Minisztériuma), a *National Climate Change Secretariat* (Nemzeti Klímaváltozási Titkárság), a *National Environment Agency* (Nemzeti Környezetvédelmi Hatóság), a *National Parks Board and PUB* (Nemzeti Park Bizottság és PUB), nem utolsósorban pedig a *Singapore's National Water Agency* (Szingapúri Nemzeti Vízügyi Hatóság).

A célcsoportok megszólítása azonban igazán akkor válhat hatékonyvá, ha már a fiataloknál, sőt a gyermekkorban kezdjük. Hasznos lehet már ebben a korban is az ökológiai szakemberek bevonásával zajló konferenciák, előadások, kerekasztal-beszélgések megszervezése a könyvtárban, vagy képes beszámoló egy-egy természetvédelmi területről, illetve az ökológiai veszélyekre történő figyelemfelhívás. A szingapúri gyermekkönyvtár eseté-

ben az intézmény kiemelt programjai közé tartoznak a felhasználóképzések, valamint az aktív részvételt igénylő tevékenységek. A Különleges Történetmesélési Szessziókat havonta egyszer rendezik meg – minden második szombaton –, a könyvtárban található fa alatt. A félórás történetmesélési szessziót követően kézügyességi vagy más néven aktív részvételt igénylő szessziót rendeznek, amelynek során kizárólag újrahasznosított anyagokat használnak fel. Ezeket a szessziókat könyvtárosok szervezik meg és vezetik le.

A további látogatások, valamint a My Tree House programjaiban és szolgáltatásaiban való részvétel ösztönzésére a könyvtár egy átfogó hűségprogramot indított útjára, *Earth Hero* (A Föld hőse) névvel. A program célja, hogy tevékenységek széles választékával (zöld programok szervezése, történetmesélési és kézügyességi szessziók szervezése, művészeti alkotások prezentálása és könyvismertetések) lekösse a 4–12 éves gyermekek figyelmét, illetve demonstrálja a környezettudatosság fontosságát. A program befejezése után a részt vevő gyermekek elnyerik az *Earth Hero* címet, és ideális esetben környezetileg műveltekké válnak, s a környezetvédelem nagykövetei lesznek.⁷⁵

Más kiváló megoldások közé tartozik, amikor a könyvtárhasználókat – elsősorban az aktivitásukra számítható gyermekeket – bevonják az intézmény mindennapi életébe: az arculatformálás és népszerűsítés tervezési és kivitelezési munkafolyamataiba. Ezek közé tartozik például a könyvtár profiljához illő, valamint a projektjeihez kapcsolódó logók, emblémák elkészítése, amelyek nem csupán lehetőségek a célközönség ösztönzésére, de egyúttal fel is keltik a figyelmet a könyvtár által kínált szolgáltatások és programok iránt. Ugyanakkor a fiatal könyvtárhasználó korosztálynak nemcsak a kézügyességét és a fantáziáját fejlesztik, hanem egyben közösségteremtő és összekovácsoló erejük is van, amely azáltal, hogy fiatalokat kapcsol be a működésbe, növeli bennük az intézmény iránti felelősségérzésüket, idővel pedig a szakterület új szemléletű személyi állományának utánpótlását biztosíthatja.

A szingapúri gyermekkönyvtár esetében például egy előzetes, zöld kabalatervezési és választási kampány elindítására került sor több szingapúri általános iskolában és óvodában, melynek során arra kérték a gyerekeket, válasszanak kabalát a könyvtár számára, amelyet a későbbiek folyamán reklámozási és kommunikációs célokra használ-

nának fel. A szavazásra 2013 februárjában került sor, a kabalát pedig hivatalosan 2013. május 31-én hirdették ki, egy a kezdeményezés tiszteletére szervezett rendezvény keretében. A program sikerét mutatja, hogy nagyszámú, összesen 5406 szavazat érkezett az iskolás gyerekektől. A szavazást a „mókus” nyerte 34,94%-kal, amely duplája a másik négy kabalára beérkezett szavazatoknak. Ugyanakkor a lokális kötődést jelzi, hogy a szavazók visszajelzéseikben kérték, a mókus egy helyi, szingapúri mókus legyen. Ezért a kabalamókus külsején további módosításokat végeztek, hogy mindinkább hasonlítson a Szingapúrban ismert mókusra.⁷⁶

Egy iskolai könyvtár esetében – ami jelenthet általános, közép- és felsőfokú iskolát egyaránt – a környezeti neveléssel kapcsolatos feladatok ellátása könnyebb, mint az önálló, széles körű felhasználói réteggel rendelkező nyilvános könyvtárakban, ahol az olvasói gárda a gyermekkortól kezdve az idős korig bezárólag terjed. Az UNESCO és az IFLA 1999-es közös nyilatkozatának értelmében az iskolai könyvtár feladatai közé tartozik, hogy a tanárokkal és tanulókkal együttműködve az iskola pedagógiai programját segítse.

Mivel az iskolákban részben fakultatív jelleggel, de manapság már az oktatási anyag részeként egyre nagyobb hangsúllyal vesz részt a környezeti oktatás, e téren – az oktatási program keretében – az iskolai könyvtárakra fontos szerep hárul, lehetővé téve számukra a környezetvédelmi témák komplexitásának megfelelően a humánökológiai és fenntarthatósági kérdések sokrétű feldolgozását. Mit jelent ez a gyakorlatban? A természetes anyagok felhasználására alapozott kézműves foglalkozások szervezése az egyik legelterjedtebb és legismeretesebb módszer. Előnyük, hogy fejlesztik a fantáziát, a képzelőtehetséget, a megfigyelőképességet, emellett pedig a könyvtárban folyó környezeti nevelés a gyermekek természethez való érzelmi kapcsolódását segíti elő, kialakítva bennük az egyéni felelősségérzést és a humánökológiai szemüvegen át történő világlátást.

Mindemellett számos olyan lehetőség van még az oktatásban, amely köré sikeresen szerveződhet a könyvtári helyiségben zajló nevelőmunka. Az ökológiai nevelésben fontos szerepet játszanak az oktatómunka színvonalát emelő vetélkedők, amelyeknek a könyvtár ugyancsak kiváló helyszíne lehet. Segíti a felkészülést és helyet ad a rendezvénynek. Ide tartoznak továbbá az ökológiai szempontból jeles napok, úgynevezett *zöld napok*

(Föld napja – április 22., Víz világnapja – március 22.) megrendezése egy-egy előadás vagy program, játékos vetélkedő keretében. Sőt szervezők lehetnek a könyvtárakhoz is kötődő különféle akciók (pl. takarítás, újra feldolgozható hulladékok gyűjtése), amelyek a környezetvédelmet vagy éppen a környezettudatos gondolkodást célozzák meg. Egy-egy természetjárás során vagy tanösvény kialakítása kapcsán a könyvtár mint ismeretszerzési forrás jelenik meg, vagy mint az élmények utólagos beszámolójának és megbeszélésének a helyszíne. Vizuális korunkban a filmvetítéseknek már jórészt alig van akadályja, amelyeknek a tartalmát a könyvtári kerekasztal-beszélgetések során lehet elemezni és részeire szedni.

Szolgáltatás

A szolgáltatás, a megőrzés és a feltárás mellett, a könyvtár alapvető feladatai közé tartozik. A tartalma és a technológiája az idők folyamán számos átalakuláson ment keresztül, sőt az utóbbi közel egy évtized – az elektronikai fejlődésnek köszönhetően – jelentős mértékű változásokat generált, valamelyest megrengetve az addig stabilnak hitt Gutenberg-galaxis építményét is. A tudásalapú társadalomban az információszerzés és -hozzáférés alapvető igényei közepette az információszolgáltatás kapott kiemelkedő szerepet. Az információs társadalom új igényei, valamint az újabbnál újabb technikai lehetőségek a szolgáltatások terén is új formákat alakítottak ki és számos új lehetőséget kínálnak a könyvtáraknak. Kialakításuk természetesen csak ott lehetséges, ahol erre megfelelő technikai háttér van. Az egyik legfontosabb feladat ezen a téren „a könyvtár információközvetítő szerepének erősítése. Tudomásul kell venni, hogy ma már nem a papíralapú dokumentum az információközvetítés egyetlen eszköze, sőt több esetben már nem is az elsődleges eszköze. A könyvtári szolgáltatás lényegéhez tartozik ezen eszközök rendszerezése, a rendszeren belüli eligazodás segítése, és a bennük található információk közvetítése.”⁷⁷ Bár hazánkban még korántsem beszélhetünk az elektronikus/digitalizált tartalmak túlsúlyáról – feltehetően még külföldön sem, hiszen az elektronizáció mellett az utóbbi évtizedekben a könyvkiadás is hatalmas méreteket öltött –, de tény és való, hogy a könyvtáraknak, ha az információs társadalomban a vezető szerepüket meg kívánják őrizni, az újonnan megjelenő információs vívmányokat is alkalmazniuk kell a szolgáltatásaikban. A hazai könyvtárak jelentős része még csak most ismerkedik az e-book fogalmával, míg külföldön már ennek a kölcsönzési formáiról beszélnek.

A zöld könyvtár ezen a téren egyfajta rugalmasságot, alkalmazkodóképességet, az új technológiák szolgáltatási integrációját jelenti. Mindeközben nyitott és figyelembe veszi, sőt propagálja is azokat az információs és kommunikációs technikai lehetőségeket és megoldásokat, amelyek az emberi környezet megóvását szolgálják és segítik elő (Green IT – green information technology). Lehetővé teszi az egyéni, testre szabott szolgáltatások kialakítását, vagy ahol már létezik ilyen, ott a kiszélesítését, a precízebb és karakteresebb megvalósítását. Ezek közé tartozhatnak a hagyományos referenzszolgáltatásoknak a könyvtárak által elérhető különböző adatbázisokra épülő köre, az egyéni felhasználói, illetve információs igények tartalmasabb, adatokat szolgáltató kielégítése vagy esetleg az interneten felnőtt generációknak – digitális bennszülötteknek – az általuk előnyben részesített technológián keresztül történő megszólítása, a tudásalapú társadalommal és a fenntartható gondolkodással/zöld szemlélettel való megismertetésük. Ezen a téren a szingapúri könyvtár ugyancsak kiváló megoldásokat alkalmaz, hiszen három olyan új szolgáltatást is beépített a rendszerébe, amely már a jövő generációinak igényét hivatott kielégíteni: *InfoBits Packages*, *Customized Library Tour* és *Eco e-Reading*.

InfoBits Packages (InfoBit Csomagok)

A nonlinearis tanulás népszerűsítése érdekében az információs bitek (InfoBits) a zöld dolgokhoz kapcsolódnak, s a könyvtárban a környezetet statikus és interaktív módon egyaránt bemutatják. Az interaktivitás biztosításához az InfoBiteket a digitális eszközökkel egyesítették – vagyis a tudásfával. A digitális eszközök segítségével a gyermekek a zöld életmódról és a környezetről játékos és interaktív módon juthatnak információhoz. Emellett speciális oldalakat is fejlesztettek a könyvtárban. Ezek a hazavihető információs csomagok egyrészt olyan tanácsokat szolgáltatnak, amelyeket az interaktív eszközökön keresztül mutattak be, másrészt pedig egyszerű, tanulásra ösztönző tevékenységeket (pl. dobozkészítés) is magukban foglalnak. A kínálat minden negyedévben frissül és állandó fejlesztés alatt áll.

Customized Library Tours (Testreszabott könyvtári túrák)

A könyvtárban bevezetett új eszközöknek köszönhetően rendszeresen szerveznek igényekhez igazított könyvtári túrákat, iskolás csoportoknak és a nagyközönségnek egyaránt. A különleges túra

során a résztvevők megismerkedhetnek a könyvtár alapvető jellemzőivel, tanácsokat kaphatnak a környezetbarát gyakorlatok bevezetéséhez, nem utolsósorban pedig a fent említett információs csomagokra alapozva egy „rövid aktivitási szeszzió” is a rendelkezésükre áll. Az iskolai csoportok számára pedig külön történetmesélést is nyújtanak.

Eco e-Reading (Öko e-olvasás)

Az Eco e-Reading szolgáltatás kettős jelentéssel bír: a) e-könyvek elérhetővé tétele a könyvtárban, b) az e-olvasás és a környezetbarát gyakorlatok népszerűsítése.

A célközönséget azok a digitális bennszülöttek alkotják, akik szívesebben lépnek interakcióba az elektronikus eszközökkel, mint a könyvekkel. Azaz, hogy a gyermekkönyvtárban digitális eszközöket kínálnak az e-olvasáshoz, a felhasználóknak ezt a rétegét könnyebben tudják a könyvtárba csalogatni, egyúttal pedig a könyvtár digitális gyűjteményét népszerűsítik. A permanens e-olvasófülkék az intézmény szerves részét képezik, ugyanakkor az e-eszközök kölcsönzése még kevésbé terjedt el. Az e-olvasást mint környezetbarát gyakorlatot népszerűsítik, elsősorban az e-eszközök megosztásával és az e-könyvek nagymértékű használatával.⁷⁸

Az ökológiai lábnyom csökkentése

„A »zölden élni« kifejezésről sokaknak még mindig az jut az eszébe, hogy fákat kell ölelgetni, nélkülözni a civilizációt és magunknak vadászni, gyűjtögetni az élelmet, esetleg fotoszintetizálni, mert az jó az üvegház-hatás ellen. Pedig aki zölden él, az egyszerűen csak mást választ: olyan megoldásokat, amik segítenek megóvni a környezetet a jövő generációi számára is.”⁷⁹ A napjainkban egyre inkább elterjedté váló humánökológiai, a fenntartható fejlődést hangsúlyozó gondolkodás a fejlett társadalmak, benne az Európai Unió és hazánk alapvető értékei közé kezd válni, amire a társadalom tagjai is egyre inkább odafigyelnek. Mindebben természetesen a könyvtáraknak is – mint információszolgáltatóknak és a társadalmi gondolkodást befolyásoló intézményeknek – megvan a maguk szerepe.

Tudományos vizsgálatok kimutatták, hogy minden egyes személynek, csoportnak, intézménynek, épületnek, országnak megvan a Földön hagyott

ökológiai lábnyoma,⁸⁰ amely különböző paraméterek alapján mérhető. Nagysága a felhasznált biológiai környezet különböző tényezők (pl. szén, legelő, erdő) szerinti nagyságából, valamint abból adódik össze, hogy mekkora az a terület, amely képes az általa termelt hulladék elnyelésére és feldolgozására. Ez a lábnyom a fejlett országok esetében folyamatosan növekszik. Az újonnan épült zöld intézményeknek – benne a könyvtárakkal – vagy az épülő zöld városnegyedeknek az a célja, hogy az ökológiai lábnyom ne öltön olyan hatalmas méreteket. A könyvtáraknak pedig az lehet ebben a legfőbb szerepe, hogy a zöld gondolkodást terjesztik – lehetőleg már gyermekkortól kezdve, ahogy ezt a szingapúri példa is mutatja.

Az építőművészet minden korban és kultúrában a maradandóságot képviselte és képviseli, ami olyan művet hoz létre, amely – szerencsés esetben – messzemenően túléli tervezője és alkotója földi pályafutását – lenyomatát tükrözve egy kornak, egy szemléletnek, egy irányzatnak vagy művészeti stílusnak. Nem véletlen, hogy a legtöbb építész olyan életművet próbál meg maga mögött hagyni – bár ez igaz minden művészeti ágazatra –, amely részben eltér a hagyományostól, megtartva benne a tradicionális elemeket, illetve egy-egy épület funkciójának kifejezésére szolgálnak. A neves spanyol építész, *Antoni Gaudí*, amikor a *Sagrada Família*t tervezte, alighanem maga is tisztában volt azzal, hogy műve hagyományos elemekből építkező új alapokon áll. „Egy ízben megkérdezték tőle, hogy a Sagrada Família a nagy katedrálisok egyikeként számít-e. Így felelt: Nem, az eljövendő újak közül az első.”⁸¹

Valamelyest ehhez hasonlónak véljük a hagyományos könyvtári épületek és intézmények sorában magának helyet kérő zöld könyvtárat is, ami fordulóponthoz jelent a korábban megszokottakkal szemben. A korábbi tradíciókra épít, de már egy új látásmódot és meggyőződést képvisel. Egy újszerű gondolkodást és szemléletmódot, az eddigieknél nagyobb társadalmi felelősségérzetet és odafigyelést kíván meg tőlünk – felhasználóktól és könyvtárosoktól egyaránt.

Köszönettel tartozunk Barátné dr. habil. Hajdu Ágnesnek, az ELTE BTK Könyvtártudományi Tanszék tanszékvezetőjének a tanulmány elkészítéséhez nyújtott tanácsaiért, segítségéért.

A tanulmány első változata az ELTE BTK informatikus könyvtáros mesterképzés Könyvtár és információtudo-

mány a 21. században" című kurzus keretében készült (oktató: Barátné Hajdu Ágnes).

Irodalom és jegyzetek

- ¹ LÁDI László: Könyvtár 2.0. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 17. évf. 2. sz. 2008. p. 16., 23–24.
- ² ALDRICH, Rebekka S. [et al.]: Sustainable thinking: Passageway to better buildings, budgets and beyond (Abstract)
URL: http://www.degruyter.com/view/supplement/9783110309720_Abstracts.pdf (2014. 01. 31.)
- ³ BROWN, Lester R.: Building Sustainable Society. New York, Norton (Worldwatch Institute), 1981.
- ⁴ LÁNG István: A fenntartható fejlődés alapismeretei. = Remény a fennmaradásra: Fenntartható-e a fejlődés? Összeállította és szerk. Kóródi Mária. Budapest, Kossuth, 2007. p. 103.
- ⁵ „Sustainable development is development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs.” = Our Common Future, Chapter 2: Towards Sustainable Development.
URL: <http://www.un-documents.net/ocf-02.htm> (2014. 08. 29.)
Fordításban: LÁNG István: A fenntartható fejlődés alapismeretei. = Remény a fennmaradásra: Fenntartható-e a fejlődés? Összeállította és szerk. Kóródi Mária. Budapest, Kossuth, 2007. p. 88.
- ⁶ A minőségi környezet: Hogyan járul hozzá az EU? p. 3–6.
URL: <http://bookshop.europa.eu/hu/a-min-s-gi-koernyetzet-pbNAAB05948> (2014. 01. 30.)
- ⁷ SONKKANEN, Leila: Sustainability hides in libraries (Abstract)
URL: http://www.degruyter.com/view/supplement/9783110309720_Abstracts.pdf (2014. 01. 31.)
- ⁸ 96/2009 (XII. 9.) OGY határozat. p. 52.
URL: http://ftvktvf.zoldhatosag.hu/files/nkp/2009-2014_NKP_határozat.pdf (2014. 01. 25.)
- ⁹ Humboldts Studentische Konferenz 2010. Die erste studentisch organisierte Konferenz zur Nachhaltigkeit: Generation Nachhaltigkeit – oder nach uns die Sintflut. 17–19. Juni 2010.
URL: https://hsk-nachhaltigkeit.hu-berlin.de/hsk_/programm/abstracts/eichel és https://hsk-nachhaltigkeit.hu-berlin.de/hsk_/download/abstractbook (2014. 07. 29.)
- ¹⁰ About the Environmental Sustainability and Libraries Special Interest Group.
URL: <http://www.ifla.org/about-environmental-sustainability-and-libraries> (2014. 01. 30.)

- ¹¹ SOH, Lin Li – LO, Wan Ni: My tree house - World's 1st green library for kids. (Central Public Library, National Library Board, Singapore)
- ¹² The Green Library – Die grüne Bibliothek: The challenge of environmental sustainability – Ökologische Nachhaltigkeit in der Praxis. Ed. by Petra Hauke, Karen Latimer, Klaus Ulrich Werner. München/Boston, De Gruyter Saur, 2013. IFLA Publications, 161.)
- ¹³ McBANE MULFORD, Sam – HIMMEL, Ned A.: How Green is My Library? Santa Barbara, Denver, Oxford, ABC CLIO, 2010.
- ¹⁴ My Tree House: World's First Green Library for Kids. URL: <http://www.littledayout.com/article/my-tree-house-worlds-first-green-library-for-kids.html> (2013. 10. 10.)
- ¹⁵ The Green Library – Die grüne Bibliothek: The challenge of environmental sustainability – Ökologische Nachhaltigkeit in der Praxis. Ed. by Petra Hauke, Karen Latimer, Klaus Ulrich Werner. München/Boston, De Gruyter Saur, 2013. VIII, 433 p., Ill. (IFLA Publications, 161.) ISBN 978-3-11-030972-0. URL: http://www.degruyter.com/view/supplement/9783110309720_Abstracts.pdf (2013. 10. 10.)
- ¹⁶ A tanulmányunkban felhasznált külföldi könyvtárakról szóló ismertetéseket és forrásokat Brém Zsuzsanna fordította.
- ¹⁷ A PDCA-ciklus egy ismétlődő, négylépéses menedzsment módszer, amelyet a termékek és folyamatok kontrolljára és folyamatos fejlesztésére használnak. PDCA: plan – tervezés, do – cselekvés, check – ellenőrzés, act – beavatkozás. URL: <http://hu.wikipedia.org/wiki/PDCA-ciklus> (2013. 10. 10.)
- ¹⁸ Elkészült a Debreceni Egyetem Műszaki Kar bővítésének első üteme. URL: <http://epiteszforum.hu/elkeszult-a-debreceni-egyetem-muszaki-kar-bovitesenek-also-uteme> (2013. 10. 10.)
- ¹⁹ NIEGAARD, Hellen: „Environmental awareness is on the rise”: Sustainability in Danish public libraries (Abstract) URL: http://www.degruyter.com/view/supplement/9783110309720_Abstracts.pdf (2014. 01. 31.)
- ²⁰ A Birmingham Central Library honlapja. URL: <http://www.libraryofbirmingham.com/article/designandconstruction/greenlibrary> (2013. 10. 10.)
- ²¹ Zentral – und Landesbibliothek Berlin honlapja. URL: <http://www.zlb.de/ueber-uns/bauprojekte/zusammenfuehrung/die-zentral-und-landesbibliothek-berlin-zlb-entsteht-neu-an-einem-ort.html> (2013. 10. 10.)
- ²² Beitou zöld könyvtára Taipeien Tajvanon. URL: <http://booksandsoul.wordpress.com/2012/02/23/beitou-zold-konyvtara-taipeiben-tajvanon/> (2013. 10. 10.)
- ²³ Országos Műszaki Könyvtár – Prága. URL: <http://epiteszforum.hu/orszagos-muszaki-konyvtar-praga> (2013. 10. 10.)
- ²⁴ A Seattle Public Library honlapja. URL: <http://www.spl.org/locations/central-library/central-library-facts/cen-sustainable-design> (2014. 07.29.)
- ²⁵ Könyvtárépítészet. URL: <https://booksandsoul.wordpress.com/category/konyvtarepiteszet/> (2013. 10. 10.)
- ²⁶ PEGÁN Anita: Fenntarthatóság és könyvtár – 2. rész: Zöld könyvtárak. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 22. évf. 8. sz. 2013. p. 9.
- ²⁷ vö. CSAJBÓK Edit: Könyvtárépítészeti trendek a világban. = Trendek a hazai és nemzetközi könyvtárügyben. Szerk. KISZL Péter. Eger, Liceum, 2013. p. 250–253.
- ²⁸ Kiki and Bouba Meet in Style. URL: <http://intercontexting.com/kiki-and-bouba-meet-in-style/> (2014. 07. 08.)
- ²⁹ HALLMANN, Christian: Going Green: Free University Philological Library, Berlin: An evolutionary concept development – from a box to „The Brain” (Abstract) URL: http://www.degruyter.com/view/supplement/9783110309720_Abstracts.pdf (2014. 01. 31.)
- ³⁰ SOH, Lin Li – LO, Wan Ni: My Tree House – World's 1st Green Library for Kids. URL: <http://library.ifla.org/122/1/115b-soh-en.pdf> (2014. 01. 30.)
- ³¹ GABEL, Gernot U.: Landmark with green credentials: Brighton's „Jubilee Library” (Abstract) URL: http://www.degruyter.com/view/supplement/9783110309720_Abstracts.pdf (2014. 01. 31.)
- ³² POGÁNY Frigyes: A szép emberi környezet. Budapest, Gondolat, 1976. p. 220.
- ³³ Fenntartható ház? Természetesen! URL: <http://hklszaklap.hu/web-hkl/lapszamok/2011/januar-februar/1057-fenntarthato-haz-termeszetesen> (2014. 07. 04.)
- ³⁴ BAYER, Herbert: A környezetalakításról. Ford. Horváth Katalin. = A Bauhaus. Szerk. Mezei Ottó. Budapest, Gondolat, 1975. p. 354.
- ³⁵ BATÁR Attila: Láthatatlan építészet. Budapest, Ab Ovo, 2005. p. 117.
- ³⁶ OLSEN, Randy – MCAFEE, Christopher: Green and growing: The impact of a LEED library on an organization's sustainable practices (Abstract) URL: http://www.degruyter.com/view/supplement/9783110309720_Abstracts.pdf (2014. 01. 31.)
- ³⁷ HELLER, Volker – FANSA, Jonas: Nachhaltigkeit in drei Dimensionen. URL: http://www.degruyter.com/view/supplement/9783110309720_Abstracts.pdf (2013. 10. 10.)

- 38 BATÁR Attila: Láthatatlan építészet. Budapest, Ab Ovo, 2005. p. 153.
- 39 Mit tehetünk a fenntartható erdőgazdálkodás és fahasználat érdekében?
URL: <http://www.miskolc.hu/mit-tehetunk-fenntarthato-erdogazdalkodas-es-fahasznalat-erdekeben> (2013. 10. 10.)
- 40 PEGÁN Anita: Fenntarthatóság és könyvtár – 2. rész: Zöld könyvtárak. = Könyv, könyvtár, könyvtáros, 22. évf. 8. sz. 2013. p. 11.
- 41 PEGÁN Anita: Fenntarthatóság és könyvtár – 2. rész: Zöld könyvtárak. = Könyv, könyvtár, könyvtáros, 22. évf. 8. sz. 2013. p. 11.
- 42 PEGÁN Anita: Fenntarthatóság és könyvtár – 2. rész: Zöld könyvtárak. = Könyv, könyvtár, könyvtáros, 22. évf. 8. sz. 2013. p. 11-12.
- 43 BATÁR Attila: Láthatatlan építészet. Budapest, Ab Ovo, 2005.
- 44 PEGÁN Anita: Fenntarthatóság és könyvtár – 2. rész: Zöld könyvtárak. = Könyv, könyvtár, könyvtáros, 22. évf. 8. sz. 2013. p. 10.
- 45 VÁCZI Piroska – FEKETE J. Csaba: Főúri térrendszerek a dualizmus korában. = Budapest neoreneszánsz építésze: Tanulmányok a 2008. november 18-án Budapest Főváros Levéltárában rendezett konferencia anyagából. Szerk. Csáki Tamás, Hidvégi Violetta, Ritoók Pál. Budapest, Budapest Főváros Levéltára, 2009. p. 56–60.
- 46 Talán nem véletlen, hogy a könyvtár szimbólumai, képzettársításai közé, a felmérések szerint, a palota is beletartozik. KOVÁCS Csilla: „Ősidők végtelensége”: A könyvtár szimbolikája. = Könyvtári Figyelő, 57. évf. 3. sz. 2011.
URL: <http://ki.oszk.hu/kt/2011/10/osidok-vegtelensege-a-konyvtar-szimbolikaja/> (2013. 10. 26.)
- 47 SOH, Lin Li – LO, Wan Ni: My Tree House – World's 1st Green Library for Kids.
URL: <http://library.ifla.org/122/1/115b-soh-en.pdf> (2014. 01. 30.)
- 48 SOH, Lin Li – LO, Wan Ni: My Tree House – World's 1st Green Library for Kids.
URL: <http://library.ifla.org/122/1/115b-soh-en.pdf> (2014. 01. 30.)
- 49 A fényszabályozásról.
URL: <http://www.homeinfo.hu/kivitelezes/villamosság/1009-a-fenyaszabalyozasrol.html#> (2013. 10. 10.)
- 50 HAUKE, Petra – WERNER, Klaus Ulrich: The second-hand library – a way of reducing the ecological footprint (Abstract)
URL: http://www.degruyter.com/view/supplement/9783110309720_Abstracts.pdf (2014. 01. 31.)
- 51 SAHAVIRTA, Harri: „...proud that my own library is such a responsible operator!”: Vallila Library in Helsinki shows the greener way (Abstract)
URL: http://www.degruyter.com/view/supplement/9783110309720_Abstracts.pdf (2014. 01. 31.)
- 52 Elgondolkodtató E. O. Wilson, a Harvard Egyetem biológusának azon megállapítása, hogy ha az emberiség eltűnne a Földről, a többi élőlény jórészt meg sem érezné a hiányát, sőt, sokak állapota jelentősen javulna. Míg, ha például a rovarok tűnnének el, ez gyökeresen átalakítaná a földi életet.
- 53 Négy számítógép egy évnyi folytonos működésével annyi CO₂ kibocsátásért felelős, amennyiért egy átlagos családi személyautó.
- 54 Környezetbarát gazdálkodás.
URL: <http://kornyezet.csendben-jobb.hu/K%f6zleked%e9s/9energetik%e1ja/> (2014. 07. 28.)
- 55 Készenléti állapot („Stand By”) leválasztó kapcsoló.
URL: <http://megerizoldneklenni.hu/keszenleti-allapot-kapcsololo.html> (2014. 01. 30.)
- 56 BORVENDÉG Béla: A fenntartható építés. = BORVENDÉG Béla: Architectura quo vadis. Budapest, Terc, 2005. p. 49.
- 57 A fenntartható fejlődés programja: A környezetvédő mozgalmak nézőpontja a fenntartható fejlődés programjáról. Szerk. F. Nagy Zsuzsanna, Barati Sándor, Gyulai Iván, Szász Róbert. Budapest, Magyar Természetvédők Szövetsége, 1995. p. 96.
- 58 TINARAT, Sirirat: Loads of scraps become precious raw materials: The Kasetsart University Eco-Library in Bangkok, a prototype for the next generation of sustainable buildings in Thailand (Abstract)
URL: http://www.degruyter.com/view/supplement/9783110309720_Abstracts.pdf (2014. 01. 31.)
- 59 A belső tér szennyezői. Szerk. Erdei Zoltán. Kolozsvár, Ábel, 2010. p. 127-128.
- 60 SOH, Lin Li – LO, Wan Ni: My Tree House – World's 1st Green Library for Kids.
URL: <http://library.ifla.org/122/1/115b-soh-en.pdf> (2014. 01. 30.)
- 61 PEGÁN Anita: Fenntarthatóság és könyvtár. = In: Könyv, könyvtár, könyvtáros, 22. évf. 6. sz. 2013. p. 28.
- 62 A Kulturális Innovációs Alapítvány Könyvtárának honlapja.
URL: <http://www.kia.hu/konyvtar/zoldkvt.htm> (2014. 07. 29.)
- 63 A Környezetvédelmi és Vízügyi Szakkönyvtár honlapja.
URL: http://konyvtar.vkki.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=53&Itemid=63 (2014. 07. 29.)

- ⁶⁴ A Keve András Madártani és Természetvédelmi Szakkönyvtár honlapja.
URL: <http://www.termeszetedelem.hu/konyvtar> (2014. 07. 29.)
- ⁶⁵ Az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ honlapja.
URL: <http://www.omgk.hu/pages/gyujtemeny.htm> (2014. 07. 29.)
- ⁶⁶ A Szent István Egyetem Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltár honlapja.
URL: <http://dis.gau.hu/esemeny/klimakonyvtar-nyilik-a-szent-istvan-egyetemen-2011-marcius-22> (2014. 07. 29.)
- ⁶⁷ Zöld állományú könyvtárak.
URL: <http://booksandsoul.wordpress.com/zold-konyvtarak/zold-allomanyu-konyvtarak/> (2013. 10. 10.)
- ⁶⁸ NÉMETH László: Ha én miniszter lennék.
URL: <http://mek.oszk.hu/00900/00995/00995.pdf> (2014. 07. 07.)
- ⁶⁹ VÖRÖS Klára: A könyvtár, mint nevelési színtér és értékszimbólum: Ugrin Márta emlékének ajánlva. = Könyv és nevelés, 11. évf. 2. sz. 2009.
URL: http://epa.oszk.hu/01200/01245/00042/vk_0902.htm (2014. 07. 07.)
- ⁷⁰ SOH, Lin Li – LO, Wan Ni: My Tree House – World's 1st Green Library for Kids.
URL: <http://library.ifla.org/122/1/115b-soh-en.pdf> (2014. 01. 30.)
- ⁷¹ SOH, Lin Li – LO, Wan Ni: My Tree House – World's 1st Green Library for Kids.
URL: <http://library.ifla.org/122/1/115b-soh-en.pdf> (2014. 01. 30.)
- ⁷² Ilyen mesék például *Az elvarázsolt erdő*, *A mágikus, ismeretlen fa*, *Az ismeretlen fa meséje* Enid Blytontól, vagy *Az elvarázsolt erdő* Jodel Abramstól.
- ⁷³ SOH, Lin Li – LO, Wan Ni: My Tree House – World's 1st Green Library for Kids.
URL: <http://library.ifla.org/122/1/115b-soh-en.pdf> (2014. 01. 30.)
- ⁷⁴ SOH, Lin Li – LO, Wan Ni: My Tree House – World's 1st Green Library for Kids.
URL: <http://library.ifla.org/122/1/115b-soh-en.pdf> (2014. 01. 30.)
- ⁷⁵ SOH, Lin Li – LO, Wan Ni: My Tree House – World's 1st Green Library for Kids.
URL: <http://library.ifla.org/122/1/115b-soh-en.pdf> (2014. 01. 30.)
- ⁷⁶ SOH, Lin Li – LO, Wan Ni: My Tree House – World's 1st Green Library for Kids.
URL: <http://library.ifla.org/122/1/115b-soh-en.pdf> (2014. 01. 30.)
- ⁷⁷ CZEGLÉDI László: A könyvtári szolgáltatások újabb rétegei – Az e-tananyagok könyvtári szolgáltatásának lehetőségei és problémái. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 52. évf. 4. sz. 2005.
URL: http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=3924&issue_id=461 (2014. 06. 27.)
- ⁷⁸ SOH, Lin Li – LO, Wan Ni: My Tree House – World's 1st Green Library for Kids.
URL: <http://library.ifla.org/122/1/115b-soh-en.pdf> (2014. 01. 30.)
- ⁷⁹ Mitől lehetsz zöld?
URL: <http://www.anna.hu/zold-zona/mitol-lehetsz-zold-98> (2013. 10. 10.)
- ⁸⁰ Ökológiai lábnyom.
URL: http://hu.wikipedia.org/wiki/%C3%96kol%C3%B3gias_l%C3%A1bnyom (2013. 10. 10.)
- ⁸¹ ZERBST, Rainer: Antoni Gaudi i Cornet – Az építészetnek szentelt élet. Budapest, Taschen, Vince, 1992. p. 33.

Beérkezett: 2014. X. 14-én.

Brém Zsuzsanna

az ELTE BTK Informatikus könyvtáros mesterszakos hallgatója.
E-mail: zsbrem@caesar.elte.hu

Dubniczky Zsolt

az ELTE BTK informatikus könyvtáros mesterszakos hallgatója, a Történeti Intézet Szekfű Gyula Könyvtárának könyvtárosa.
E-mail: dubniczky.zsolt@btk.elte.hu

Mobileszközökre optimalizált könyvtári honlapok és katalógusok, OSZK-s tapasztalatok

Évek óta tapasztaljuk, hogy az okos mobileszközök rohamosan terjednek, ennek ellenére a könyvtári világban a mai napig az vehető észre, hogy tartalmainkat meglehetősen lassú ütemben adaptáljuk ezekre az „új” eszközökre. Természetesen már most is találkozhatunk előremutató fejlesztésekkel, de általánosságban elmondható, hogy még a nagyobb könyvtárak is inkább csak az első szárnypróbálgatásoknál tartanak. Ez a ráérős hozzáállás nem sokáig tartható, hiszen már így is sokan megkérdőjelezik a könyvtárak jövőbeli létjogosultságát. Saját jövőnk szempontjából is fontos, hogy a meglévő, látens és potenciális felhasználóinkkal tudassuk, hogy a könyvtár nem egy kihalófélben lévő szeglete a művelődésnek, hanem egy a digitális világban is fejlődőképes és a változó felhasználói igényeknek megfelelni akaró területe. A könyvtárak esetében célszerű, hogy a mobilizáció első két lépése a honlap, illetve a katalógus elérhetővé tétele legyen, majd ezeket követheti a digitális gyűjtemény(ek) optimalizálása. Cikkemben a mobil honlapokat és katalógusokat fogom részletesebben vizsgálni elsősorban azért, hogy akik eddig nem mertek belevágni a mobileszközök támogatásába, ezeket a kezdő lépéseket bátrabban, tájékozottabban megtehessek.

Mobiloptimalizált honlapok

Amennyiben intézményi honlapunkat szeretnénk „mobilizálni”, két fő irányba indulhatunk el. Az egyik, hogy egy teljesen különálló intézményi mobil honlapot készítsünk, a másik pedig, hogy egy automatikusan eszköztípushoz illeszkedő megjelenést biztosító ún. reszponzív honlapot állítsunk elő. Mindegyiknek van előnye és hátránya.

Különálló mobil honlap:

- (+) Minden részlete kisebb kijelzőre tervezett, ezáltal könnyebben kezelhető és biztosabb a megjelenítés pontossága.
- (+) Eltérő tartalommal jelenik meg, kiemelhetők azok a tartalmak, amelyeket mobileszközökről gyakrabban keres(het)nek.
- (+) Lehetőséget biztosít rövidebb, tömörebb, jobban tagolt szöveges tartalommal dolgozni, melyet a kisebb kijelzőkön kényelmesebb olvasni.
- (-) Külön karbantartást és adminisztrációt igényel.
- Reszponzív honlap:
  - (-) Az eredetileg nagyképernyőre tervezett tartalmat „zsugorítja” össze a kisebb képernyőre, emiatt megkötésekbe ütközhetünk a teljes felület optimalizálása közben.
  - (-) A struktúra nem (igazán) módosítható, az asztali változattal megegyező menüszerkezetre épül.

- (-) A szövegek nem rövidíthetők, hiszen azok megegyeznek az asztali változattal.
- (+) Nem igényel külön karbantartást és adminisztrációt.

Az általam felsorolt szempontok alapján úgy tűnhet, hogy egyértelműen a különálló honlap a legjobb választás, de ez koránt sincs így. Kevés könyvtárban lehet kapacitás arra, hogy külön honlapot adminisztráljanak a mobileszközök támogatása érdekében. A felsorolt előnyök és hátrányok a két típus végleteire jellemzőek, viszont lehet képezni átmeneteket, melyekkel saját igényeinknek megfelelően tudjuk változtatni a pozitív és negatív tulajdonságok arányát. Sajnos olyan megoldás nem kivitelezhető, amelynél minden említett szempont pozitív előjellel jelenne meg, mert vannak köztük olyanok is, amelyek minden esetben egymás ellentétei. Például a rövidített szövegek (+) feltételezik a külön adminisztrációs lépést (-). Az Országos Széchényi Könyvtárban jelenleg egy hibrid megoldást alkalmazunk, melyről a későbbiekben még részletesebben szót ejtek.

Milyen egy jó mobilhonlap?

Tíz pontban meghatározható, hogy mire kell odafigyelni, ha a teljesség igényével szeretnénk elkészíteni mobil felületünket:

1. **Egyszerű struktúra:** Kisebb kijelzőn nem biztosítható minden esetben, hogy átláthatóan jelezzük, hogy a menüstruktúra melyik szintjén tartózkodunk. Hogy a felhasználó ne vesszen el a menürengetegben, célszerű olyan, maximum három-, de inkább kétszintű szerkezetben gondolkodni, amely fejben is könnyen követhető.
2. **Egyszerű megjelenés:** Nem kell „túldizájnolni”. Ne a megjelenéssel akarjuk lehangolni a felhasználóinkat, mert a 3-10"-os képernyőkön ez úgysem fog sikerülni. Minél több dizájnelemet helyezünk el a honlapunkon, annál nehezebben oldható meg az egységes és a terveknek megfelelő megjelenés a változatos fizikai képernyőméreteken és felbontásokon.
3. **Gyors működés és használat:** Bár itt a legfőbb tényező maga a hardver (amin megnézik a honlapunkat), de fejlesztés közben odafigyelhetünk pár dologra. Ez részben összefügg az előző menüponttal, a működésben is törekedjünk az egyszerűsége. Csak egy példa: annak ellenére, hogy a mobil böngészők is képesek megbirkózni a JavaScript-ekkel, kerüljük gyakori alkalmazásukat, mivel kliensoldali szkriptként futtatásuk nem a mi szerverünket, hanem a felhasználó eszközét fogja leterhelni és ezzel lassítani a gyengébb hardvereket.
4. **Operációs rendszer- és böngészőfüggetlen:** Ez a pont elméletben könnyen teljesíthető. Ha a webes szabványoknak megfelelően készítjük el honlapunkat, nagy eséllyel teljesülni fog ez az elvárás, de mint minden fejlesztésnél, így itt is elengedhetetlen a folyamatos tesztelés a különböző rendszereken és böngészőkkel, mert a webes szabványok támogatásában lehetnek eltérések.
5. **Jól látható:** Elsőre különös, sőt mosolyogtató lehet, hogy ez a szempont kiemelten megjelenik, de nem szabad félvállról venni. A tabletek és okostelefonok különböző kijelzőtechnológiát alkalmazó megjelenítőkkal vannak felszerelve. Eltérők a betekintési szögek, a kontrasztarány, a napfényben láthatóság szempontjából. A jellemzően olcsóbb készülékekben a mai napig megtalálható TN TFT panelek alapesetben is fakó színekkel operálnak, napfényben pedig szinte láthatatlan a tartalmuk. Ezzel szemben a felsőbb kategóriás eszközökben az AMOLED és az IPS technológiájú kijelzők különböző variánsai vannak jelen, melyek végtelen, illetve magas kontrasztarányú és élénk (sőt néha már túlszaturált) színekkel jelenítik meg a tartalmakat, általában napfényben is jól láthatók. Mivel minden típusú kijelzőn törekedni kell a jól láthatóságra, célszerű a honlap tartalmi elemeit kontrasztos színekkel elkülöníteni a háttértől, ezzel segítve a gyengébb képességű kijelzőkön való olvashatóságot. Ezt az esetleges e-tintás e-book-olvasóról böngésző felhasználóink is értékelnék fogják.
6. **Automatikus átirányítás:** Ennek a pontnak csak akkor van jelentősége, ha különálló mobil honlapunk van. Ha mobileszközről keresik fel az asztali honlapunkat, automatikusan irányítunk át a felhasználókat a mobil felületre.
7. **Érintés-visszajelzés:** Gyakori hiányosság, hogy az érintőképernyős interakcióról nem kap visszajelzést a felhasználó. Megérint egy menüpontot, de másodpercekig nem történik semmi változás a képernyőn, mert töltődik a háttérben a kiválasztott oldal. Ilyenkor sokan arra gondolnak, hogy az eszköz nem érzékelte az érintést, ezért újra megteszik azt, az egész betöltési folyamatot ezzel újraindítva. Az érintés-visszajelzésre sokszor azért nem fordítanak kellő figyelmet, mert az okostelefonok általában rezgéssel jelzik az érintést. De tudnunk kell, hogy sokan kikapcsolják ezt a funkciót, illetve arról sem szabad megfeledkezni, hogy a táblagépek jelentős többségében nincsen rezgőmotor, így a visszajelzés kizárólag vizuálisan történhet. A visszajelzés kivitelezése nagyon egyszerű: a honlap stíluslapjában az „egeres” korszakban gyakran mellőzött *active* pseudoosztályt kell alkalmazni a hivatkozások stílusának megadásakor, így az itt definiált megjelenés fog az érintés pillanatában látszódni.
8. **Lehetőség a normál változatra váltásra:** Sok mobilböngésző a beállításában engedi módosítani, hogy a honlapok asztali vagy mobil böngészőként érzékeljék. Azonban – elsősorban reszponzív honlapok esetén – ez a funkció nem mindig működik tökéletesen, így jobb, ha a váltás lehetőségét beépítjük a honlapunkba. Ez két nézőpontból is fontos. Mivel a mobil felületeken eltérő, szűrt tartalmak jelenhetnek meg, biztosítani kell a lehetőséget, hogy ha máshogy nem is, de a normál honlap betöltésével azokhoz a tartalmakhoz is hozzáférjenek a mobileszközök felhasználói, amelyeket mi kevésbé tartottunk fontosnak optimalizálni. A másik szempont, amiért ezt a lehetőséget meg kell adni az, hogy kijelzőméret tekintetében a táblagépek átfedésben vannak a „normál” eszközökkel (pl.: netbook-ok). Ez egyben azt is jelentheti, hogy a nagyobb tábl-

lagépeken időnként a felhasználók szívesebben böngészik az asztali változatot annak ellenére, hogy elsőre a mobiloptimalizált változat töltődik be az eszköztípusból adódóan.

9. **Párhuzamosan frissül a normál honlappal:** Ez megint csak különálló honlap esetében hangsúlyozandó, hogy a mindkét változaton megtalálható tartalmakat egyszerre kell közzétenni, frissíteni. Nem érheti hátrány egyik változat felhasználóit sem, hogy a friss híreket például csak egy nappal később lehet az egyik verzió olvasni, mint a másikon.
10. **Segítsük az adatbevitelt specifikus input mezőkkel:** Ha beviteli űrlapot is alkalmazunk mobil honlapunkon – például be lehet jelentkezni az olvasójegy számával – , akkor ma már lehetőségünk van segíteni a bevittelt a HTML5 szabványban megjelent új beviteli mezőtípusokkal (1. ábra). Az előző példánál maradvra, ha csak számokat kell beírni, akkor választhatjuk a „number” beviteli mezőtípust, ami látszólag ugyanúgy néz ki, mint a sima „text” mező, azonban bevittelnél nem a teljes QWERTZ billentyűzetet fogja megjeleníteni az okostelefon, hanem kizárólag a számbillentyűket, ezzel jelentősen felgyorsítva a beírást. Dátum megadására is találunk specifikus bevitteli mező típust, ebben az esetben a mobil eszközön a rendszerszintű dátumválasztó jelenik meg, ahol többnyire egyszerű görgetéssel lehet kiválasztani az évet, hónapot, napot és így nincs szükség a virtuális billentyűzet való beíráásra.

Megjelenés éve:

2005

1	2	3
4	5	6
7	8	9
←	0	Köv.

1. ábra Szám típusú bevitteli mező és a megjelenő virtuális billentyűzet

Milyen grafikus felületet készítsünk?

Ne ijesszük meg/el a felhasználóinkat azzal, hogy valami teljesen ismeretlen felületet jelenítünk meg számukra a mobil eszközön. Ha abból indulunk ki, hogy elsősorban olyanok látogatják majd a mobilizált honlapunkat, akik az asztali verziókat is ismerik, akkor használjuk annak színeit, jellemző dizájnelemeit. Reszponzív honlapoknál ez általában így szokott lenni, de különálló honlapoknál gyakran teljesen más kinézettel és struktúrával találkozunk. Ugyanakkor ez sem probléma, hiszen másképp is otthon érezheti magát a felhasználó. Ezt azzal tudjuk elérni, hogy a mobil felületeken egyre inkább terjedő sztenderdekhez igazodunk. Ilyen például az ún. „hamburger menü” ikon, ami többnyire a bal felső sarokban található, három vízszintes vonalat ábrázol és mindig az adott honlap/alkalmazás főmenüjét hivatott megjeleníteni. Mivel ez az elem már nagyon sok honlapon és mobilalkalmazásban jelen van, biztosak lehetünk benne, hogy a felhasználóink azonnal tudják majd, hogyan navigáljanak a honlapunkon és nem érzik magukat az első pillanatban elveszettnek. Természetesen ebben az esetben is célszerű a színek és a jellemző dizájnelemek tekintetében (pl.: logó) alkalmazkodni a normál honlaphoz, de a struktúra így már lehet teljesen eltérő, kifejezetten mobil eszközre szabott. Utóbbi típust segíti megvalósítani az ingyenes jQuery Mobile keretrendszer, amely bátran alkalmazható önálló mobil honlapok elkészítéséhez számos előre elkészített honlapelemmel és érintésre kihegyezett navigációs lehetőséggel. Az OSZK mobil honlapja is ebben a keretrendszerben készült.

Hogyan állunk mobil honlapokkal a magyar könyvtárakban?

Sajnos nem jól. A megyei könyvtárakat vizsgálva öt esetben jelent meg a honlap mobil verziója, amikor okostelefonról kerestem fel a weboldalakat. Viszont az mindenképpen optimizmussal tölt el, hogy ez a szám idén márciusban még csak három volt. Az öt honlapból kettőt kiemelnék, melyeket érdemes pozitív példaként megemlíteni: *Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár* (Nyíregyháza) és *Méliusz Juhász Péter Könyvtár* (Debrecen). Amit még fontos megjegyezni, hogy az öt könyvtárból négy valamely népszerű ingyenes tartalomkezelő rendszert alkalmazza (WordPress, Joomla!, Drupal), mint szinte az összes megyei könyvtár, így példák is igazolják, hogy maguk a CMS-ek sehol sem lehetnek akadályai a mobil felület kialakításának.

A felsőoktatási könyvtárakban valamivel jobb a helyzet. 18 megvizsgált honlapból 7 könyvtár esetében fogadott mobil felület, ami egész jónak mondható, hiszen külföldre kitekintve 15 véletlenszerűen kiválasztott egyetemi könyvtár közül csak 4 esetében volt mobil verzió.

Mobil katalógusok

A mobilizált OPAC is egy mobil honlap, melyre ugyanúgy érvényesek a korábban felsorolt szempontok. Mivel az online katalógust általában gyakrabban használják az olvasók, mint az intézményi honlapot, célszerű az optimalizációt az OPAC-kal kezdeni és azt követően foglalkozni csak a honlappal. Ezt a fontossági sorrendet mutatja az is, hogy az előbb említett külföldi könyvtárak esetében négy olyan is van, amely egyelőre csak a katalógusát optimalizálta. Magyarországon ilyen téren fordított a helyzet a vizsgált könyvtárak körében. Mobil OPAC-kal csak két megyei, illetve három felsőoktatási könyvtár rendelkezik, olyan intézmény nincs is, amely egyelőre első lépésként csak a katalógusát szolgáltatná optimalizáltan.

A mobil katalógusok terén szintén a korábban ismerttetett két lehetőség áll fenn: vagy reszponzívva tesszük a már meglévő katalógusunkat, vagy pedig külön felületet készítünk, amely kapcsolatban áll integrált rendszerünk adatbázisával. Utóbbira példa az Országos Széchényi Könyvtár (AMICUS) és az *Eötvös József Főiskola* (ALEPH) mobil katalógusa.

Mobilalkalmazások

Az is előfordul, hogy mobilalkalmazás formájában teszik elérhetővé az OPAC-ot. A József Attila Megyei és Városi Könyvtár (Tatabánya) Android operációs rendszerre készített applikációt. Ahogy a különböző típusú mobil honlapoknak, úgy a natív alkalmazásoknak is megvan a maguk előnye és hátránya. Mobil alkalmazást akkor célszerű fejleszteni, ha olyan funkciókat szeretnénk megvalósítani, melyek kihasználják a készülékek szoftveres és hardveres lehetőségeit, például: kamera, mikrofon, névjegyzék, illetve ha offline elérhető tartalmakat is biztosítani szeretnénk. Egyikre sincs különösebben szükség mobil OPAC esetén, ráadásul minden operációs rendszerre külön alkalmazást kell fejleszteni, márpedig ezt nem sok könyvtár tudja finanszírozni. Természetesen, ha a hazai könyvtárügy olyan helyzetben lenne, hogy bármely könyvtár megengedhetné magának az alkalmazások fejlesztését legalább a három legnépszerűbb

mobil platformra (Andorid, iOS, Windows Phone), ezt a megoldást javasolnám, mivel a felhasználói gyakorlathoz ez közelebb áll. Sokan naponta töltenek le új alkalmazásokat a készülékükre és kevésbé keresnek fel mobil honlapokat. Viszont mivel inkább a takarékoság oldaláról kell megközelíteni a kérdést, ezért célszerű inkább a webes formátumban gondolkodni, amit később mobil alkalmazásnak álcázva is lehet terjeszteni, tehát a felhasználói szokásokhoz az is közelebb hozható. Ezt pár sorral lejjebb bővebben kifejtem.

Az OSZK mobil honlapja

Az Országos Széchényi Könyvtárban már évek óta próbáljuk szem előtt tartani a mobileszközöket. Számos ilyen irányú kezdeményezésünk volt, illetve van, mint például: mobil honlap, mobil katalógus, MEK mobil honlap, EPA mobil honlap, mobil közös kereső (MEK, EPA, DKA), MEK applikációk (iOS, Windows Phone, Android, Symbian). A mobil honlapunkat illetve katalógusunkat „házon belül” fejlesztettük, a Magyar Elektronikus Könyvtár, illetve a kapcsolódó szolgáltatásaival összefüggő fejlesztések a MEK Egyesület támogatásával valósultak meg. A cikk témájából adódóan itt csak a házon belüli honlap- illetve katalógusfejlesztéseket részletezem.

A mobil honlapunkat (2. ábra) 2013. január 7-én tettük elérhetővé. A korábban már említett jQuery Mobile keretrendszerben készült, tehát különálló honlapról van szó. Ez egyértelműen látszik is rajta, hiszen megjelenésében és a tartalmak csoportosításában is jelentősen eltér az asztali verziós weblapunktól. Kiemeltük azokat az információkat, amelyekről azt gondoltuk, hogy a felhasználók mobilról gyakrabban kereshetik. Ilyenek például a *nyitva tartás*, a *megközelítés*, a *beiratkozással* kapcsolatos tudnivalók, melyek a normál honlapon nem szerepelnek főmenüpontként.

A honlap készítésébe bevontuk a vállalkozó kedvű olvasóinkat is, a Facebook oldalunkon közzétett felhívásunkra számos béta-tesztelő jelentkezett, így ők már 2012 novemberében hozzáférhettek az új felülethez. Ahogy az egyik nagy hazai hírportál fogalmazott (sajnos ma már nem elérhető a bejegyzés), „közösségi buli” lett a mobil honlapunk tesztelése. Nagyobb hibák nem merültek fel, a tesztelők a dizájn tekintetében fogalmaztak meg javaslatokat, illetve azt igényelték, hogy az egyes oldalak között a lehető legtöbb átjárhatóságot biztosítsuk. Ezért számos helyen hivatkozásokat helyeztünk el a szövegekben is, így nem csak a me-

2. ábra Az OSZK mobil honlapja

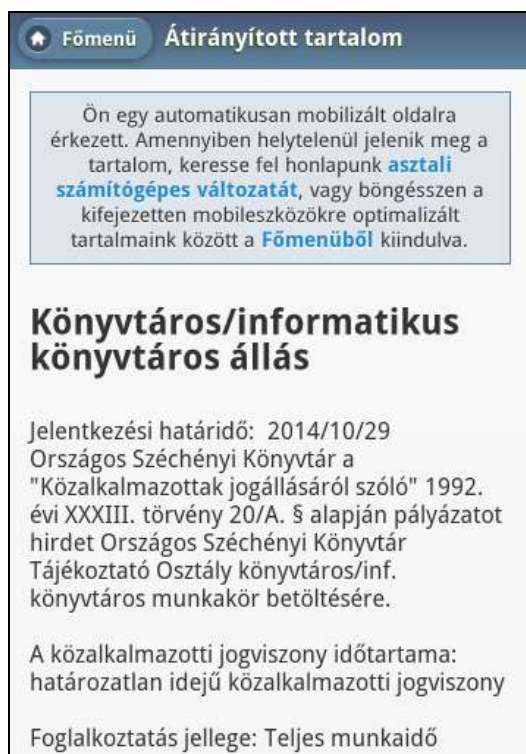
nün keresztül lehet átnavigálni egyik oldalról a másikra. Valószínűleg annak köszönhetően, hogy már a fejlesztés idején is folyamatos, sok felhasználós tesztelés alatt állt a honlap, a hivatalos publikálás óta megbízhatóan üzemel.

Az ikonos menü ma már elavultnak tekinthető, a lassan kétéves felületnél hamarosan időszerűvé válik a megújulás, mind a dizájnt, mind a jQuery Mobile verziószámot tekintve. A kétéves múlt viszont már bőven elég olyan megállapításokhoz, melyek segítségével lehetnek más könyvtáraknak, amikor saját mobilfelületük elkészítését tervezik. Az indított munkamenetek száma folyamatos növekedéssel a háromszorosára nőtt az első teljes hónapot (2013. február) és a jelenleg elérhető utolsó teljes hónapot összehasonlítva. 2014 szeptemberében 2481 munkamenetet indítottak a látogatók. Az oldalletöltések száma is a háromszorosára növekedett, havi szinten már közel 10 ezer oldalletöltést regisztrálunk mobil honlapunkon.

A számadatoknál azonban érdekesebb lehet, hogy pontosan mire kíváncsiak a mobilról érkezők. Első helyen a *beiratkozással* kapcsolatos információk állnak, ezt követi a mobil *katalógus*, harmadik helyen pedig *szolgáltatások* menüpont áll. Az első 10 helyezettbe még belefért a *megközelítés* menü-

pont, a *születésnap* csomagszolgáltatásunk ismeretője, a *könyvtárhasználat*, sőt a *nyitva tartás* menüpont is annak ellenére, hogy valós idejű információt jelenítünk meg a könyvtár nyitva tartásával kapcsolatban a kezdőoldalon. A keresett oldalak top 10-es listája lényegében nem mutat nagy változást az indulás óta, néhány hónapban a nagyobb jelentőségű híreink tudtak még beférközni ide, például most szeptemberben egy Mozart-kézirattöredék felfedezéséről szóló hírünk.

A honlap publikálása óta egyetlen olyan visszajelzést kaptunk, amely komolyabb beavatkozást igényelt, és amelyre érdemes odafigyelnie mindenkinek, aki különálló mobil honlapot készít. Az OSZK esetében csökkentett tartalom érhető el a mobil felületünkön, például az álláshirdetéseket csak az asztali változaton tesszük közzé (3. ábra). Ez azt eredményezte, hogy ha valaki például mobiltelefonon böngészve megnyitotta volna a Facebook oldalunkon is megosztott álláshirdetés linkjét, akkor a mobil honlap kezdőoldalán találta magát és nem azon az oldalon, ami érdekelte volna, hiszen annak nem volt meg a mobiloptimalizált megfelelője. Ezt a problémát úgy orvosoltuk, hogy az ilyen esetekben egy szkript lekéri a normál honlapról az adott tartalmat és egy algoritmus automatikusan átalakítja a megfelelő mobilos kinézetre.

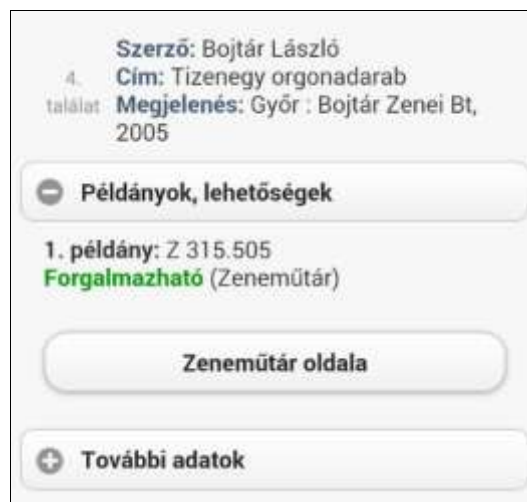
3. ábra Automatikusan átalakított tartalom

Ezt az automatikus átalakítást a honlap egyéb részein is alkalmazzuk már a kezdetek óta, ezzel oldottuk meg a korábban említett hibrid működést. A gyakran frissülő menüpontokat nem adminisztráljuk külön annak ellenére, hogy az asztali verziótól teljesen különálló honlapról van szó. Ilyen menüpont például a *Hírek*, ahol a friss tartalmak azonnal elérhetővé válnak, amikor azokat a normál honlapon publikáljuk. Ennek megvalósításához a normál honlap RSS csatornáját kombináltuk az automatikus átalakítást végző szkripttel, ezzel megkerülve a napi szintű kettős adminisztrációt.

Az OSZK mobil katalógusa

Két hónappal a mobil honlap indulását követően a mobil OPAC-unkat is elérhetővé tettük, melyet beágyaztunk a honlapba. Ez szintén az asztali változattól teljesen különálló felület, az integrált rendszerrel a z39.50 protokoll alkalmazásával kommunikál. A katalógusban keresés lehetőségén túl előkészítést is kérhetnek a felhasználók. Ha valamelyik különgyűjteményünkben található meg a keresett dokumentum, azonnal elérhetővé tesszük az oldalára vezető linket, ahonnan tájékozódhatnak az adott tár használati feltételeiről (4. ábra).

A kezdetek óta háromszorosára növekedett a mobil OPAC-ban futtatott keresések száma is.

4. ábra Részlet a találati listából

Mobilalkalmazás

Korábban már említettem, hogy webes mobil felületekből könnyen készíthetünk mobilalkalmazást, mely használata közelebb áll a felhasználói szokásokhoz. Az OSZK-ban is tettünk kísérletet erre. A megoldás lényege, hogy a letölthető alkalmazás valójában egy böngésző, amely megnyitást követően azonnal betölti a mobil webes felületet. A felhasználó szempontjából a használata megegyezik a normál alkalmazásokéval: letölti, telepíti, a telefon menüjéből elindítja. Ingyenes lehetőségek is elérhetők az ilyen alkalmazások generálására. Kísérleti jelleggel Android eszközökre adtunk ki ilyen applikációt, melyet a honlapunkról lehet letölteni. A hivatalos Android szoftveráruházba kísérleti jellege miatt nem került be, de így is már több mint 300-an töltötték le a januári közzététel óta.

Néhány érdekesség az eszközökről, melyekről látogatták mobil felületeinket:

- A legtöbbször Samsung márkájú mobileszközről keresték fel, a további sorrend Apple, Sony, Nokia, HTC, LG, Huawei.
- A munkamenetek 68%-át Android operációs rendszerű eszközről indították.
- 78 azonosítható gyártó 719 különböző típusú készülékén jelent meg mobil felületünk.
- Csak 23% használt mobilinternetet, a többi látogató vezetékess szolgáltatáson keresztül érkezett (wifi csatlakozással).

- Az utolsó egy hónapot tekintve jelenleg a 320x480 pixeles mobilkészíték-felbontás a legelterjedtebb, ezt követően a sorrend: 640x1136, 480x800, 360x640, 720x1280, 540x960.
- Az utolsó egy hónapban 63 munkamenetet kezdeményeztek szürkeárnyaltos kijelzőről, nagy valószínűséggel e-bookolvasóról.

Még számos lehetőség...

A cikkben a mobil honlapok és katalógusok oldaláról közelítettem meg annak fontosságát, hogy a könyvtárak is foglalkozzanak azzal, hogy már nem csak asztali számítógépekről kereshetik az olvasók digitális szolgáltatásait. Azonban a mobilkészítékek számos más funkcióval is a könyvtárak szolgálatába állíthatók: megemlíthetők itt a mobilkódok (QR-kód), melyek az OSZK-ban is számos helyen fellelhetők. A hírlapolvasóban egy egyszerű kódbeolvasással eljuthatunk az adott folyóirat digitális változatához, amennyiben az fellelhető az Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázisban. Szintén mobilkódokkal segítjük az épületen belüli tájékozódást. A 30 helyszínen elhelyezett QR-kódok behívják az épület adott pontjára vonatkozó lényegi információkat (5. ábra), sőt felhívják a figyelmet a pár lépésre található kiállításokra is.

Már közterületeken is terjednek a Magyar Elektronikus Könyvtár QR-kódjai¹, melyek az utca emberének a figyelmét kívánják felhívni arra, hogy könyvtári szolgáltatásokat már online, mobilkészítékekkel is pillanatok alatt igénybe lehet venni, beolvasást követően csak néhány érintés és olvasható az adott mű az eszközön.

Az jövő mindenképpen erre mutat, rohamos terjedésük miatt egyre kevésbé halogathatjuk a mobilkészítékek támogatását. Ideje minél több könyvtárnak megtenni legalább a kezdő lépéseket ebbe az irányba.

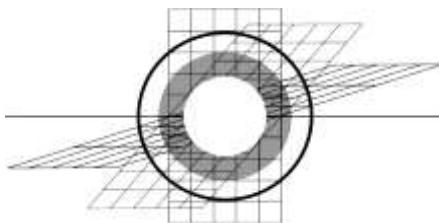
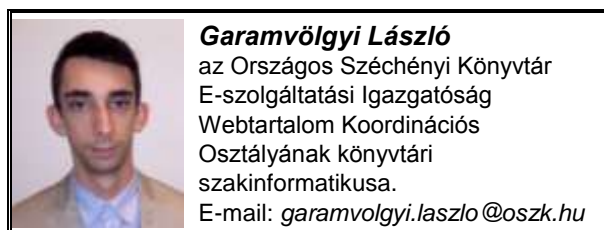

5. ábra Mobilkód beolvasásával megjelenő helyzetfüggő tájékoztatás

Hivatkozás

¹ Nyilvános helyekre matricázott QR-kódokon terjednek a MEK könyvei. = Könyves Blog. 2019. március 19. http://konyves.blog.hu/2014/03/19/nyilvanos_helyekre_matricazott_qr-kodokon_terjednek_a_mek_konyvei (2014. október 10.)

Beérkezett: 2014. X. 15-én.

Pro és kontra az e-könyvekről

E-könyv, e-olvasás szakmai nap az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézetében

Az idén kilencedik alkalommal megrendezett „Országos Könyvtári Napok” keretében, az „Okos könyvtár” programsorozathoz kapcsolódva az *ELTE Bölcsészettudományi Kar Könyvtár- és Információtudományi Intézete* (KITI) 2014. október 15-én „E-könyv, e-olvasás” címmel szervezett szakmai napot. A *Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács* (NHIT) által támogatott rendezvény az *Informatikai és Könyvtári Szövetség* (IKSZ), valamint a *Magyar Könyvtárosok Egyesületének* (MKE) együttműködésével valósult meg. A téma iránti fokozott érdeklődést jól mutatta a zsúfolásig megtelt Kari Tanácsterem, melyben 120-nál is több vendég foglalt helyet. A szakmai nap célja kettős volt. A délelőtti kerekasztal beszélgetésbe meghívott vendégeinket arra kértük, hogy osszák meg velünk az e-könyvkultúrával, az e-könyvolvasás elterjedésével és hatásaival kapcsolatos véleményüket. A délutáni interaktív bemutatók keretében pedig az érdeklődők széles körének, különböző korú és élethelyzetű társadalmi csoportoknak kívántunk lehetőséget adni az e-könyvekkel, e-book-olvasókkal való megismerkedésre.

A program kezdetén *Orlovsky Géza*, az ELTE BTK dékánhelyettes köszöntötte a megjelenteket. Elmondta, hogy saját munkája során és a magánéletében egyaránt elkötelezett híve a digitális technológiának. Az e-könyvkultúra széles körű elterjedésének legnagyobb akadályaként a magyar nyelvű tartalmak szűkebb kínálatát említette, szemben a külföldi e-könyvkiadók széles választékával.

Biró Albert, a *Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács* (NHIT) 2014. október 14-én kinevezett alelnöke nyitóbeszédében az elmúlt évek tendenciáira utalva elmondta, hogy a mai fiatalok számára az internet az elsődleges tájékozódási felület. A digitális közgyűjtemények világa rendkívül változa-

tos és gazdag tartalmakat kínál mindazoknak, akik a kultúrafogyasztásnak ezt a gyors, kényelmes és személyre szabott formáját részesítik előnyben. Az általa képviselt NHIT kiemelt céljaként említette az információs, illetve digitális társadalom építésében való jelentős részvételt, valamint a párbeszéd generálását a tudományos szféra, a szakmai és a civil szervezetek között, melyre kiváló lehetőség nyílt az *E-könyv, e-olvasás* szakmai napon is.

Kiszl Péter az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézetének intézetigazgatója előadásában a könyvtárosképzés és a multifunkcionális könyvtárügy néhány meghatározó mérföldkövét emelte ki. A hazai könyvtár- és információtudomány bölcsője hagyományosan az ELTE szaktanszéke, doktori programja, intézete, melyben a – kezdetben erőteljesen történeti irányultságú – képzés fokozatosan alakult át, mindig az adott kor kihívásainak megfelelően. Az intézet képzési programjának középpontjában már több mint egy évtizede a modern információszerzési megoldások vizsgálata és azok alkalmazásának oktatása és kutatása áll. A jelenlegi informatikus könyvtáros BA és MA struktúra, illetve az akkreditáció alatt álló könyvtárostánár osztatlan mesterképzési szak könyvtörténeti, információmenedzsment és zenei könyvtáros specializációkkal egészülnek ki, felkészítve a hallgatókat nemcsak a könyvtári munkavégzésre, hanem akár a nonprofit vagy a versenyszférában történő munkavállalásra. [1] Az elektronikus könyvek megjelenésére reagálva az intézet elindította e-könyves kurzusát, melynek keretében *Kerekes Pál* hallgatói az e-könyvek technikai, tartalmi, könyvtári kérdései mellett, azok szerzői jogi, szociológiai és pszichológiai vonatkozásait kutatják. Az új médium hatásai tetten érhetőek a hallgatói szakdolgozatokban és doktori disszertációkban egyaránt. *Kiszl Péter*, *Kerekes Pál* és *Takács Dániel* 2014 februárjában megjelent „E-könyvészet –

A digitális könyvkultúra alapvonásai” című kötete [2] szintén az elektronikus könyvek aktuális jellemzőit, gazdasági és társadalmi hatásait mutatja be interdiszciplináris megközelítésben. Megnyitójának végén, a *Fehér bot világnapjához* kapcsolódva Kiszl Péter emlékeztetett rá, hogy az elektronikus könyv esélyegyenlőséget is teremt, a szöveghez való könnyebb hozzáférést a látásukban akadályozottaknak. Provokatív vitaindítóként Nick Sheridonnak, a Xerox kutatójának, az elektronikus papír megalkotójának szavait idézte, miszerint „A számítógépes monitor a műszálas ruhához hasonlít. Az ötvenes években feltalált műszál minden szempontból ideális: egyszerű előállítani és felhasználni, a belőle készült ruha könnyen mosható, és nem kell vasalni. Csak éppen az emberek nem szívesen hordják. A monitor is a valaha kitalált leggyorsabb, legolcsóbb és leghatékonyabb eszköz a szövegek megjelenítésére, de sajnos, senki nem szeret róla olvasni.” [3]

A program folytatásaként „Vele vagy nélküle? – pro és kontra az e-könyvről” címmel kötetlen beszélgetés kezdődött Kerekes Pál az ELTE BTK KITI címzetes egyetemi docense, e-könyvkutató moderálásával az e-könyvekről, mint új kultúraforgasztási formáról. Beszélgetőpartnerei voltak

Békés Márton történész, szerkesztő, Dippold Péter, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtárának igazgatója, Fodor János, az ELTE BTK KITI adjunktusa, Káldos János, az Országos Széchényi Könyvtár különgyűjteményi igazgatója, Molnár József, a PC World magazin főszerkesztője, valamint az ELTE Eötvös Kiadó képviselőjében Sándor Júlia projektvezető.

A beszélgetés folyamán élő, egymás véleményére reagáló, személyes karakterű fórum bontakozott ki, melyben ki-ki saját vérmérséklete alapján fejtette ki gondolatait az e-könyvkultúra pozitív és negatív hatásairól. Kerekes Pál vitaindítóként Békés Márton gondolatait és e-könyvszkeptikus röpiratait idézte, miszerint „az e-book merénylet a könyvkultúra ellen” [4]. Békés Márton erre reagálva elmondta, hogy korábbi véleményét továbbra is fenntartja. Álláspontja szerint az e-könyvek előnyös tulajdonságainak számbavételekor felsorolt szempontokon túlmutatnak azok az értékek, amelyeket kizárólag a nyomtatott könyvek képesek közvetíteni. Véleményét alátámasztandó egy, a családja által őrzött, az első világháború idején megjelent, kéziratos bejegyzésekkel ellátott kötetet mutatott be, mely sú-

lyos történelmi eseményekről és emberi sorsokról tanúskodik. Az egykori események mementójává vált könyv és a benne fennmaradt feljegyzések olyan fontos kulturális és emberi értékeket képviselnek, amelyek átörökítésére az e-book képtelen. Az e-book elterjedését digitális utópizmusnak tartja, melyet kizárólag az egész világ digitális behálózására törekvő nagyvállalatok piaci érdekei diktálnak, erőltetnek a felhasználókra. További ellenérvként említette Békés Márton, hogy a készülékek használata nem demokratikus, az e-könyvet olvasó emberek pedig sohasem fognak valódi közösséget alkotni.

Kerekes Pál válaszában kifejtette, hogy Békés Márton olyasmit kér számon a könyvön, amely a könyvnek nem az elődleges hivatása, funkciója. Az e-könyvek és az e-olvasás hazai népszerűségét mi sem bizonyítja jobban, mint a Magyar Elektronikus Könyvtár (<http://mek.oszk.hu>) és a *Digitális Irodalmi Akadémia* (<http://pim.hu/dia>) statisztikái. Az előbbi 2014 szeptemberében 12 000-et meghaladó letöltést regisztrált, az utóbbi honlapjának havi látogatottsága pedig ugyanebben az időszakban 60 és 70 000 közé volt tehető [5].

Molnár József a PC World magazin főszerkesztője hozzászólásában azt hangsúlyozta, hogy a technikai, technológiai innovációk nem öncélúak. Manapság már az e-könyvolvasó eszközök széles skálája áll a felhasználók rendelkezésére, melyek közül ki-ki a számára megfelelő készüléket és formátumot használhatja. Hosszú távon viszont valószínű, hogy az e-könyvek leginkább a táblagépeken és a mobiltelefonokon fognak terjedni, mert ezek a készülékek már szorosan hozzátartoznak az emberek hétköznapijához. A választás és a döntés az olvasókon múlik. Meglátása szerint a nyomtatott és a digitális formában elérhető tartalmak nem kiszorítják, hanem kiegészítik egymást, hiszen – igazodva a különböző olvasói igényekhez – a PC World magazinnak is létezik online és nyomtatott változata egyaránt. A szerzők, a kiadók által közvetíteni kívánt üzenet mindkét formában eljut a címzettekhez. A digitális formátum melletti további érveként említette a külföldön megjelenő, de Magyarországon könyvkereskedelmi forgalomban nem kapható könyvek e-könyvként történő könnyű elérését. A könyvkiadással kapcsolatban pedig úgy látta, hogy a manapság terjedőben lévő self-publishing megoldásoknak köszönhetően a szerzők jóval egyszerűbben és gyorsabban jelentethetik meg írásait e-könyvformátumban, viszont ez továbbra sem csökkenti a kiadók fontosságát a formailag és tartalmilag igényes kiadványok meg-

jelentetésében. A kiadók szerepét az előbbieken túl leginkább abban látta, hogy az interneten korlátozás nélkül megjelenő szerzői kiadások közül a kiadók képesek kiemelni és felhívni az olvasók figyelmét a valódi kulturális értékekkel bíró alkotásokra. Véleménye szerint a könyveket túlnyomórészt, az e-könyvek elterjedését követően is papírfomában fogjuk olvasni, és csak azokat olvassuk elektronikusan, amelyekhez nem lehet könyvkereskedelmi forgalomban hozzájutni vagy eleve nem készült nyomtatott kiadásuk.

Káldos János, az Országos Széchényi Könyvtár különgyűjteményi igazgatója úgy vélte, hogy a nyomtatott könyv a történelmi emlékezetnek csupán az egyik, de nem kizárólagos továbbörökítője. Békés Márton indulatát megérti, de nem ért vele egyet. A beszélgetés kezdetekor idézett röpirat állítása, miszerint nincs paradigmaváltás, szerinte nem igaz. Elmondta, hogy munkája során számtalan – Békés Mártonéhoz hasonló – régi könyvvel találkozott, melyekhez kivétel nélkül emberi sorsok kapcsolódnak, mégis úgy látja, a könyv nem univerzális történelmi emlékező eszköz, hiszen a szóbeliség világából a könyv sem képes megőrizni semmit. Egy meghatározó olvasmányélményére utalt, *Raymond Kurzweil* „A szingularitás küszöbén” című könyvére, melyben a szerző meggyőző érvekkel bizonyítja, hogy a technológia tulajdonképpen az emberi evolúciót kiegészítő eszköz. Az emberi fejlődés következő lépése a technológiával való összeérés. A 21. század embere ezt a paradigmaváltást éli meg napjainkban. A legfontosabb kérdés pedig az – ahogy az idézett műben is olvasható – hogy képesek vagyunk-e megőrizni mindazt, amit elődeinktől örököltünk. A globálisan technológizálódó világban a társadalmi emlékezet átörökítése, hogy megőrizzük a szóbeliség és az írásbeliség, a magunk és a társadalom emlékeit, rendkívül nehéz feladat. Az idén 20 éves Magyar Elektronikus Könyvtár számára mindez szintén komoly kihívást jelent. A digitális tartalmak elérését és használatát lehetővé tevő készülékekkel kapcsolatban – Molnár Józseffel egyetértve – úgy gondolja, hogy a jövő az univerzális eszközöké, melyek minden eddigi és jövőbeli funkciót egyesítenek magukban.

Dippold Péter, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtárának igazgatója, visszautalva Káldos János szavaira, szintén azt vallja, nem lehet nem észrevenni, hogy a társadalomban a paradigmaváltás milyen hatalmas változásokat okoz. Az *IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions)* szakértői csoportja

által 2013-ban meghatározott öt trendcsoportra [6] utalt, melyek a társadalomban napjainkban végbemenő változásokat, az információs környezetben létező vagy feltételezhetően kialakuló trendeket vették számba [7].

1. trendcsoport: Az új technológiák megnövelik, de egyben be is határolják azok körét, akiknek hozzáférésük lesz az információkhoz.
2. trendcsoport: Az online oktatás demokratizálja és megváltoztatja a globális tanulást.
3. trendcsoport: A magánélet és az adatvédelem határait újra kell definiálni.
4. trendcsoport: A hipertérben keletkező közösségek érzékelik és erősítik az új hangokat és csoportokat.
5. trendcsoport: Az új technológiák megváltoztatják a globális információs gazdaságot

Az öt közül az utolsó, a technológiai változásokra vonatkozó trendcsoport kapcsolódik igazán az e-könyvkultúra kérdésköréhez, mely a hálózati mobil eszközök erőteljes, szinte beláthatatlan terjedését vizionálja. Dippold Péter szerint látnunk kell, hogy az e-könyvek és a multifunkciós készülékek csupán csak egy kis szegmensét jelentik azoknak a generális társadalmi változásoknak, amelyek előtt állunk. Az e-bookok és egyéb eszközök megjelenésével nemhogy szegényedne a világ, hanem gazdagodik. Meggyőződése, hogy ebben a folyamatban ugyanaz játszódik le, mint a különböző médiumváltásoknak az időszakában, amikor a film bejövételével sokan a színház végét jósolták, vagy amikor a fotó megjelenésében sokak a képzőművészet, illetve a festészet végnapjait látták. Mégsem így alakult, megmaradt valamennyi. Vélhetően megmarad a könyv is, az e-könyv pedig egy alternatív lehetőség lesz. Az e-könyvek könyvtári kölcsönözhetőségével kapcsolatban megjegyezte, hogy elterjedt és minden területre érvényes modell hiányában még sok a megválaszolatlan kérdés. A könyvtárak és a kiadók nem feltétlen állnak egy oldalon e téren, viszont emlékeztetett rá, hogy a különböző adatbázis-szolgáltatók kínálatában már jelenleg is hatalmas mennyiségű e-könyvet tartalmazó szolgáltatáscsomagok érhetőek el.

Sándor Júlia az ELTE Eötvös Kiadó projektvezetője alapvetően a könyvkiadók oldaláról közelítette meg az e-könyv és e-olvasás kérdéskörét. Molnár József felvetésére reagálva elmondta, hogy sok szerző azért dönt a self-publishing mellett, mert a

kiadói munkálatokra már nem úgy tekintenek, mint a papíralapú könyvkiadás esetében, hanem csupán megtakarítható költségelemként. Holott a könyvkiadás és a kiadói munka világos munkamegosztást jelent. Pontosan tudható, hogy mi a feladata a szerzőnek, a szerkesztőnek, a lektor-nak, a kiadónak és hogy hol húzódnak e feladatkörök határai. Egy elektronikus kiadvány öntevékeny létrehozásakor megbomlani látszik ez a jól meghatározott egység. Meglátása szerint a kiadók szerepe eddig is és ezután is az lesz, hogy levegyék a szerzők válláról a felesleges terheket, illetve segítsék megtartani azokat a minőségi elvárásokat és formai követelményeket, amelyek a papíralapú könyvkiadás esetében evidensek. A kiadók számára további problémát jelent a nyomtatott és a digitális tartalmak vonatkozásában egyaránt, hogy sokan – kihasználva az illegális letöltés és a fény-másolás lehetőségét – potyautasként szeretnék élvezni a különböző tartalmakat. Az elektronikus könyvkiadással kapcsolatban Sándor Júlia úgy fogalmazott, hogy nem érdemes az árral szemben úszni. Az ELTE Eötvös Kiadó maga is létrehozta saját e-könyvszolgáltatását, az ELTE Readert, melyben ingyenes digitális folyóiratokat, könyveket és jegyzeteket gyűjtöttek össze, elsősorban az egyetem oktatói és hallgatói, továbbá a nagyközönség számára [8]. Zárógondolatként, Molnár József hozzászólását kiegészítve elmondta, hogy manapság már nem csak az idegen nyelvű, külföldön kiadott kötetekre igaz az, hogy nem érhetőek el nyomtatott alakban a hazai könyvkereskedelemben. Egyre több olyan hazai pályázat jelenik meg, amely a kutatók publikációinak eleve csak a digitális formátumban történő közreadását támogatja, a papíralapon történő megjelenést nem.

Békés Márton az előtte szólókra reagálva hangsúlyozta, hogy a célja nem a provokáció, a véleménye alátámasztott, az emberi kultúra integritásáért aggódó vélemény. Ilyen értelemben provokatórként lehet tekinteni *Ray Bradbury* „Fahrenheit 451” című regényének főhősére is, aki szembe megy egy olvasás- és kultúraellenes diktatúrával. A fiatal történész az e-book jövőjével kapcsolatban szintén határozottan fogalmazott: reméli, hogy az továbbra is protézis marad, müláb, pótszer a valódi könyv másodlagos helyettese. Az e-könyvolvasón való olvasást a GPS-alapú tájékozódáshoz hasonlította, melyet bizonyos kutatások az olvasottak megjegyzését, vizuális visszaidézését és az emlékezetet rontó eszközöknek tartanak, mely valódi kultúra-közvetítőként nem alkalmazható. Úgy véli, hogy ezek az eszközök elszigetelik egymástól az olvasókat, így valódi közösségek nem alakulhatnak ki;

nem egyedi, hanem egoista, önmagukra önmagukért figyelő emberek fognak tartalmakat generálni, hiperlinkelni ebben a fejlődésnek nevezett versenyben, miközben a tartalom integritásával és autoritásával senki sem foglalkozik.

Fodor János az ELTE BTK KITI adjunktusa hozzászólásában elismerte, hogy megjelenésekor az e-könyvet retrográd elképzelésnek tartotta, visszalépésnek azoktól a funkcióktól, amelyeket a web legfontosabb előnyei között szoktak emlegetni, mint például a tartalmak szabad hozzáférhetővé tétele és korlátozások nélküli megosztása, azok tetszőleges összekapcsolása, részeik egymáshoz linkelése. Ma már inkább átmeneti folyamatként tekint az e-könyvkultúrára, mely hidat képezhet a könyvnyomtatás kora és a jövő tartalomfogyasztási formái között. Emlékeztetett rá, hogy a vízió a nyomtatás korát felváltó hipertextről és webről sosem vált teljesen valóra, például senki nem írt hipertextre sikerrel szépirodalmat. A hipertext helyett a rövid, könnyen befogadható tartalmak váltak népszerűvé, mint például a Facebook felülete, melyen a felhasználó egy személyére szabott, de véletlenszerű műsorfolyam részesévé válhat. Fodor János a legfőbb kérdésnek azt tartja, hogy 10-20 év távlatában mi lesz a hosszú lineáris szövegek szerepe? Az e-könyvek sikerének oka az lehet, hogy a digitális kor olvasói is igénylik, hogy valaki vezesse őket, hogy egy regény világát a szerző szavai és fantáziája építse bennük fel. A tartalomfogyasztás e két vonulata a jövőben közelíthet egymáshoz és eljőhet egy olyan kor, amelyben a hosszú szövegek tárolását könyvtárak, gyűjtemények végzik és azoknak csak különböző megjelenései lesznek a letölthető, a kinyomtatva megvásárolható, vagy közösségi hálózatokon idézhető formák. Fodor János – Békés Márton nagyvállalatokkal szembeni kritikájára válaszolva – emlékeztetett rá, hogy a könyvkiadás sem mentes multinacionális üzleti érdekektől. Míg a könyvkiadók és a szellemi műhelyek gyakran szekértáborharcot vívnak egymással vagy pályázati támogatásokért, az olcsó és korlátlanul hozzáférhető elektronikus szövegek éppenhogy közelebb vihetik a szerzőket a valós olvasói igényekhez, közönségükhöz. Míg ma az emberek ajándékba, szuvenírként vesznek egymásnak könyveket, amelyeket esetleg el sem olvasnak, a jövőben a megvásárolt nyomtatott könyvek fölértékelődhetnek, az otthonokban gyűjtött könyvespolcok az e-szövegben megismert, megszeretett szerzők olvasói támogatását jelképezhetik.

A kerekasztal-beszélgetést követően „Kapcsold be magad!” címmel interaktív e-könyv olvasó bemutatóval folytatódott a program, melynek fókuszában a kiállított – Hanvon, Kindle Fire, Kobo, Nook Color, Sony és Txtr Beagle márkájú – készülékek használatának megismerése és gyakorlása állt. Kerekes Pál és tanítványai készségesen segítettek minden érdeklődőnek, akik közül sokan most először vehettek kézbe e-könyv olvasó berendezést. Az ismerekedés során kiderült, némi számítástechnikai tudás birtokában bárki könnyen elsajátíthatja a gépek kezelési sajátosságait, és hihetetlen mennyiségű az a hazai és külföldi e-könyv kínálat, amelyhez térítésmentesen hozzá lehet férni. A bemutatót követő letöltési verseny végén a résztvevők között szakkönyveket és fődíjként egy Kindle típusú e-könyv olvasót sorsoltak ki. Mindezek mellett, a szakmai napon kiállítást tartott elektronikus termékeiből és konzultációs lehetőséget biztosított standján az *Akadémiai Kiadó*, a *Wolter Kluwer Kft.*, az *e-Könyv Magyarország Kft.*, az *ELTE Eötvös Kiadó*, a *Multimediaplaza* és a *Typotex Kiadó*.

A szakmai nap folyamán, a kerekasztal-beszélgetésben számtalan érv és ellenérv hangzott el az e-könyvekkel kapcsolatban. A rendezvény sikerét és a téma aktualitását, a vendégek nagy létszáma mellett, számtalan pozitív visszajelzés, valamint az *M1* szerkesztőinek érdeklődése is igazolja. A csatorna *Ma reggel* című műsorában október 15-én reggel *Soós-Vogyerák Anikó* és *Fábián Barna* beszélgetőpartnere Kerekes Pál volt. Bízunk benne, hogy vendégeink sok új információval és élménnyel lettek gazdagabbak és olyan érdekes szempontokat, elgondolkodtató felvetéseket hallhattak, melyek továbbgondolásra ösztönöznek sokakat.

A szakmai napon készült fotók és videó az alábbi webcímeiken tekinthetők meg:

Fotók:

<https://plus.google.com/photos/110438508107919707009/albums/6071629466182468433>

Videó:

<http://www.youtube.com/watch?v=iEuHH-umoZY&feature=youtu.be>

Kapcsolódó hír:

<http://elte-lis.blogspot.hu/2014/10/elo-eleven-muveltsegert-siker-es-szakmai.html>

Hivatkozások

- [1] KISZL Péter: Ízlik-e a bolognai? A többciklusú informatikus könyvtárosképzés eddigi tapasztalatai. = *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 57. évf. 1. sz. 2010. p. 3-14.
- [2] KERÉKES Pál – KISZL Péter – TAKÁCS Dániel: E-könyvészet: A digitális könyvkultúra alapvonásai. Budapest, ELTE BTK KII, 2013. 310 p. ISBN 978-963-28-4378-0
- [3] Idézi: CZEGLÉDI László: A könyvtári szolgáltatások újabb rétegei – Az e-tananyagok könyvtári szolgáltatásának lehetőségei és problémái. = *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 52. évf. 4. sz. 2005. p. 184.
- [4] BÉKÉS Márton: Könyvpalotaforradalom. Forrás: <http://jobbklikk.hu/index.php?Cikk=802> [Letöltés: 2014. október 29.]
- [5] Statisztikai adatok: Magyar Elektronikus Könyvtár – <http://mek.oszk.hu/html/vgi/kereses/kereses.phtml?tip=stat> [Letöltés: 2014. október 29.] Digitális Irodalmi Akadémia – <http://www.pim.hu/object.79354e68-0054-41c0-8253-796964dfaf57.ivy> [Letöltés: 2014. október 29.]
- [6] Bővebben lásd: IFLA Trend Report. Forrás: <http://trends.ifla.org/> [Letöltés: 2014. október 29.]
- [7] DIPPOLD Péter: Trendek az európai könyvtárügyben. = *Könyvtári Figyelő*, 60. évf. 1. sz. 2014. p. 71–72.
- [8] Az ELTE Reader elérési módja: <http://www.eltereader.hu/> [Letöltés: 2014. október 29.]

Beérkezett: 2014. IX. 11-én.

Boda Gáborné Köntös Nelli

(*ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet*)

Szegedi pályázatok „Az év fiatal könyvtárosa“ (2014) címre

Mint ismeretes, 2000-ben a *Magyar Könyvtárosok Egyesülete* (MKE) és az *Informatikai és Könyvtári Szövetség* (IKSZ) „Az év fiatal könyvtárosa“ címmel az ifjabb könyvtárosi nemzedék méltó megbecsülése érdekében, azok pályaműveinek jutalmazására, elismerésére díjat alapított. Úgy esett, hogy ebben az évben a *Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Kuno Könyvtár*ából öt ifjú pályázó is beadta dolgozatát, és azok a bírálók előtt jól szerepeltek. A pályázati kiírás idei győztese, *Kecskeméti Gergely* is a szegedi fiatalok közül került ki.

A beadott pályaművek alapos és nagy terjedelmű munkák, változatlan formában még egyenként is próbára tennék a TMT közlési lehetőségeit. Így szerkesztőségünk úgy határozott, az értékes munkákat alkalmanként rövidített formában, az eredeti pályázatok ismertetéseként mutatja be az olvasóknak. Ezúttal, egy csoportban az öt szegedi pályamunkát.

Kokas Károly

a TMT Tanácsadó Testületének tagja
(*Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Kuno Könyvtár*)

Kecskeméti Gergely

A Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Kuno Könyvtára kölcsönzési politikájának és szabályzatának kialakulása

Egy könyvtár kölcsönzési politikájának kialakulásával nem túl gyakran foglalkozik az ember a mindennapokban, még akkor sem, ha könyvtáros. Pályázatomban elsődleges célja az volt, hogy a rendelkezésre álló és felkutatható információkból – saját következtetéseimmel kiegészítve – rekonstruálni tudjam, milyen folyamat eredménye a jelenleg is érvényben levő szabályzatunk. Ezt az ismeretanyagot – úgy vélem – az esetleges jövőbeni változtatásoknál is fel lehet majd használni. Eredeti munkám nagy mennyiségű számadatot tartalmaz, melyeket igyekeztem képi megjelenítéssel olvasóbaráttá tenni, sajnos ebben a cikkben – terjedelmi okok miatt – ezek bemutatására nem volt lehetőség.

A kölcsönzés jelentősége a könyvtár életében

Az Egyetemi Könyvtár 1921-es alapítása utáni első években a látogatóknak „csupán” kölcsönzésre volt módja, mivel – a rendelkezésre bocsátott terület szűkössége miatt – olvasóterem kialakítására nem kerülhetett sor. Az olvasóközönség nagy részét az egyetem hallgatói tették ki, akik leginkább a tanulmányaikhoz szükséges könyveket keresték. A gyakran keresett dokumentumok csak helyben olvashatók voltak (1924-től már olvasótermi használat), így azok – legalább egy példányban – elérhetővé váltak. A helyben olvasás akkori hangsúlyossága miatt ez többnyire kielégítő megoldást is nyújtott. Az olvasótermi helyek száma azonban nem nőtt a beiratkozott olvasók számának arányában, ezért egyre inkább a kölcsönzés felé toldott el a korábbi egyensúly, így tudott csak megbirkózni a könyvtár az egyre növekvő olvasói igényekkel.

Az Egyetemi Könyvtár szabályzatának és kölcsönzési politikájának kialakulása és változásai a kezdetektől az integrált könyvtári rendszer bevezetéséig

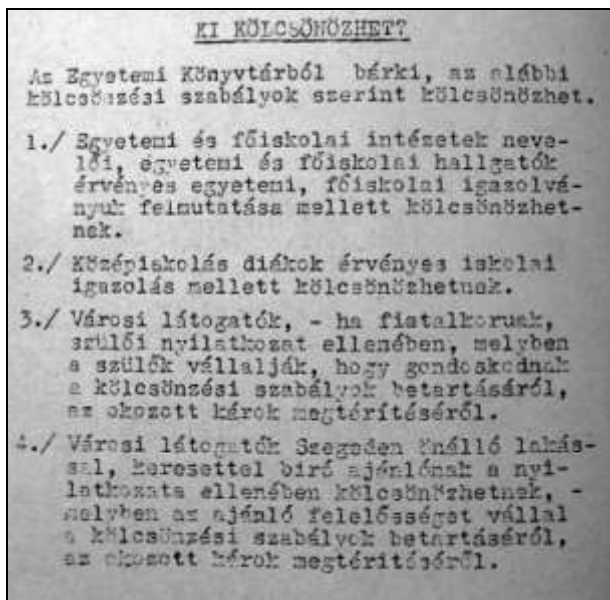
A könyvtári szabályzat és kölcsönzési politika kutatása nehéz feladat abból a szempontból, hogy a korabeli források ritkán tartották szükségesnek, hogy dokumentálják a napi működési rutin részleteit. Leginkább azokban az esetekben találunk utalásokat, mikor egy korábbi rend megváltoztatása okán a statisztikai adatokban is változások történtek. Ilyenkor magyarázatként – sajnos nem minden esetben részletesen – a dokumentumok

feltüntetik az új szabályzat létrejöttének okait is. A pályázatban található tényleges adatok jelentős része az Egyetemi Könyvtár éves jelentéseiből és tájékoztató anyagaiból származik.

Az 1921/1922-es tanévben az Egyetemi Könyvtár az egyetem Dugonics téri épületének két helyiségét kapta meg. Az 1936-os számadatok szerint a 212 330 kötetes teljes könyvtári állományból 6734 dokumentumot kölcsönöztek ki, 29 415-öt olvastak helyben. A dokumentumok nagy része raktárban került elhelyezésre, az olvasóteremben található példányokat csak helyben lehetett használni, így a kölcsönzéshez mindenképp a raktárból történő „kikérésre” volt szükség. Az 1952-es évi jelentésben említik először az előjegyzés lehetőségét: „Az olvasószolgálat jobb ellátása érdekében az eredménytelen kéréseket nyilvántartjuk s a kért mű beérkezése után, természetesen indokolt esetben az illető részére a művet félretesszük, s részére értesítést küldünk ki.” [1] Az első – konkrét – kölcsönzési politikát az 1953-as, az olvasók számára kiadott könyvtári tájékoztató anyagban találjuk meg írásban: a kölcsönözhető könyveket két hétre lehetett elvinni, indokolt esetben hosszabbítani is lehetett őket, a határidőre vissza nem hozott dokumentumok után késedelmi díjat kellett fizetni. A beiratkozás feltételei meglehetősen szigorúak voltak (1. ábra).

1955-ig a könyvtár nem tett különbséget az egyetem polgárai, és a városi olvasók kiszolgálása között. A városi közkönyvtára, a Somogyi-könyvtár 1952-től kölcsönzési szolgáltatást is nyújtott, ezt kihasználva következik be az Egyetemi Könyvtár

első ismert kölcsönzési politikájának változása. 1953-tól a városi dolgozók tekintetében a kölcsönzési funkciókat az Egyetemi Könyvtár szűkítette: a szépirodalmi műveket keresőket nem, a szakirodalmat keresőket pedig beiratkozási díj ellenében szolgálták csak ki. A nagy forgalom miatti jelentős állományrongálódást és a tudományos igények lassabb kielégítését is sikerült így megszüntetni.

1. ábra **Kölcsönzési szabályzat**

Az 1962-es tájékoztató anyag szerint az egyszerre kölcsönözhető dokumentumok számát négyre, a kölcsönzési időt három hétre emelték, ezek az évek folyamán rendszeresen változtak, valószínűsíthetően az aktuális kölcsönzési forgalom alapján. 1974-től egy olvasó egyszerre öt könyvet kölcsönözhetett, majd 1975-től az állomány jelentős – 100 000 kötetnyi – részét csak helyben olvashatóvá tették. A döntések hátterében az állhatott, hogy ezekben az években nőtt az olvasótermi helyek száma, és a kevés példányban előforduló műveket inkább helyben szerették volna kiszolgálni, így növelve a hozzáférés esélyét, egyben csökkentve a behajthatatlan kikölcsönzött dokumentumok miatt nem teljesíthető kérések számát. A 80-as évektől a tankönyvek lejáratú idejét nem lehetett hosszabbítani, így biztosítva, hogy azok „forogjanak”: kevesebb ideig lehettek ugyan egy olvasónál, összességében viszont szélesedett használóinak köre.

A kölcsönzés rendje az integrált könyvtári rendszer bevezetéséig

1921-től, a könyvtár Szegedre költözésétől van lehetősége az olvasóknak dokumentumokat kölcsönözni. Ez a kezdeti időkben a Kolozsváron megszokott módon, az onnan hozott, majd Szegeden sokszorosított „könyvkártya” segítségével történt. Kölcsönzéskor a könyvtáros kiemelte a könyvsarokban levő kártyát, rábélyegezte a lejárat dátumát, ráírta az olvasó törzsszámát és aláírta a kártyát.

1952-ben „tasakos” kölcsönzési rendet vezettek be: beiratkozáskor az olvasó nevére kitöltöttek egy tasakot, amely törzsszámát, személyi adatait, érvényességét, a belépési nyilatkozatot és jóállást tartalmazott, kölcsönzéskor a kivett könyvek kártyáit a tasakba helyezték, ezeket a lejárat szerint rendezték. A könyvtár a tasakos kölcsönzés mellett indikátoros nyilvántartással is rendelkezett, az ellenőrző cédulák a példányok raktári száma szerinti sorrendben voltak visszakereshetőek.

1995 végén a FEFA III. keretében benyújtott és elnyert pályázattal integrált könyvtári rendszert vezettek be: az addigi „tasakos” kölcsönzési módot meg kellett feleltetni egy adatbázisban rögzített vonalkódalapú olvasói és dokumentumtípusokkal dolgozó rendszernek. Fontos hangsúlyozni, hogy itt nem egy teljesen új, a korábbiaktól eltérő kölcsönzési politika jött létre, pusztán a korábbi, analóg rendszert formálták át annyira, hogy a digitális adatbázisokkal működőképes legyen. A folyamat nagyjából két évig tartott, ezután következhetett a Voyager integrált könyvtári rendszer bevezetése a kölcsönzésben. A regisztrált látogató az olvasótípusa megállapítása után már a számára elérhető jogosultságokkal (kölcsönzési idő, kölcsönözhető példányok) tudta használni a könyvtárat. Ez a rendszer lett az alapja a könyvtári integrációkor egyesült könyvtári állomány és a beiratkozott olvasók nyilvántartásának, amelyet a könyvtár a mai napig használ.

A tanszéki, intézeti könyvtárak szabályzata, kölcsönzési politikája

A 2004-es évben bekövetkezett könyvtári integrációkor több mint 70 tanszéki és intézeti könyvtár költözött be az újonnan átadott épületbe, hogy létrejöhön az egyetem integrált nagykönyvtára.

Mivel az összeköltöző könyvtárak között az Egyetemi Könyvtár olvasói és dokumentumstruktúrája volt a legnagyobb, ebbe a szerkezetbe olvadt bele (részben új szerkezeti elemeket is létrehozva) a többi, kisebb könyvtári állomány. Amíg az Egyetemi Könyvtár igyekezett általánosan kiszolgálni az olvasói igényeket, addig a tanszéki, intézeti könyvtárak speciális állománnyal és olvasóközönnyel rendelkeztek.

A szabályzatok kevésbé voltak rögzítve, illetve rugalmasabban is kezelték őket. A megtalálható anyag nagy része jellemzően az adott tudományterületre szabott volt, többnyire a kapcsolódó szak/szakok hallgatói, oktatói használták, ezért a beiratkozást kevés helyen kötötték feltételekhez. A kar, intézet oktatói gyakorlatilag korlátlanul kölcsönözhetek, a legtöbb helyen megtalálható helyben olvasható állományból is. Tasakos, vagy füzetben rögzített módszerrel működtek, s ez alól csak néhány, az integrációt közvetlenül megelőzően már valamely számítógépes rendszert használó könyvtár volt kivétel.

Az Egyetemi Könyvtár számára jelzésértékű, hogy az egyes egységek oktatói, kutatói között még mindig akadnak, akik – 10 évvel az integráció után is – ragaszkodnának a tanszéki keretek közt egykor megszokott egyéni eljárásokhoz.

A könyvtári integráció folyamata

„A karok és intézetek könyvtárai hozzá vannak nőve a karok és intézetek speciális, sőt személyi igényeihez, a karok és intézetek még rövid időre sem szívesen kölcsönöznek könyveket. Az egyetemi könyvtárügy decentralizációja az egyetem szakkönyvtárakkal való, az eddigénél is fokozottabb összeműködés és élénkebb kapcsolat kiépítése által érhető el.” [2]

Az integráció igénye már az alapítás utáni években feltűnt, majd időről időre újból felmerült. Ideiglenes megoldást nyújtott, hogy 1956-tól az Egyetemi Könyvtár központi könyvtári feladatot látott el, 1967-től pedig a tanszékekről bekért kötelező olvasmánylista alapján gyarapítja a saját állományát. Egy 1977-es elképzelés szerint „a hálózatot 10-15 nagykönyvtárba lehetne tömöríteni kb. 30-50000 kötetes törzsállományokkal és kvalifikált munkatársakkal” [3], ez azonban nem valósult meg. A kilencvenes évektől az Egyetemi Könyvtár már – a végül 2004-ben megvalósult mód szerinti könyvtári integrációt célul kitűzve – tervezte a kari, intézeti könyvtárakkal való egyesülést.

Az, hogy az integráció a megvalósult módon jöjjön létre, egy másik problémát is felvetett, ez pedig az Egyetemi Könyvtár helyének kérdése volt. Az 1921-es alapításkor egyértelmű volt, hogy a Dugonics téri épület könyvtári célra rendelkezésre bocsátott két terme nem lesz elegendő a hosszú távú működéshez. Bár a problémát az első években csökkentette az épületben további termek átadása könyvtári célokra, teljes megoldást nem nyújtott. 1939-re 25 szobányi területen kellett megoldani a dokumentumok raktári és olvasótermi elhelyezését, emellett a teljes könyvtári infrastruktúrát üzemeltetni. 1951-ben a nagy belmagasságú raktárakat félemeletekre osztották, majd 120 000 padlón tárolt kötet elhelyezését vasállványzat felállításával oldották meg 1957-ben, az olvasótermi hely szükségére azonban továbbra sem volt megoldás.

„Ezért távlati programunk nem lehet más, mint a kor követelményeinek megfelelő könyvtárépület felépítése érdekében kifejtendő törekvésünk.” [4] 1971-re elkészült az új könyvtári épület tervpályázata, amely azonban nem valósulhatott meg, ideiglenes megoldásokkal tudták csak biztosítani a könyvtár működését a rendszerváltás utáni nagy felsőoktatási integrációig. A korábban önálló szegedi felsőoktatási intézményekből létrejött Szegedi Tudományegyetem 1997-től előkészítette a könyvtár új épületének megépítését. 2004 decemberében átadták a *József Attila Tanulmányi és Információs Központot*, melybe – az Egyetemi Könyvtár által korábban kidolgozott, a teljes integrációt célzó terv realizálása érdekében és szenátusi határozat, illetve rektori utasítás alapján – nemcsak az Egyetemi Könyvtár, hanem a tanszéki, kari, intézeti könyvtárak is beköltöztek, megvalósítva a könyvtári integrációt.

Kari és tanszéki állományok kölcsönzési módjának kialakítása az integrált könyvtárban

Az előzőekből látható, hogy a központi és a tanszéki, intézeti könyvtárak integrációja nem volt zökkenőmentes feladat. A beköltöző könyvtárak dokumentumait oly módon kellett feldolgozni, hogy azok belesimuljanak a központi könyvtár már meglévő elektronikus katalógusába. A beérkezett hatalmas állomány azonnali egységes feldolgozására – a napi működés biztosítása mellett – nem volt sem idő, sem energia. A számítógépes adatbázissal rendelkező könyvtárak dokumentumrekordjait konvertálással töltötték be az Egyetemi Könyvtár katalógusába. A korábbi adatbázisokban azonban nem, vagy nem megfelelően szerepelt a dokumentumok kölcsönzési viselkedésére utaló adat: az

integrált könyvtári rendszerben való kiszolgáláshoz ezt mindenképp hozzájuk kellett rendelni. Mivel a tanszéki és intézeti könyvtárakban nem volt kialakult példánytípus-alapú kölcsönzési politika, így az Egyetemi Könyvtár már meglévő feltételrendszerét kellett alapul venni.

A beérkezett s raktárban elhelyezett kari, tanszéki stb. könyvtári állomány dokumentumait fehér matricával jelölték, így annak Kölcsönzőbe érkezésekor a könyvtáros tudta, hogy azt először fel kell dolgoztatni. A feldolgozó *nemcsak* a szabványos leírást készítette el, hanem a megfelelő példánytípust is hozzá kellett rendelnie a rekordhoz. Ha a mű az Egyetemi Könyvtár rekordjai között már megtalálható volt, akkor egyszerűen ugyanazt a típust kapta.

Az tanszéki, intézeti könyvtárak olvasói jogosultságait szintén az Egyetemi Könyvtár már meglévő rendszerébe kellett beilleszteni. Sok esetben a kar, tanszék szerette volna elérni, hogy a beköltözött könyvtárak anyagához csak az adott kar vagy szak hallgatói, oktatói férjenek hozzá (ahogy a gyakorlatban az integráció előtt volt). Ez ellentmondott az integráció egyik alapvető céljának, hogy ne széttagolt állományokhoz hozzáférő szűk felhasználói rétegeket alkossanak, hanem hogy az egységes, minden tudományterületet magába foglaló könyvállományt minden egyetemi polgár számára elérhetővé tegyék.

A könyvtári integráció utáni változások a szabályzatban és a kölcsönzési politikában

Az integrált könyvtári rendszerre való átállást követően egymás után merültek fel olyan események, amelyek új, az eddigi kölcsönzési rendszerbe nem illő dokumentumtípusokért kiáltottak, ezek részletezésére – terjedelmi okokból – ebben a cikkben nem térek ki.

Az *Egységes Tanulmányi Rendszer* (ETR) 2001-es bevezetésétől az egyetem összes hallgatójának tanulmányi és személyes adatait is egy központi rendszerben tartják nyilván, de ezek könyvtári felhasználása sem technikai, sem adatvédelmi szempontból nem volt megoldható. A *Hallgatói Szolgáltató Irodával* való tárgyalások, és az adatkonvertálás technikai feltételének megteremtése után megszületett a – hallgatók számára – jelenleg is automatikusan működő beiratkozási és tagság-újítási rendszer. A 2012/2013-as tanévtől kezdve csak ilyen módon iratkozhatnak be az egyetem hallgatói a könyvtárba, ami mind a hallgatók, mind

a könyvtár számára jelentős idő- és munkamegtakarítást jelent. Megszűntek a kézi adatrögzítés okozta esetleges gépelési hibák, az adatomodositás bejelentésének elmulasztása miatti téves e-mail és lacímre kiküldött értesítések.

Az olvasói elégedettségfelmérések eredményei alapján 2013-ban a könyvtár változtatott a tankönyvek kölcsönzésének kezelésén. Ezeket a dokumentumokat tradicionálisan sosem hosszabbítottuk, ettől az évtől kezdve viszont – a könyv bemutatása esetén – újra kikölcsönözhetővé váltak. Az általános háromhetes kölcsönzési időt négy hétre növeltük.

A kezdetektől a minőségbiztosított intézményig (összegzés)

Az 1921-es alapítás óta az Egyetemi Könyvtár szabályzata, kölcsönzési politikája, szokásai számtalan változtatáson mentek át. A változás mozgatórugója minden korban az olvasói igények lehető legteljesebb kielégítése volt. Sok szempontból teljesen más rendszert láthatott viszont egy tanszéki és az egyetem központi könyvtárába is beiratkozott olvasó.

Az integrált könyvtári számítógépes rendszer bevezetése 1997-ben nagyban megváltoztatta a korábbi kölcsönzési gyakorlatot az Egyetemi Könyvtárban. Az addigi analóg módszer digitálissá vált: amíg a tasakos kölcsönzési rendszerben egy elvileg nem kölcsönözhető dokumentum kiadásánál több lehetősége is volt a könyvtárosnak, addig ezt a számítógépes rendszer már nem engedte meg.

A 2004-ben bekövetkezett könyvtári integrációig az Egyetemi Könyvtár dolgozóinak és olvasóinak volt ideje megszokni az új módszert, ezt ugyanakkor a tanszéki könyvtárak nagy része nem mondhatta el magáról. A könyvtárak összevonása és a számítógépes rendszer nemcsak a tanszéki könyvtárakat látogatók, hanem az ott dolgozó könyvtárosok számára is sok újdonságot hozott.

Az összes könyvtári munkafolyamat dokumentálásával, az azoknak való megfeleléssel 2012 végére „a Klebelsberg Könyvtár »könyvtári tevékenység« területen minőségirányítási rendszert vezetett be és alkalmaz, mely megfelel az MSZ EN ISO 9001:2009 szabvány követelményeinek.” [5] A minőségbiztosítás adta lehetőségek lezárták az integrációkor felmerült – az eltérő szokások miatti – kérdéseket. A munkafolyamatok egységes leírásával és azok betartásával rögzített normák stabil

alapot adtak az egységes munkavégzéshez. A különböző munkaterületeken dolgozó könyvtárosok is ugyanazon elvek alapján következetesen minőségi munkát láthattak el.

Munkámban ugyan a hagyományos dokumentumok kölcsönzésének kialakulásával foglalkoztam, mégis azt gondolom, a könyvtárak és könyvtárunk jövője alakulásának szempontjából nem tekinthetünk csak erre. A digitális anyagok megjelenése, az analóg anyagok digitalizálása, indexelése és szolgáltatása még jó ideig nem fogja ugyan kiszorítani a klasszikus dokumentumkölcsönzést, azonban fel kell készülnünk a könyvtári funkció megváltozásával járó következményekre.

Irodalom

- [1] SZEKERES Pál: Beszámoló a Szegedi Egyetemi Könyvtár 1952. évi működéséről. Szeged, Egyetemi Könyvtár, 1952. p. 8.
- [2] BIBÓ István: Könyvtáraink racionalizálása: A Szegedi Egyetemi Könyvtár tíz éve. Szeged, Szeged Városi Ny., 1930. p. 17.

- [3] Beszámoló jelentés a József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtára 1977. évi működéséről. Szeged, JATE, 1978. p. 2.
- [4] Beszámoló a Szegedi Egyetemi Könyvtár 1961. évi működéséről. Szeged, Egyetemi Könyvtár, 1962. p. 1.
- [5] A Klebelsberg Könyvtár minőségbiztosítási rendszert vezetett be. A hozzáférés módja:
<http://ww2.bibl.u-szeged.hu/index.php/component/content/article/9-magyar-nyelvu-tartalom/friss-hirek/968-a-klebelsberg-konyvtar-minosegbiztositasi-rendszert-vezetett-be> (Letöltés ideje: 2014.05.16.) (Elektronikus dokumentum)

Beérkezett: 2014. X. 19-én.

Molnár Sándor

Folyóirat-digitalizálási projektek a Széphalomtól a DélmagyArchívig

Bevezetés

Az SZTE Klebelsberg Könyvtár már több mint 15 éve foglalkozik digitalizált folyóiratfüzetek szolgáltatásával, ennek ellenére mindaddig nem született olyan írás, amely összefoglalja a könyvtár ez irányú tapasztalatait. Kevés primer forrás áll a rendelkezésemre, javarészt szóbeli elbeszélések, cikk- és tanulmányrészletek, illetve Networkshop-előadások alapján lehet rekonstruálni a korábbi évek eredményeit. Írásomba a jelenleg futó legnagyobb digitalizáló projektet, a *Délmagyarország* napilap digitalizálását, és a szolgáltatás kialakítását szeretném bemutatni.

A kezdetek

Az Egyetemi Könyvtárban már a 2000-es évek elején voltak olyan kísérletek, amelyek teljes szö-

veggel elérhető könyvek online szolgáltatását célozták. Az első projekt alanya, a *Széphalom* című szegedi folyóirat volt. A Széphalom 1927–1944-ig működött, egyetemtörténeti jelentősége abban áll, hogy a két világháború közötti időszakban ez volt a legjelentősebb szegedi tudományos igényű lap. A szerzők között egyaránt megtalálhatók az egyetemhez (pl. *Szekfű Gyula* és *Trencsényi-Waldapfel Imre*), és a város irodalmi életéhez kötődő személyek (pl. *Juhász Gyula* és *Radnóti Miklós*) is. „A magyar tudományos és irodalmi élet számos kitűnősége körükből származik”¹, ezáltal az országon belül tudományos viszonylatban ez az egyik legjelentősebb szegedi folyóirat.

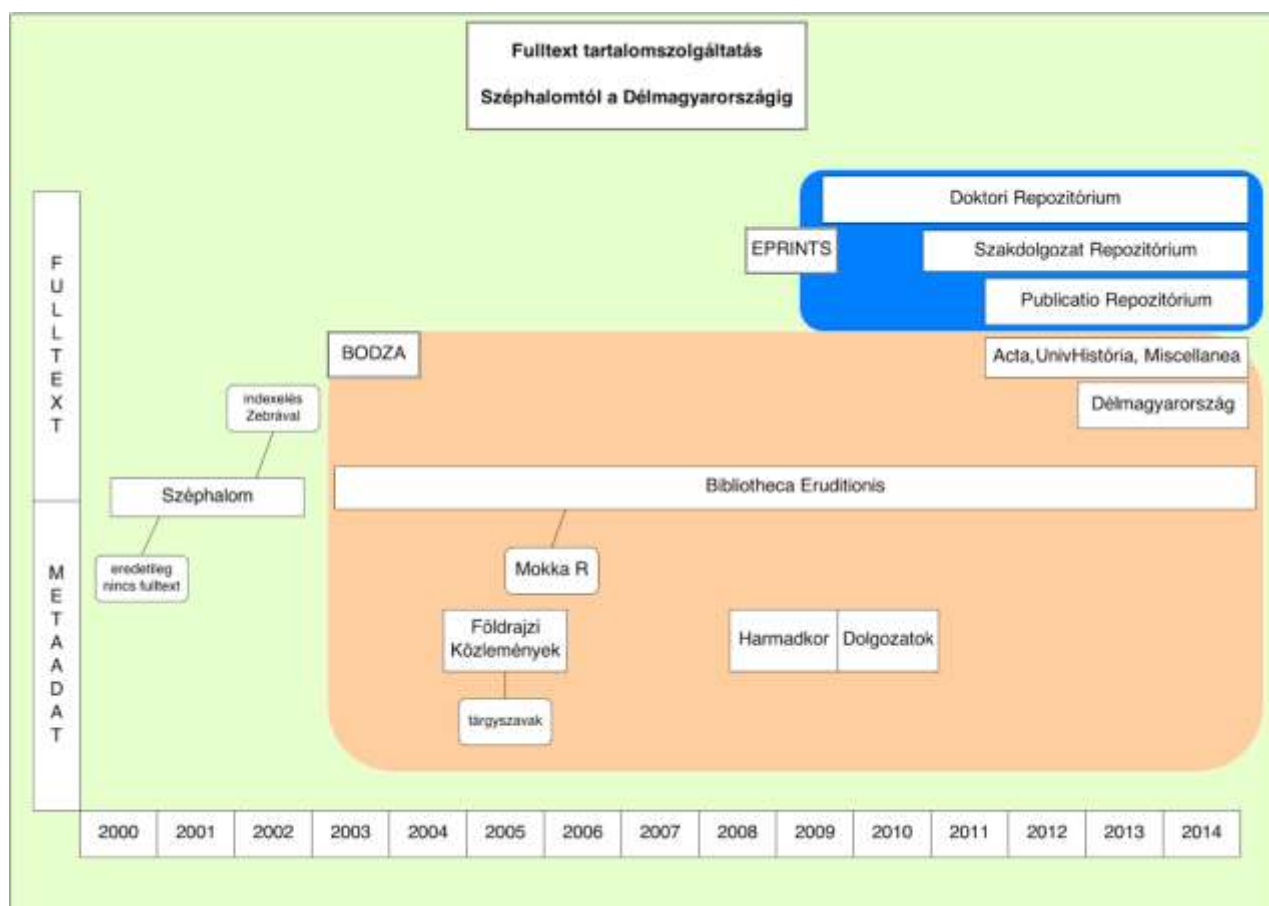
A megvalósult szolgáltatás, a 2000-es Networkshop konferencián került bemutatásra², a „digitális Széphalom” a könyvtár honlapjának egyik aloldalán kapott helyet.³

A Széphalom átadása után egy évvel készült el a folyóirat teljes szövegű adatbázisa. A szöveg indexelése, egy a könyvtártól független szereplő, az IndexData által fejlesztett Zebra szoftverrel történt⁴. A digitalizált Széphalom korát megelőző szolgáltatás volt, a weben keresztül elérhető volt a folyóirat teljes szövege. Sajnos ma már nem érhető el az adatbázis, mert a könyvtár 2004-es költözésekor megsérült az a szerveregység, ahol ezt az adatbázist tárolták, és a későbbiekben már nem építették újra.

A 2000-es évek elején indult el a Bodza, az Egyetemi Könyvtár „házon belül” fejlesztett rendszere. Indulásának története szorosan összekapcsolódik, a *Bibliotheca Eruditionis* projekttel, amely munka 2003-ban indult⁵, majd 2008-ra készült el a MOKKA-R⁶.

Ezzel párhuzamosan a szegedi Egyetemi Könyvtárban kísérletek indultak különböző Bodza-alapú folyóirat-indexelési projektek megvalósítására, a *Földrajzi Közlemények* (2002), a *Harmadkor*⁷ (2008), a „Dolgozatok a Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem Archaeologiai Intézetéből” (2009). E három kiadvány sok szempontból rokonságot mutat egymással, teljes szövegű indexelés egyik esetében sincs, de lehetőség van a digitalizált állomány képként való elérésére. Ebben a három adatbázisban nincsenek letölthető PDF fájlok, illetve nincs OCR-ezett szöveg sem. A tartalom visszakereshetőségét a hagyományos könyvtári címléírás adja.

Az 1. ábrában látható, milyen „lépcsők” után jutott el a könyvtár a jelenleg használt szolgáltatási helyek kialakításához. 2010 előtt nem volt evidencia digitalizált anyagaink fulltext indexelése, noha az első kísérlet már 2002 környékén megtörtént.

1. ábra A szegedi tartalomszolgáltatási projektek összefoglalása

A Bodza alapú adatbázisok tapasztalatai alapján 2011-ben indult el a Contenta-projekt. A Contenta az egyetemi könyvtár közreműködésével készülő repozitóriumok közös gyűjtőhelye. A különböző típusú digitális szövegek más szoftveres környezetet igényelnek, ezért jelenleg a könyvtár az egyetemi kiadványok (SZTE Egyetemi Kiadványok Repozitóriuma⁸), egyetemtörténeti anyagok (SZTE UnivHistória⁹), és állományvédelmi okból digitalizált folyóiratokat (SZTE Miscellanea¹⁰) a Bodza rendszerben, a szakdolgozatok, doktori disszertációk, és az egyetemen született cikkek kezelését egy E-prints alapú repozitóriummal oldja meg.

2012 novemberében adták át¹¹ a Contenta repozitóriumot. A 2013-as Networkshop konferencián is készült előadás az elért eredményekről¹².

A digitális Délmagyarország, a DélmagyArchív

A Délmagyarország digitalizált példányainak szolgáltatása, azaz a DélmagyArchív az Egyetemi Könyvtár legújabb, és a feladat nagyságát tekintve eddig legösszetettebb folyóirat-digitalizálási projektje. A lap fennállásának 100 éves évfordulóján került szóba először a Délmagyarország digitalizálása¹³.

Fontosnak tartom dióhéjban bemutatni a folyóirat történetét, így megvilágítva annak sajtótörténeti jelentőségét. A Délmagyarország Csongrád megye egyik legjelentősebb napilapja, 1910 májusában indult. A ma 104 éves vidéki napilap története szorosán összefügg a 20. század magyar történelmével. Indulásakor már öt különböző jellegű napilap volt a piacon. Ezek közül „a két nagy” a *Szegedi Híradó*, és a *Szegedi Napló* volt, emelet három kisebb jelentőségű lap, a *Szegedi Friss Újság* (korabeli bulvárlap), a *Szeged és Vidéke* (a Nyugat szellemiségéhez hasonló) és a *Friss Hírek* szolgált ki a szegedi lakosság igényeit. Üzletileg kockázatos vállalkozás volt hatodik szereplőként színre lépni, de a Délmagyarország szerkesztőinek és újságíróinak munkája meghozta gyümölcsét. „A Délmagyarország, nem is titkoltan, a szegedi sajtópiac első helyéért, a vezető pozíció megszerzéséért indult harcba.”¹⁴

A húszas évek kül- és belpolitikai változásai, valamint a nagy gazdasági világválság alaposan átrendezte a szegedi sajtópalettát. Megjelent két tipikusan 20. századi folyóirat, a szociáldemokrata szellemiségű *Munka*, illetve a revizionista *Szegedi Új Nemzedék*. Az anyagi nehézségek miatt csak a *Szegedi Napló*, a Délmagyarország, valamint a

Szegedi Új Nemzedék maradt talpon, a többi lap csődbe ment. A két világháború közötti időszakban élte a Délmagyarország egyik virágkorát, de mivel ellenzéki lapnak számított, emiatt gyakran érték támadások. 1944-ben a szovjet csapatok bevonulásakor minden szegedi lap megszűnt, csak a Délmagyarország indult újra. Hamarosan a kommunista párt befolyása alá került, később az MKP, majd az MSZMP helyi lapja lett. 1990-ben privatizálták, ma a *Lapcom Kft.* tulajdona.

Az korszakot összefoglaló szegedi sajtótörténet 1855–1945 című ábrán (2. ábra) látható mely hírlapok voltak a Délmagyarország kortársai. A *Munka*¹⁵ és a *Szegedi Újság*¹⁶ töredékes sorozata szabadon elérhető az SZTE Miscellanea repozitóriumából.

Az előkészületek

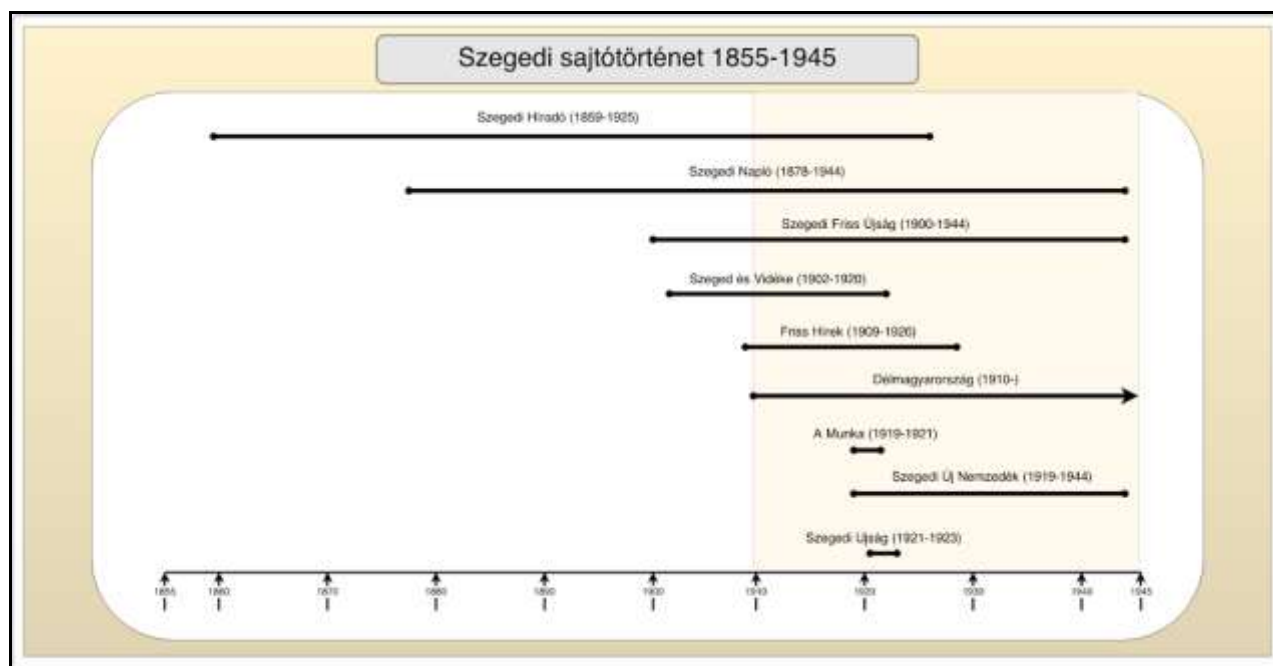
A Délmagyarország-projekt eredetileg a szegedi Egyetemi Könyvtár, és a Somogyi-könyvtár közös vállalkozása volt, ehhez később csatlakozott a Délmagyarország kiadója is.

Az első állomás, a feldolgozni kívánt kötetek számbavétele, valamint a meglévő könyvtáron belüli, és külső raktárakban tárolt kötetek állapotfelmérése volt.

A digitalizálás több szálon indult el. Az Egyetemi Könyvtár az 1920–1945-ig tartó időszakot, míg ezzel párhuzamosan a Somogyi-könyvtár az 1910–1919 közötti időszakot dolgozta fel. A digitalizálás két különböző eszköztípuson: könyvszkenneren, illetve dokumentumszkenneren történt.

A digitalizálás folyamatában, a kép elkészülte csak az első szakasz, az utómunkák arányaiban több időt igényelnek. A Délmagyarországot a munkát végző szkennertípustól függetlenül képfájlként digitalizáljuk. Az elkészült fájlokat OCR-ezzük, majd az így elkészült kötegfájlt a PDFToolKit nevű program segítségével bontjuk lapszámra. Ennek a programnak az az előnye, hogy parancssorból futtatható, és jóval gyorsabb mint más PDF kezelő alkalmazások.

Az OCR a sorok ferdeségét a laptükör enyhe forgatásával kompenzálja, ezért a lapokat egyesével körbe kell vágni. Ezzel párhuzamosan történik az egyes lapszámok ellenőrzése is, különös tekintettel az esetleges laphiányokra.

2. ábra Összefoglaló ábra a szegedi sajtótörténetről

A felmerülő hiányokat az *Országos Széchényi Könyvtár* állományából pótoljuk, de sajnos így is maradnak hiányok. Jelenleg egy nyilvános listán keressük a hiányzó részleteket¹⁷.

A Bodza keretrendszerbe való betöltést minden esetben a Bodza fejlesztője végzi el. A folyamat során az egybe tartozó PDF fájlokat különálló oldalakra bontja, majd az egyoldalas PDF-ekből készül egy-egy JPG formátumú képfájl is, mely a webes megjelenítést segíti.

Ezután a szövegfelismert fájlokból kiemeli a szövegréteget, és ez alapján elkészíti a fulltext indexet. Ezek után a feldolgozás során létrejött XML fájlokat betölti a Bodza keretrendszerbe.

A DélmagyArchív nem csak fulltext kereshető, a napilap cikkeit tartalmazó cédulakatalógusok, és elektronikus adatbázisok rekordjainak integrálása is folyamatos.

A szolgáltatás webhelye

Az idei 2014-es Networkshop konferencián *Sándor Ákos* „A Délmagyarország című napilap digitalizálása Szegeden” címmel tartott előadást a projektről.

A szolgáltatás online felületének kialakítása során a kiadónak az volt az álláspontja, hogy egyszerű, könnyen hozzáférhető tartalomra van szükség. Szükség van előre gyártott ajánló jellegű tartalmakra, melyek felkeltik a felhasználó érdeklődését. A könyvtárosok ezzel szemben az összetett, bonyolultabb keresőkifejezés megfogalmazására alkalmas alkalmazást akartak fejleszteni. Az eltérő filozófiát talán úgy lehetne a legegyszerűbben érzékelteni, hogy a kiadó szerint az olvasó nem tudja, mit keres, míg a könyvtári rendszert használónak van egy előzetes információs igénye.

A felmerült igények miatt kompromisszumos megoldás született. Jelenleg az adatbázis két különböző csatornán érhető el, a www.delmagyar.hu/delmagyararchiv, illetve a <http://dm.ek.szte.hu/> oldalon.

Összegzés

Arra kerestem a választ, hogy milyen folyamatok vezettek oda, hogy 2014 nyarán Szegeden át tudjuk adni a város leggazdagabb múlttal rendelkező napilapjának digitalizált mását, legalábbis a lapok első harmadát. Mindez nem jöhetett volna létre megfelelő szoftveres környezet (Bodza), digitalizáló célgép (Kodak i660), az idén 105 éves napilap, és a részt vevő intézmények együttműködése nélkül.

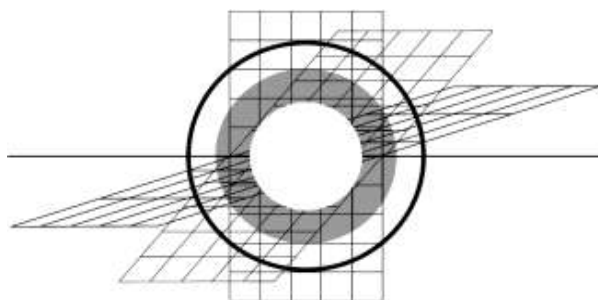
A Délmagyarország digitalizálásával az egyetemi könyvtár eddig ismeretlen terepen próbálta ki önmagát. Gyümölcsöző együttműködést sikerült kialakítania a Somogyi-könyvtárral, illetve a Délmagyarország szerkesztőségével. Az egyetemi könyvtár elsősorban az SZTE használói számára nyújt szolgáltatást, korábban nem volt példa arra, hogy az Egyetemi Könyvtár ilyen, klasszikus értelemben véve közművelődési könyvtárra jellemző feladatot vállaljon fel.

Hivatkozások és irodalom

- 1 LISZTES László – PALOTÁS Gyuláné: Széphalom, 1927–1944: irodalmi és tudományos folyóirat: repertórium. A József Attila Tudományegyetem Könyvtárának kiadványai, Szeged, 1970.
http://digit.bibl.u-szeged.hu/00100/00139/00016/szep_halom_rep.pdf
- 2 BAKONYI Géza: Tartalomszolgáltatás – egy folyóirat digitális feldolgozása. Előadás, Networkshop, 2000. online:
<http://nws.niif.hu/ncd2000/docs/eloadas/29/index.htm>
- 3 Széphalom. <http://www.bibl.u-szeged.hu/szep/>
- 4 SÁNDOR Ákos – HEGYI Ádám: Folyóirat indexelése Zebrával. = TMT, 49. évfolyam (2002) 5. szám online:
http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=647&issue_id=41
- 5 HEGYI Ádám: A MOKKA-R (Magyar Országos Közös Katalógus – Régi Nyomatványok) fejlesztéséről. = Könyvtári Figyelő, 51. évfolyam, (2005) 2. szám online:
<http://epa.oszk.hu/00100/00143/00055/hegyi.html#16>
- 6 KEVEHÁZI Katalin: Mi újság a MOKKA háza táján? 3. A régi nyomatványok és kéziratok adatbázisa. = TMT, 56. évfolyam (2009) 3. szám online:
http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=5095&issue_id=502
- 7 PETRÓ Julianna: Huszonöt évvel ezelőtt. = Szegedi Egyetem, 57. (2009) 10., p. [9.]
- 8 SZTE Egyetemi Kiadványok Repozitóriuma
<http://opac2.bibl.u-szeged.hu/szteda/acta>

- 9 SZTE UnivHistória
<http://opac2.bibl.u-szeged.hu/szteda/univ>
- 10 SZTE Miscellanea
<http://opac2.bibl.u-szeged.hu/szteda/misc>
- 11 PINTÉR M. Lajos: Három új digitális adatbázist adott át az SZTE Klebelsberg Könyvtár
<http://szegedma.hu/hir/szeged/2012/11/harom-uj-digitalis-adatbazist-adott-at-az-szte-klebelsberg-konyvtar.html>
- 12 KOKAS Károly – SÁNDOR Ákos – ZAWIASA Róbert: Contenta, avagy egy teljes körű digitalizálási program rövid életrajza Szegedről. Networkshop előadás 2013.
<http://videotorium.hu/hu/recordings/details/6152,Contenta>
- 13 ÚJSZÁSZI Ilona: Digitalizálják a 100 éves Délmagyarországot.
http://www.delmagyar.hu/szeged_hirek/digitalizaljak_a_100_eves_delmagyarorszagot/2214199/
- 14 LENGYEL András: „Közkatonái a tollnak...” Vázlatok Szeged sajtótörténetéhez. Bába és Társai Kft. 1999. 494 p. ISBN 963 9144 42 8
- 15 A Munka: szociáldemokrata politikai napilap.
<http://contenta.ek.szte.hu/misc/100233>
- 16 Szegedi Ujság.
<http://contenta.ek.szte.hu/misc/100234>
- 17 Segítségét kérjük! Hiányzó lapszámok jegyzéke.
http://www.delmagyar.hu/delmagyarchiv/segitseget_kerjuk_hianyzo_lapszamok_jegyzeke/2385416/

Beérkezett: 2014. X. 19-én.

Nagy Gyula

Hírlapok digitalizálása és szolgáltatása a világban és Magyarországon

A „Délmagyarország” című napilap digitalizálása és szolgáltatása

Az utóbbi két évben Szegeden – a hazai könyvtári gyakorlatot illetően – úttörő munkába fogtunk, mégpedig egy több mint száz éves napilap digitalizálásába. A munkában napi szinten közreműködöm, ezért kézenfekvőnek tűnt, hogy ebben a témában készítsék tanulmányt a 2014-es év „Az év fiatal könyvtárosa” pályázatra. Ez a rövid összefoglaló azt hivatott bemutatni, hogy főbb vonalakban mit tartalmazott az értekezés, amelynek átdolgozott verziója az elképzelések szerint hamarosan teljes terjedelmében is olvasható lesz a Könyvtári Figyelőben.

A tanulmányt három fő részre lehet osztani; az első egy általánosabb hangvételű bevezető rész, amely magát a hírlapot, mint dokumentumtípust hivatott elhelyezni a periodikák között: „*Hírlap vagy újság: az időszaki sajtó egyik fő típusa. Leggyakoribb megjelenési formája a napilap. A legaktuálisabb napi eseményekről nyújt széles körű tájékoztatást, olvasóinak száma többnyire meghaladja a folyóiratokét, ezektől eltérően részletesebb, tudományos jellegű értekezéseket nem közöl.*”¹

A hírlap, amit digitalizálunk

Néhány további, a hírlapokra jellemző ismérv, amely sok esetben durva általánosítás, ugyanakkor talán jobban körülhatárolja, hogy milyen dokumentumtípussal is állunk szemben:

- Híreket, közéleti eseményeket, bulvárt tartalmaznak.
- Általában nagyméretűek.
- Általában egy oldalon kisebb nagyobb cikkeket, híreket tartalmaznak (az egész oldalas vezércikktől, a pár mondatos tudósításig).
- Sokszor naponta jelennek meg.
- Ugyanakkor nem kizárólagosan, hiszen vannak szép számmal ritkábban megjelenők is: heti, kétheti, havi (pl. egy-egy városi vagy falusi újság esetében ez a tipikus).
- Az előző pontban említettek helytörténeti jelentősége kiemelten fontos.
- Nagyon sok esetben családtörténeti jelentőségük van (nem véletlen tehát az archívumok ilyen oldalú megközelítése, ahogyan azt a példánkál majd látni fogjuk): születési, házassági és gyászjelentéseket közölnek, feltárják a személyek poli-

tikai vonatkozásait és tetteit, családokhoz fűződő vállalkozások reklámjai, apróhirdetések jellemzik, amelyekből akár nem várt részletességű adatok tudhatók meg a kutató számára.

Emellett a hírlap-digitalizálás lehetőségéről szeretne még beszámolni az első rész, egyrészt a laikusok szemüvegén (A „*tegnapi újság*” az *emberek tudatában* című fejezet), másrészt pedig a szakemberek kontaktlencséjén (A *hírlap-digitalizálás a szakirodalom tükrében* című fejezet) keresztül. Ezekben a fejezetekben természetesen konkrét érvek sorakoznak, amelyek arra hivatottak rávilágítani, hogy miért érdemes digitálisan hozzáférhetővé tenni a régi újságokat mind a felhasználók felé, mind a könyvtári szakma számára.

Hírlap-digitalizálási projektek itthon és másutt

A második nagyobb részegységben konkrét, megvalósult hírlap-digitalizálási projektek és archívumok szerepelnek a világ minden tájáról, illetve Magyarországról. Ennek gerincét főként egy kataszterszerű gyűjtés képezi, amely bemutatja a legjobb külföldi szolgáltatásokat és egyúttal a legjobb gyakorlatokat. Úgy gondolom, hogy kiindulópontként először mindenképpen a jelentősebb hírlaparchívumokat listázó gyűjtőoldalak áttekintése javallott.

Az első gyűjtőoldal, amivel érdemes foglalkoznunk, a Wikipédián összegyűjtött hírlaparchívumok listája. Itt szinte minden jelentős archívum szerepel, sőt azt kell mondanunk, hogy inkább a bőség za-

vara jellemzi. Szerencsére a lista országok szerint van rendezve, így könnyítve az eligazodást. Elindulásként mindenképpen ajánlott ennek a gyűjteménynek az áttanulmányozása.²

A következő bemutatott gyűjtőoldal a *Kimberly Powell* által összeállított *Historic Newspapers Online*, amely az About.com Genealogy aloldalához tartozik. Elsősorban családtörténeti megközelítésű, de ez mit sem von le az értékéből, jóval szűkebb, ugyanakkor jóval minőségibb válogatásról van szó. Akit zavarba ejt az előző forrás összetettsége, annak itt érdemes próbálkoznia.³

A harmadik gyűjtőoldal (ICON) az első forráshoz hasonlóan szintén minél több adatbázis listázását tűzte ki célul, mivel olyan kataszter kíván lenni, amely nyilvántartja az egész világon zajló újságdigitalizálási projekteket és archívumokat. Itt fontos megemlíteni a könyvtári kötődést is, hiszen észak-amerikai és kanadai könyvtárak állnak a kezdeményezés mögött.⁴

Végül a gyűjtőoldalokhoz kapcsolódóan egy keresőt említhetünk még, ahol közösen tudjuk keresni (teljes szövegű módon) Ausztrália, Új-Zéland, Szingapúr, Mexikó és az Amerikai Egyesült Államok legfontosabb szabadon hozzáférhető archívumait. Mindenképpen hiánypótló szolgáltatásról van szó, a honlapon található információ szerint a közös keresőt folyamatosan bővítik.⁴

A gyűjtőoldalakon való böngészés során azonnal szembeötlő, de a konkrét példák esetében még inkább látható, hogy általában két, eltérő szemlélet tapasztalható az archívumok működésében. Az egyik a nonprofit megközelítés, emögött általában könyvtárak állnak, míg a másik a for-profit megközelítés, ahol általában cégek biztosítják a megvalósítást és szolgáltatást. Könyvtárosként számunkra nyilván az első az érdekesebb és az üdvösebb, így a második típussal csak érintőlegesen foglalkozom, bemutatva a legnagyobb, megkerülhetetlen fizetős adatbázisokat. Az ilyen adatbázisok egy része a családtörténeti kutatások oldaláról közelíti meg a kérdést, hiszen ezen a területen bevett gyakorlat, hogy a lelkes genealógusoknak fizetniük kell bizonyos adatbázisok használatáért.

A legfontosabb gyűjtőoldalak listázása után a tanulmány rátér a különféle nemzeti adatbázisok bemutatására, a teljesség igénye nélkül az Amerikai Egyesült Államok, Kanada, az Egyesült Királyság, Ausztrália, Új-Zéland, Izrael, Luxemburg, Svájc, Finnország, Franciaország, Németország,

Ausztria legjelentősebb hírlaparchívumai kerülnek bemutatásra, néhány soros szakmai elemzéssel együtt.

Az első világháború kitörésének 100 éves évfordulója Európa-szerte láthatóan komoly lendületet adott a korszak forrásértékű dokumentumainak digitalizálásában; természetesen ebből a hírlapok sem maradhattak ki. Emellett a dolgozat másik aktualitását az adja, hogy az elmúlt időszakban hazánkban is több ilyen archívum elindult. Ezek egyike az Arcanum Adatbázis Kft. szolgáltatása, amely az Arcanum Digitális Tudománytár keretében érhető el a <http://adtplus.arcanum.hu/hu/elsovilagaboru> címen, és bár a 100 éves évforduló miatt a fókusz itt is az első világháború jelenti, azonban az archívum nem csak ennek az időszaknak a lapjait tartalmazza. A szolgáltatásban az *Index.hu* is látott fantáziát és „Nagy Háború” című rovatában rendszeresen szemlézi a száz évvel korábban megjelent napilapokat.

A „Délmagyar Archív” Szegeden

A tanulmány harmadik, egyben utolsó része szintén egy közelmúltban indult adatbázist, a szegedi *Klebelberg Könyvtár* szolgáltatását, a Délmagyar Archívot mutatja be. Mivel a szerző közreműködött az archívum kialakításában, így „autentikus” beszámoló keretében kerülnek megosztásra a legfontosabb kulisszatitkok: A projekt először „ijesztő” volt ugyan, de ugyanakkor kecsegtetően izgalmas is. Mára az ijesztő része eltűnt, de az izgalom és a kihívás továbbra is megmaradt, és jelen lesz egészen addig, amíg az utolsó lapszámot bele nem tesszük a szkennerbe. A feladat izgalmas része és érdekes vetülete egyrészt az ilyen típusú újságok elemi tulajdonságából következik, mégpedig, hogy a mindennapok első vonalából közölnek tudósításokat. Így a történelem olyan szintjei és részletei maradnak fenn a megsárgult lapokon, amelyek sok esetben sehol másutt nem érhetők el, a legereditebb és leghitelesebb korrajzot megőrizve ezzel az utódoknak. A másik tényező, amely izgalmassá teszi a kihívást, az ilyen projektek nagyságából fakad, hiszen bizonyos lapok esetében több mint 100 év naponta megjelenő újságjai jelentik a leküzdendő mennyiséget. Ez oldalszámra átváltva bizony több százézes, akár milliós nagyságrendet jelenthet.

A Délmagyarország esetében az előzetes felmérések során nagyjából 300 és 500 ezer oldal közé tettük a teljes terjedelmet, amelyről jelenleg (körü-

belül a munka felénél) azt gondoljuk, hogy a végeredmény inkább az alsó becsléshez lesz közelebb. A kezdeményezésünkről megjelenő első, 2011-es híradásban az egyik hozzászóló viccesen csak annyit jegyzett meg, hogy „*Hurrá, valakinek megvan a nyugdíjig az álommelója.*”⁶ Ekkor még mi sem sejtettük, hogy hogyan tudunk majd haladni, de szerencsére úgy néz ki, hogy nem lesz igaz a kedves kommentelőnek. Nagyjából két év alatt elkészültünk a munka felével, úgy, hogy közben sok más digitalizálási és könyvtárosi feladatot is el kellett látnunk. Ez csak úgy sikerülhetett, hogy több helyről is óriási segítséget kaptunk. A hatalmas munka sikere egyrészt két könyvtár együttműködésének köszönhető, hiszen összefogtunk a Somogyi-könyvtárral, melynek munkatársai nagyon sokat segítenek a projekttel kapcsolatos napi munkában. A másik pótolhatatlan segítség a könyvtáron belülről érkezett: az intézmény dolgozóinak legalább a fele valamilyen formában közreműködött a projektben.

A szélesebb olvasóközönség elérésének szándéka és a kiadóval történő sikeres együttműködésnek köszönhetően a projekt egyik főbejárata a régiós internetes hírportálként üzemelő *Délmagyar.hu* alatt, a *www.delmagyar.hu/delmagyarchiv* címen érhető el. A munka az archívum elindulása után sem állt le, hiszen nagyon sok dolgunk van még. Jelenleg a szkennelési munkálatok az 1975-ben megjelent lapszámoknál járnak, több fronton is folyamatban van az eddig csak papírfőmában létező katalóguscédulák átírása, majd rendszerbe való betöltése, a betöltött rekordok ellenőrzése és javítása. Magán a rendszeren is csiszolni szeretnénk majd a későbbiekben, a felhasználói tapasztalatok és a potenciális web 2.0-ás megoldások nyomán. A júniusi start után a következő mérföldkövet az idei év végére tervezzük, hiszen ekkor

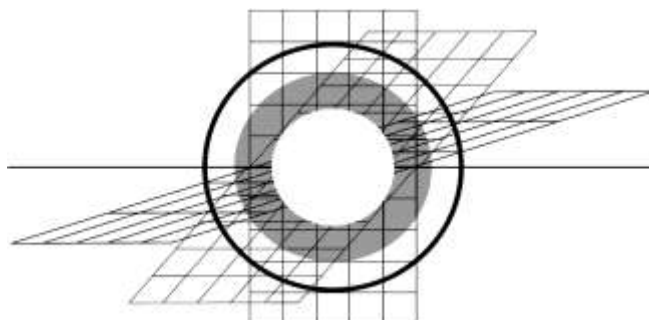
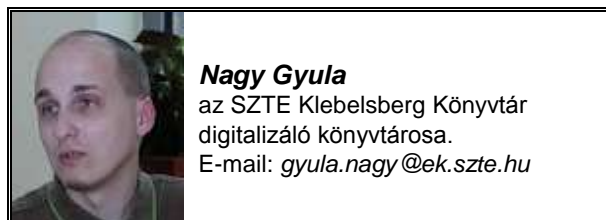
lesz tíz éves a Klebelsberg Könyvtár új épülete, ezt pedig illik valahogyan megünnepelni.

Az elmúlt időszakban sokat foglalkoztam hírlapokkal és hírlaparchívumokkal, mind a Délmagyarország digitalizálása, mind a pályázatra szánt tanulmány elkészítése során. Ennek során a régmúlt olyan vetületei tárultak fel előttem, amelyek sokszor nagyon izgalmasak, így biztos állíthatom, hogy érdemes elmélyedni a hírlapok világában és felfedezni azt, amely az újonnan indult online szolgáltatásoknak köszönhetően minden eddiginél egyszerűbbé vált.

Hivatkozások

- ¹ Magyar Nagylexikon 9. kötet, Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest, 1999, 500. p.
- ² List of online newspaper archives – http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:List_of_online_newspaper_archives
- ³ Historic Newspapers Online – http://genealogy.about.com/od/newspapers/tp/newspapers_online.htm
- ⁴ International Coalition on Newspapers – <http://icon.crl.edu/digitization.php>
- ⁵ Elephind.com – <http://www.elephind.com>
- ⁶ Digitalizálják a 100 éves Délmagyarországot – http://www.delmagyar.hu/szeged_hirek/digitalizaljak_a_100_eves_delmagyarorszagot/2214199 – 2014.04.09

Beérkezett: 2014. X. 19-én.

Puskás Nikoletta

Információs grafika a könyvtárban

Régi-új lehetőség a tájékoztatásban

Figyelemfelkeltő, érdekes, újrafelfedezett módja a tájékoztatásnak az információ vizualizálása. Alkalmazási lehetőségeit, melyet az üzleti világ régebb óta kihasznál, a könyvtári területen még csak most kezdjük feltérképezni, mégis máris számos pozitív tapasztalattal vagyunk gazdagabbak.

Régóta halljuk: információs társadalomban élünk. A világ felgyorsult, meg kell tanulni eligazodni a folyton növekvő információ tömegében. Az élet-hosszig tartó tanulás jegyében nyitottnak kell lennünk a mindig újabb technológiák felé, lépést kell tartanunk a folyton változó információs környezetrel. Ezek a tendenciák nemcsak az egyének, hanem az intézmények életében is megfigyelhetők. Kérdés, hogy a könyvtárak hogyan tudnak alkalmazkodni a megváltozott elvárásokhoz és olvasói közönséghez.

A *Szegedi Tudományegyetem* (SZTE) könyvtárában 2004 óta a tájékoztatói segédletek (honlapunkat nem számítva) jellemzően szöveges információt tartalmazó plakátok és kis leporellók formájában állnak az olvasók rendelkezésére. Mégis, a gyakorlati tapasztalatok azt mutatták, hogy ilyen módon egyre kevésbé tudjuk sikeresen megszólítani az olvasókat. A leporellókat ritkán keresik, kevesen olvassák, még akkor sem érünk el feltétlen sikert, ha szervezett könyvtári túra keretében adjuk a látogatók kezébe. Keveset böngésznek a honlapon, nem fordítanak elegendő időt és energiát arra, hogy megkeressék a választ a kérdéseikre. Ennek okait vizsgálva nem hagyhatjuk figyelmen kívül azokat a változásokat, amelyek a felhasználókat érintő és formáló hatásokat illetik. A fiatal felnőttek jellemzően máshonnan és más módon tájékozódnak, mint a középkorúak zöme és az idősek. A papíralapú információforrásokat elnyomják az internetes források, elektronikus dokumentumok. Fontos lett a gyorsaság, a tájékoztatóra fordított idő rövidül, a türelem egyre kevesebb.

Segítség a bajban: kevesebb szöveg, több kép

Kapóra jött egy régi információs műfaj újrafelfedezése, és modernizálása. Ez nem más, mint az

információvizualizáció. Az emberiség évezredek óta használ képi elemeket információközlés céljára. Ennek korai nyomait megtaláljuk a barlangrajzokon, de nagyokat ugorva az időben olyan példákat is említhetünk még, mint a különböző hieroglif írások, a családfarajok, címerek. Készültek demográfiai, meteorológiai és topográfiai térképek, statisztikai jellegű adatábrázolások: kör- és oszlopdiagramok, idővonalak. [1] A 20. század elején megjelentek a KRESZ-táblák és útjelzések, majd a nagy beltérekben való tájékozódást segítő piktoqramok, de a céges logók, webes ikonok mindmind ennek az információs rendszernek az építőkövei.

Manapság azt mondhatjuk, hogy az információvizualizáció az információ kevés szöveggel való, viszont képi elemekkel segített ábrázolását jelenti, ahol fontos szerephez jut a megfelelő tagolás, a szín- és formavilág egyaránt. Több ága is van, úgymint: adatvizualizáció, tudományos vizualizáció, információdizájn, információépítészet, infografika stb. [2] A módszer sikere abban keresendő, hogy az ember alapvető pszichés képességeire alapoz, azaz hogy a képi információt könnyebben, gyorsabban tudjuk értelmezni, illetve a képekkel illusztrált szöveges információ emlékezetesebb, és adott esetben könnyebben visszaidézhető, mintha kizárólag szöveges formában szerepel. [3., 4] Az illusztrációul szolgáló ábrák a mindennapi életből valók, jól ismertek, ezáltal az új információt hordozó szöveges, illetve adatrésszel érintkezve asszociációs kapcsolat jön létre e kettő között. Egyfajta emocionális töltetet kap a kép-szöveg páros, mely a friss információt a befogadó tudatában sokkal mélyebbre képes eljuttatni, s ezáltal biztosabban eltárolja. A visszaidézés az érzelmi töltet miatt válik könnyebbé, összehasonlítva azzal, mintha mindazt az információsorot pusztán szöveges formában tárnánk a befogadó elé. [5., 6]

Kezdeti lépések az SZTE Klebelsberg Könyvtárban

Az infografika-készítés egyik alapfeltétele, hogy lennie kell olyan adatnak, információnak, mondani-valónak, amely alkalmas arra, hogy lerajzolják, és némi szöveggel összeszerkesszék. Könyvtári szinten lehet célcsoportunk az olvasó, vagy a fenntartó, szólhatunk szolgáltatásainkról, a változásokról, újdonságokról, ábrázolhatjuk az éves statisztikát, vagy akár az elégedettségi mérések eredményeit.

Az infografikákkal való megismerkedés könyvtárunk minőségbiztosításával van összefüggésben. A minőségügyileg megfelelő működést támogató munkacsoport néhány tagja elkezdte vizsgálni azokat a lehetőségeket, hogy szolgáltatásainkat hogyan tudjuk újszerűen és hatékonyabban kommunikálni. Figyelmünk ekkor fordult az információvizualizálás felé. Nemcsak a műfaj különböző altípusait vizsgáltuk, hanem arra is kerestünk irodalmat és példákat, hogy mitől lesz jó egy-egy vizualizáció [7], milyen eszközökkel, milyen készségek és képességek előhívásával valósítható meg. Tapasztalatainkat összegezve elmondható, hogy a grafikakészítés alapja egy megfelelő vektoros rajzolóprogram. A vektorgrafika nagy előnye, hogy a létrejött rajz felbontásfüggetlen, emiatt rugalmasan felhasználható, és jelentősen rövidebb idő alatt előállítható, könnyebben módosítható, mint a rastergrafika. Az általunk választott vektorgrafikus szerkesztőprogram az *Inkscape*: ingyenes, mégis nagy tudású, szabad hozzáférésű, nyílt forráskódú szoftver, mely több platformra is elérhető. [8] Használatának elsajátítása nem bonyolult feladat, mivel nem igényel előzetes grafikus képzettséget, sem rajztehetséget. A terjedelmes felhasználói kézikönyv mellett a legnagyobb segítséget az a több tucat tutoriálvideo jelenti, ami a *YouTube*-on és a *Vimeon* bárki számára elérhető.

Minden grafikán 2-3 munkatárs dolgozik együtt [9], hiszen a közös ötletelés viszi igazán előre az alapgondolatot a megvalósítás útján, és a nézeteltérésektől, zsákutcáktól sem mentes munka végére eljuthatunk odáig, hogy egy kerek egészet adunk ki a kezeink közül. Előfordul, hogy egy eleinte jónak tűnő ötlet mégsem tud megfelelően kibomlani, vagy meghaladja képességeinket mindaz, amit a megvalósítás megkívánna. Ilyenkor kompromisszumot kell kötni, el kell engedni az ötletet, és előlről kezdeni a tervezést, a rajzolást, akár teljesen más gondolatból kiindulva.

A teljes körű publikálás előtt érdemes teszteltetni a művet. Ebben egyaránt részt vehetnek találmra kiválasztott olvasók, hallgatók, de projekten kívüli könyvtárosok is. A tesztelők kevésbé elfogultan szemlélik a rajzot, nem ismerik a megvalósulás folyamatát, „idegen szemmel” értékelik a grafikát. Olyan problémás elemeket, kétértelmű részeket, logikai bukfenceket fedezhetnek fel, amelyeket a készítők már képtelenek észrevenni.

Az eddig megvalósult projektek [10]

Az egyik első, nagyobb lélegzetű infografikánk a kölcsönzési szabályzat változásának apropóján jött létre 2013 nyarán (ld. 1. melléklet, 10. hivatkozás). A változások kommunikálására egy olyan formát kerestünk a könyvtár, amire felfigyelnek az olvasók, amit biztosan elolvasnak. A beiratkozási díjak emelkedését szerettük volna a pozitív oldalról bemutatni, ezért viszonyításképp olyan szolgáltatásokat, illetve termékeket tettünk a díjtételek mellé, amelyekre az átlagemberek évente többször is áldoznak. A viszonyítás segítségével azt szerettük volna kidomborítani, hogy bár soknak tűnhet az éves tagdíj, de egyetlen napi szórakozás, vagy egy könyv áráért könyvtárunk egy egész évre kínál hozzáférést teljes állományához.

A 2013 őszen lefolytatott olvasói elégedettségmérést feldolgozó infografika volt az első, amit kizárólag weben keresztül publikáltunk (ld. 2. melléklet, 10. hivatkozás). Olyan formailag újszerű diagramok segítségével jelenítettük meg az eredményeket, amelyek mindenképpen felkeltik az olvasók figyelmét. Ezt erősítettük a nem szokványos színválasztással: szivárványszíneket vonultattunk föl antracitszürke háttér előtt. Az adatok és a választott forma is alkalmas volt arra, hogy összehasonlítást végezzünk a korábbi (2011-es) vizsgálati eredményekkel, ezzel is tovább növelve a grafika információértékét.

„Kölcsönzés”, „hosszabbítás”, „dokumentum- és olvasótípusok” – mind-mind olyan kulcsszavak, amelyek a referenzkérdésekben gyakran szerepelnek. A kölcsönzési szabályzatban természetesen minderről részletesen szólunk, mégis szükségesnek látszott egy olyan grafika összeállítása, amelyen az egyes olvasói csoportokra bontva vázlatosan, jól átláthatóan szerepel az összes lehetőség és korlátozás (ld. 3. melléklet, 10. hivatkozás).

A frissen beiratkozott olvasók elveszettsége, útke-resése ihlette a nyilvános tereinkben eligazító gra-fikánkat, mely a könyvtár tereiből kiindulva ad tájé-koztatást a szolgáltatásokról, gyűjteményrészekről. Szerkezetileg teljesen leképezi az épületet, és a szolgáltatásokat piktogramokkal jelöli (ld. 4. mel-léklet, 10. hivatkozás).

A „*Könyvtári felfedező*” című plakát (ld. 5. mellék-let, 10. hivatkozás) kiinduló gondolata az volt, hogy megtudjuk, vajon milyen kérdések foglalkoztatják a kezdő könyvtárhasználót, amikor betér hozzánk, és kezdi feltérképezni az itteni lehetőségeket, illet-ve milyen igényekkel érkezik hozzánk. Egy-egy eldöntendő kérdésre kétféle választ kínálunk, majd az adott válaszok alapján lehet továbbhaladni a kapcsolódó kérdésre. A kérdések összeállításakor a napi tájékoztató munka során szerzett tapaszta-latainkat használtuk fel. Úgy véltük, a grafika előtt állva, a kérdéseket szemlélve, a válaszlehetősé-gek útját követve segíteni tudunk átlátni egy olyan nagy könyvtár rendszerét, mint a miénk. Az útvo-nalak végén nagyobb körökben a valóságban is csomópontnak számító szolgáltató helyek szere-pelnek. Természetesen ezeken a pontokon nem egyetlen szolgáltatás áll az olvasók rendelkezésé-re, ezeket külön-külön is ábrázolni kívántuk.

Terveztünk egy olyan plakátot is (ld. 6. melléklet, 10. hivatkozás), amelyen néhány erősségünket próbáljuk felvillantani a könyvtárlátogatók előtt, melyek miatt valóban érdemes betérniük hozzánk. Valódi értékeket, amelyek segítségével előbbre juthatnak tanulmányaikban, illetve a tudományos pályán. Formailag arra törekedtünk, hogy egy sem-leges háttér előtt az a 8 blokk tudjon érvényesülni, amit a könyvtári lehetőségek palettájáról ki kíván-tunk emelni. A grafikai elemek és stílusok sokszí-nűségét használtuk ki, és állítottuk párhuzamba az általunk kínált lehetőségek változatosságával.

A grafikák fogadtatása az olvasók körében

Felmerülhet a kérdés, hogy honnan lehet tudni, hogy egy információs grafika jól sikerült-e. Első-dlegesen onnan, ha tetszik a célközönségnek. Első infografika-kampányunk alkalmával tapasztaltuk, hogy a könyvtárban sétálgató, várakozó hallgatók figyelmét felkeltették a színes képek, ki rövidebb, ki hosszabb időt töltött előttük böngészéssel, felfede-zéssel. Az ilyen módon „tetten ért” látogatók adták az első visszajelzéseket. Ennél többet árul el, ha megnézzük, hogy például a Facebookon posztolt

képeket vajon hányan nézték meg. 2014. június 1-jeig 7056 alkalommal kattintottak vizualizációink valamelyikére. Olyan szerencsések voltunk, hogy néhány esetben olvasói leveleket is kaptunk, me-lyekben pozitívan értékelték mind az ötletet, mind a kivitelezést, illetve technikai útmutatást kértek saját projektek indításához.

Számtalan ötletünk van még a tarsolyban, egysze-rűbbek és összetettebbek egyaránt. Bízunk abban, hogy ahogyan a megvalósítás folyamán egyre újabb akadályokkal, egyre nagyobb kihívással találkozunk, úgy szerzünk mind nagyobb tapaszta-latot a programok használatában, és segítségükkel izgalmasabb, esztétikailag megnyerőbb és grafikai-lag is egységesebb munkákat hozunk majd létre. Reméljük, hogy olvasóink hasonlóan jól fogadják majd további vizualizációinkat is, aminek eredmé-nye hosszú távon tetten érhető majd mind szolgálta-tásaink használati statisztikáinak javulásában, mind az elégedettségi mérések eredményeiben.

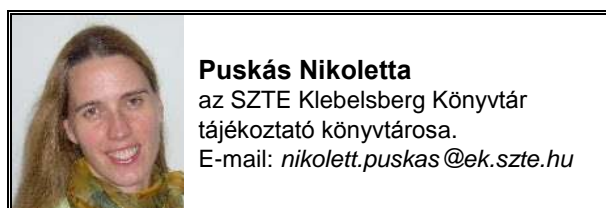
Hivatkozások, jegyzetek

- [1] 1100+ examples of information visualization. His-torical Milestones. = http://www.infovis.info/visuals/?Qwd=/Gallery_of_Dat_a_Visualization/Historical_Milestones&Qiv=thumbs&Qis=XS
- [2] CSATLÓS Márton: Az infografika előretörése a világban, az egyetemi szférában és lehetőségei Szegeden. = Szolgáltatásinkubáció az egyetemi szférában. Innovatív külső és belső információ-menedzsment megoldások. Szerk.: Z. Karvalics László. Szeged, Primaware K., 2011. p. 182–243. ISBN 978 963 306 119 0
- [3] Z. KARVALICS László – CSATLÓS Márton – GELLÉRFI Gergő – MINKÓ Mihály: Infografika és oktatáskutatás. = Oktatás – Informatika, 1-2. sz. 2011. <http://www.oktatas-informatika.hu/2011/12/z-karvalics-laszlo-%E2%80%93-csatlos-marton-%E2%80%93-gellerfi-gergo-%E2%80%93-minko-mihaly-infografika-es-oktataskutatas/>
- [4] Why Infographics Accelerate Decision Making. = <http://infographiclist.com/2011/11/14/why-infographics-accelerate-decision-making-infographic>
- [5] COOPER, Sunny: Allan Paivio 1941 - Dual Coding Theory. = <http://www.lifecircles-inc.com/Learningtheories/IP/paivio.html>
- [6] Dual-coding Theory. = http://en.wikipedia.org/wiki/Dual-coding_theory
- [7] 19 Warning Signs Your Infographic Stinks. =

<http://blog.kissmetrics.com/infographic-warning-signs/>

- [8] Az Inkscape honlapja: <http://www.inkscape.org/en/>
- [9] Az eddigi grafikákat készítették: Csengődi Erika, Gríz-Verbó Barbara, dr. Király Andrea, Megyesi Dóra, Puskás Nikoletta, Seres Judit, Sümeginé Lehotai Edit, Szűcs Viktor, Várnai-Vígh Adrienn.
- [10] A mellékletek az alábbi oldalon tekinthetők meg:
[http://www.bibl.u-szeged.hu/~tmt/Puskas_Nikoletta-
Informacios_grafika_a_konyvtarban/](http://www.bibl.u-szeged.hu/~tmt/Puskas_Nikoletta-Informacios_grafika_a_konyvtarban/)

Beérkezett: 2014. X. 19-én

Csengődi Erika

Könyvtári PR a baglyon túl

Marketingkommunikáció és PR-tevékenység az SZTE Klebelsberg Könyvtárban

Egy viharos éjszakán a könyvtár főbejáratánál pihent meg egy elázott bagoly. Másnap egész nap ott ült, miközben a hallgatók és a kollégák arról tanakodtak: mi baja lehet, miért nem repül el, kell-e neki segítség? Lefotóztuk ezt a kis baglyot és hírt adtunk róla a könyvtár közösségi oldalán, ahol hatalmas érdeklődést váltott ki, kijöttek az újságírók és beszámoltak róla a sajtóorgánumok. Két-három napig, amíg ott tartózkodott, cikkek tucatjai foglalkoztak vele és rajta keresztül velünk is: ez a madár tehát egy nem várt marketingakcióvá vált a számunkra. De vajon mi milyen eszközöket vehetünk be azért, hogy hasonló érdeklődést keltsünk?

Dolgozatom célja tehát az üzleti szférában használt, de a non business szektorra is vonatkoztatható marketing és PR-stratégiák számba vétele könyvtárunk célcsoportjainak tekintetében, illetve saját kommunikációs gyakorlatunkat elemezése volt különféle megvalósult programok, események kapcsán, tükröt tartva magunknak, és kijelölve lehetséges, jövőben választható utakat és megoldásokat.

Helyzetértékelés

Napjainkban a könyvtárak folyamatosan keresik az új eszközöket és utakat a felhasználóikkal való kapcsolatteremtés és kommunikáció terén. Teszik mindezt azért, mert megváltoztak a könyvtárhasználati szokások, az intézményekkel szemben tá-

masztott felhasználói elvárások és a kínálandó szolgáltatások köre is. Mindemellett általánosságban elmondhatjuk, hogy a legtöbb hazai könyvtárban – beleértve az *SZTE Klebelsberg Könyvtárát* is – nem hivatásos marketing vagy PR-szakemberek, hanem könyvtárosok végzik ezeket a feladatokat, némi marketing és PR-ismeretekkel felvértezve.

Az erőteljes márka, a tisztább és erőteljesebb kommunikáció, azaz a nagyobb láthatóság lehetnek azok az eszközök¹, melyekkel egy könyvtár a felsorolt bizonytalansági tényezők ellenére megtarthatja, sőt megerősítheti a korábban kivívott szerepét. A marketing és PR könyvtári alkalmazásának kérdése jelenleg olyan, mint néhány évtizeddel korábban az automatizálásé volt. Szakmai, elméleti tárgyalása már folyik, de a követendő minták bemutatására még viszonylag kevés hazai példát találunk, illetve saját munkahelyem, az SZTE Klebelsberg Könyvtár ilyen jellegű tevékenységéről még nem született nyilvános beszámoló.

Mivel sem személyileg, sem anyagilag, sem koncepcióban nem különül el mindennapi gyakorlatunkban és stratégiáinkban a marketing és a PR, ezért dolgozatomban is együtt kezeltem a két területet.

Leegyszerűsítve mondhatnánk akár azt is, hogy a marketing egy kapcsolat kialakításáról, a public relations (PR) pedig a kialakult kapcsolat ápolásá-

ról szól. A kérdés, ami pedig mindkét területen a legégetőbb, az a hogyan. A szolgáltatás fizikailag nem megfogható, hanem egy folyamat, ami ráadásul bizalomra épül, mert csak kipróbálása közben válik megítélhetővé a minősége. A változás több ponton is beleszól ebbe a bizalmi kapcsolatba: egyrészt nem tárolható el a szolgáltatás a következő alkalmakra, másrészt az emberi tényező mindkét oldalról befolyásolja magát a szolgáltatást. Harmadik részben pedig a környezet is gyors változásokon megy keresztül². Fokozottan igaz mindez a könyvtárak vonatkozásában, ezért mindezeket a szempontokat is szem előtt tartva készült a dolgozat.

A kommunikációs célcsoportok meghatározása

Ha szeretnénk meghatározni az SZTE Klebelsberg Könyvtár marketing-kommunikációjának célcsoportjait, csupán az olvasói kategóriáinkat alapul véve is látszik, hogy rendkívül széles kört ölelnek fel (kezdve a különféle képzési programokban részt vevő hallgatóktól a helyi és vendégoktatóig, az egyetemi dolgozókon, a különböző társintézmények dolgozóin és a szegedi, illetve Csongrád megyei olvasókon át, (1. ábra). A non business marketing-kommunikáció területén általában az üzeneteknek három irányát szokták elkülöníteni: közvélemény, közvetlen célcsoport és a média.³ Esetünkben ezek a csoportok sem tekinthetők homogéneknek, vagyis ebből következően nem működhetnek ugyanazok a kommunikációs stratégiák mindannyiuk irányában. Lehetőségeink szerint mindig igyekeztünk az egyes csoportoknak nyújtott szolgáltatásokat testre szabni, s úgy vélem, ugyanezt kell tennünk a kommunikációs csatornáinkkal és módszereinkkel is, mivel a „piac és a könyvtárhasználók szegmentálása elengedhetetlen az új szolgáltatások tervezése előtt és promóciója során⁴.”

Ezirányú törekvéseink közben azonban fontos szem előtt tartani azt is, hogy az egységes identitás megtartására határozottan törekedni kell: „Az egyre több fronton és eszközzel kommunikálni kénytelen szervezet számára elengedhetetlen a koherens vállalati kommunikáció, melynek alapjául szolgálhat az egységes identitás⁵.” Ez azonban nemcsak a külső irányba történő kommunikációra igaz, hanem a belsőre is, hiszen ezzel nagyban elősegítjük a belső egységek közötti integrációt.

Belső kommunikációnk és eszközei

Elsőként a belső kommunikációnkat vettem vizsgálat alá a célcsoport sajátosságai és a lehetséges kommunikációs csatornák tekintetében. Ebben a kontextusban esett szó a munkaszervezésben rejlő lehetőségekről, a hírek továbbításának gyakorlatáról, az elégedettségmérések útján szerzett visszajelzések eredményeiről és végül a közösen eltöltött szabadidős programokról.

Egyetemi beágyazottság

A Klebelsberg Könyvtár szervezetileg önálló intézmény, miközben a Szegedi Tudományegyetem egyik központi egysége, ezért kiemelten fontos célcsoportot jelentenek az egyetem polgárai (oktatók, kutatók, munkatársak és a hallgatók). Ezt szem előtt tartva már régóta munkálkodunk azon, hogy minél gördülékenyebb legyen az információáramlás e felé a célcsoport felé, s hogy mindeközben hatékonyan tudjuk közvetíteni az előnyös intézményi kép kialakításához elengedhetetlen értékeinket. Tesszük mindezt úgy, hogy mi is az egyetem marketing- és PR-eszköztárának elemei vagyunk.

A legfőbb hangsúlyt tehát az egyetemi polgárság kapta: az oktatók, egyetemi hallgatók, ösztöndíjas és külföldi diákok, egyes partnerintézményeink, de a specialitások is szóba kerültek, mint például a Tanulmányi és Információs Központ adottságai vagy az SZTE Médiacentrumával való együttműködés. Szegeden az egyetem könyvtára, illetve tanulmányi és közösségi központja az egyetem egyik legfontosabb infrastrukturális és kommunikációs értéke. Ez a szerep is determinál bennünket arra, hogy magunk is tudatosan törekedjünk jelenlétünk és értékeink hangsúlyozására. Ezért az utóbbi időben nagyobb hangsúlyt fektettünk a szóróanyagaink, broszúránk, plakátjaink és eseményeink (kiállítások, rendezvények) újragondolására.

Szélesebb közönségünk

Könyvtárunk működése és szolgáltatásai azonban nem korlátozódnak kizárólag az egyetemi polgárok igényeinek kielégítésére, hiszen a város és a régió olvasóit is kiszolgáljuk, továbbá országos feladatokat is ellátunk. Változatos rendezvények kitalálásában és megtartásában nagy könnyebbséget je-

1. ábra Az SZTE Klebelsberg Könyvtár kommunikációjának célcsoportjai (saját grafika)

lent más szervezetek, intézmények bevonása. Az ilyen együttműködés rendszeresen és gördülékenyen, csak rögzített keretek között valósulhat meg. A már meglévő partnerkapcsolatok fenntartása mellett különös szerepet kapott az új, kétirányú, és lehetőleg szándéknyilatkozattal, együttműködési szerződéssel hivatalossá tett partnerkapcsolatok kialakítása, melyeket szintén bemutatunk a dolgozatban. Célunk az volt, hogy a saját szerepünket, a rólunk kialakított képet pontosítsuk, erősítsük, javítsuk, és a partnerkapcsolati együttműködés következtében egyenként, és közösen is erősebbek lehessünk. A jelenlegi marketing- és PR-költségvetésünk az általunk népszerűsíteni kívánt szolgáltatásainkhoz és programjainkhoz mérten alacsony, így az adott helyzetben a kreatitásunkat messze menőig ki kell használnunk, hogy a könyvtár értékeit minél erőteljesebben és hathatósabban tudjuk megismertetni olvasóinkkal és partnereinkkel.

Szakmai és üzleti irányú kommunikáció

A szegedi egyetemi könyvtár a hagyományos könyvtári szolgáltatások, az újító technológiák alkalmazása, majd korunkban az elektronikus tartalmi és információs technológiák bevezetése terén is a szakmát meghatározó intézménynek bizonyult. Ezért ez a terület is nagyon fontos, az egyik legerősebb kifelé irányuló kommunikációs eszköz. Mondhatnánk azt is, hogy díjak, elismerések, rendszeres publikációk, konferencia-megjelenések, előadások és szakmai szervezetekben betöltött vezető tisztségek alkotják az intézmény szakmai téren alkalmazott kommunikációs csatornáit. Mindezek tárgyalása mellett kitértem az üzleti partnerek körére, illetve a szponzorok, adományozók csoportjára is.

Események, eseménymenedzsment

Külön foglalkoztam az általunk rendezett programokkal is, mivel rendezvényeink száma egy-egy

évben igen magas, megközelíti a 200-at, az összes résztvevő száma pedig több ezer főre tehető (7000 fő felett⁶). A tervezés tehát elengedhetetlen ahhoz, hogy körültekintően és megfelelő színvonalon tudjuk megvalósítani a kitűzött céloknak megfelelő programokat, de a minőségbiztosítási rendszerünk is megköveteli e terület kidolgozottságát. Ezért részletesen bemutattuk az ilyen irányú gyakorlatunkat, továbbá a legnagyobb éves rendezvényt, a Könyvtári Éjszakát és annak marketing-kommunikációs értékelését.

Kommunikációnk csatornáit

Ezen a téren minden rendelkezésünkre álló eszközt felsoroltunk és bemutattunk, amellyel élhetünk és élünk is a könyvtár külső kommunikációjának működtetése során.

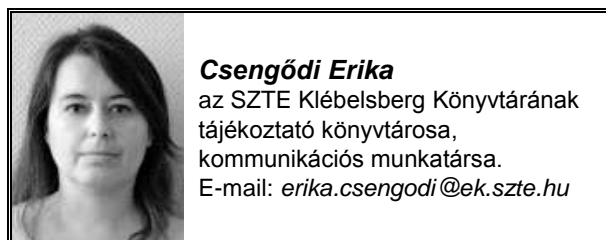
Összegzés

Azt, hogy milyen átfogó célokat tudunk az eddig felsorolt tapasztalatok és a bemutatott mindennapi gyakorlat alapján megfogalmazni, azt *Martyn Wade* (National Library of Scotland) meghatározása⁷ alapján tudnám összegezni: egyre több helyen érhető tetten változás a környezetünkben, szűkülnek az elérhető források, a technológiai változások felgyorsultak, és az értékeinket folyamatosan bizonyítanunk kell, mind a finanszírozók, mind a társadalom egésze számára. Ezért ha szeretnénk jelenlegi és lehetséges felhasználóink számára érdekesek és fontosak maradni, kezdeményezőkké és kreatívakká kell válnunk. Ez alapvetően nem finansziális kérdés, hanem magunkon és az egész intézményi szemléletmódon kell változunk. Teljes nézőpontunkat, vezetési és stratégiai megközelítéseinket kell rugalmassá formálni ahhoz, hogy szembe tudjunk nézni a kihívásokkal.

Hivatkozások és irodalom

- ¹ GOULD, Mark R.: The Library PR Handbook: High-Impact Communications. Chicago, American Library Association, 2009. p. 69.
- ² DINYA László et al.: Nonbusiness marketing és menedzsment. Budapest, KJK-KERSZÖV, 2004. p. 64–69. alapján.
- ³ DINYA et.al. 2004. p. 88.
- ⁴ THOMPSON, Emma: Marketing personalized services. = Personalising Library Services In Higher Education: the Boutique Approach / ed. Elizabeth Tilley and Andy Priestner. Farnham: Ashgate, 2012. p. 150–161. Web: EBSCO [2014. május 20.]
- ⁵ DÖRNYEI Krisztina Rita – BAUER András: A szervezeti identitás meghatározása, elemei és menedzselése. = Vezetéstudomány, 45. évf. 2014. 5. sz., p. 7–11.
- ⁶ Könyvtári Intézet: A magyarországi könyvtárak statisztikai adatai, 2012. <http://ki.oszk.hu/content/statisztika> [2014. május 23.]
- ⁷ WADE, Martyn: Re-inventing the library: the role of strategic planning, marketing and external relations, and shared services at the National Library of Scotland. = Library Review, Vol. 62, 2013, Iss: 1/2, p. 59–66. Web: Emerald [2014. május 27.]

Beérkezett: 2014. X. 19-én.

Még mindig az Internet Explorer a legnépszerűbb

A változások dacára egyes mérésekben még mindig magasan vezet az Internet Explorer.

Két évvel ezelőtt számoltunk be arról, hogy első alkalommal mértek a szokásostól drasztikusan eltérő helyzetet a böngészők versenyében. Az azóta eltelt időszakban további változások mentek itt végbe, ám a Net Applications adatai szerint az IE még mindig vezeti a mezőnyt.

A piackutató cég oldalán látható információk a Microsoft böngészőjének előnyének megőrzésére utalnak, mi több, az IE részesedése még mindig 60 százalék körül alakul, ez pedig hosszú ideje megtörhetetlennek tűnik. Az eltérő mérési eredmények többek között abból adódnak, hogy az egyes cégek másként értelmezik a böngészők gyorsítótárának használatából eredő számokat – a Net Applications szerint például egyáltalán nincs garancia arra, hogy mondjuk a Chrome által előzetesen betárolt oldalakat a felhasználók valóban meg is tekintik. Az ő listájukon a Google fejlesztése a második helyre volt jó, itt az egy hónappal korábbi helyzethez képest 19-ről 21 százalékra javult a szoftver részesedése, míg a Firefox visszaszorult a dobogó harmadik fokára, hiszen egy év elteltével 20 helyett immár csak 14 százalékot mondhat magáénak.

	Internet Explorer	Chrome	Firefox	Safari	Opera	Egyéb
2013. november	58,36%	15,44%	18,54%	5,90%	1,39%	0,38%
2013. december	57,91%	16,22%	18,35%	5,82%	1,33%	0,35%
2014. január	58,21%	16,35%	18,02%	5,78%	1,28%	0,36%
2014. február	58,19%	16,84%	17,68%	5,67%	1,28%	0,40%
2014. március	57,96%	17,52%	17,26%	5,68%	1,23%	0,39%
2014. április	57,88%	17,92%	17,00%	5,66%	1,20%	0,39%
2014. május	58,17%	17,73%	16,81%	5,72%	1,14%	0,41%
2014. június	58,38%	19,34%	15,54%	5,28%	1,16%	0,41%
2014. július	58,01%	20,37%	15,08%	5,16%	1,05%	0,40%
2014. augusztus	58,46%	19,61%	15,23%	5,32%	0,99%	0,41%
2014. szeptember	58,37%	21,19%	14,18%	5,01%	0,86%	0,38%

Ami az egyes verziókra lebontott versenyt illeti, itt az IE8 vezet a többiek előtt, ami nagy valószínűséggel a Windows 7 népszerűségének és viszonylag gyors elterjedésének, valamint az ezt követő operációs rendszer kudarcának számlájára írható, hiszen az alapértelmezett módon telepített változatok sikere nagyrészt a rendszer terjedési ütemén múlik. A 22 százalékos szelet a torta legnagyobb részét jelenti, míg a jelenleg legfrissebb IE11 csak 17 százalékkal követi ezt a második helyen. A harmadik helyre volt elég a Chrome 37 a maga 10 százalékaival, míg az IE9 9 százalékkal folytatja a sort.

Ez utóbbi adatok arra utalnak, hogy az Internet Explorer felhasználói nem túl gyakran frissítik a szoftvert, ez pedig hosszú távon ronthatja a Microsoft helyzetét.

/Forrás: <http://sg.hu/cikkek/108106/meg-mindig-az-internet-explorer-a-legnepszerubb/>

(B.Bné)

E számunk megjelenését önkéntes munkájával segítette:

*Berke Barnabásné
Boda Gáborné Köntös Nelli
Brém Zsuzsanna
Csengődi Erika
Dubniczky Zsolt
Fonyó Istvánné
Gramvölgyi László
Hegyközi Ilona
Kecskeméti Gergely
Kokas Károly
Molnár Sándor
Nagy Gyula
Puskás Nikoletta*

Tisztelt Előfizetők!

A hazai tudományos, gazdasági és kulturális élet nagyarányú fejlődése szükségessé teszi a hazai és külföldi szakirodalom figyelemmel kísérését, az információk gyűjtését, feldolgozását és adatbázisokba foglalását.

Őn, mint a BME OMIKK kiadásában megjelenő Tudományos és Műszaki Tájékoztatás (TMT) című lap előfizetője, bizonyára meggyőződött róla, hogy ez a könyvtár- és információtudományi szakfolyóirat hasznos tájékoztatást ad a könyvtárszakma elméleti és gyakorlati kérdéseiben.

Örömmel értesítjük, hogy ebben az évben sem történt változás az árban, a 2015. évre szóló előfizetési díj a régi maradt:

8400,-Ft (+Áfa + postaköltség)

Reméljük, megtisztel minket azzal, hogy továbbra is előfizetőink körében marad, és megrendeli a 2015. évi TMT folyóiratot az alább látható Megrendelőlapon.

Minden további kérdésére készséggel állunk rendelkezésére:

TMT Szerkesztősége
Fritzné Tószeczki Mária
Tel./Fax: 463-2446
E-mail: tmt@omikk.bme.hu; mfritz@omikk.bme.hu

MEGRENDELŐLAP - 2015

BME OMIKK
TMT Szerkesztősége
1111 Budapest, Budafoki út 4-6.

Tel./Fax: 463-2446
E-mail: tmt@omikk.bme.hu
mfritz@omikk.bme.hu

Megrendelem a

Tudományos és Műszaki Tájékoztatás c. folyóiratot 2015. évre .....példányban

Megrendelő neve: .....

Címe: .....

Számlázási név, cím: .....

Adószám: .....

Fizetés módja: átutalással

Ügyintéző: ..... Telefon: ..... E-mail: .....

Kelt: .....

aláírás